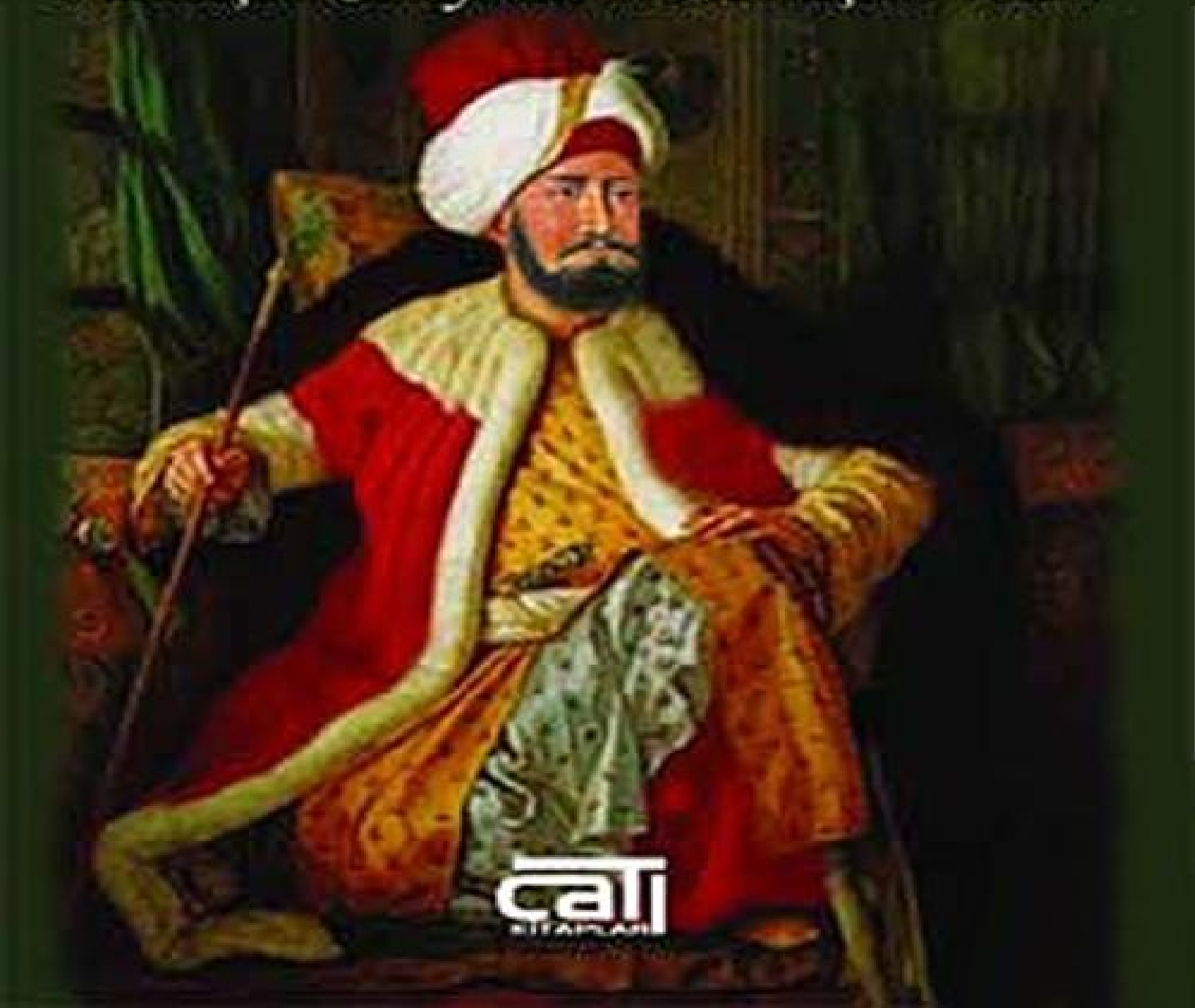
NAZIM TEKTAŞ

# PARGALI

## İBRAHİM

*Muhteşem Süleyman'ın Muhteşem Veziri*



ÇATI KİTAPLARI

NAZIM TEKTAŞ

# PARGALI İBRAHİM

**PARGALI**
**İBRAHİM**
Çatı Kitapları / Pargalı İbrahim
Nazım Tektaş
www.kitapart.com
ÇATI KİTAPLARI
Klodfarer Cd. Dostluk Yurdu Sk. 4/1
Cağaloğlu / İstanbul 0212 518 79 87
Faks: 0212 518 79 86
E-Posta : info@kitapart.com
info@catiyayincilik.com.tr

# PARGALI İBRAHİM

## Giriş

İbretlerle dolu bir hayatı var Pargalı'nın. Osmanlı Devleti'nde yükselmenin sırrı adeta onda vücut bulmuş gibidir. Mevlana'nın insanlığa bir çağrısı olarak dünyada duymayanın kalmadığı sözlerin canlı misalidir, Pargalı İbrahim. Kadın ve erkek olarak başka örnekler de var Osmanlı'nın dokunduğu balçığı altın yaptığına dair. Fakat bunun zirvesi birkaç kişi ve bunların, erkekler arasındaki birincisi, anılan şahıstır.

Cins bir tay gibi çıkıp sahneye, devamlı şampiyonluğa koşan, engelleri gözü kapalı aşan, lâkin nefesleneceği yeri dahi bilmeyen bir küheylandır Pargalı. Önceleri 'Frenk İbrahim' diye hitap edilirdi milliyetinden dolayı, bilahare 'Makbul' sonra, Yavuz Sultan Selim'in kızı Hatice Sultan'la evliliği dolayısıyla 'Damat' ünvanıyla anıldı. Bu, zirvelerin karakteri çözülemeyen meşhur adamı nihayetinde 'Maktul' oldu, bunun sebebi de sadece kendisidir. Toprağımıza nereden geldiğiyle ilgili, yabancı bir bitkininkine benzeyen hikâyesi var İbrahim'in.

İlk göründüğü günlere, bilhassa da ondan öncesine dair bin parça olan bilgilerin bire indirilmesine ve onun ışığında İbrahim'in tanınmasına çalışılacak. Bazı bilinmezler gelecek çeşitli renklere bürünmüş olarak, onları da bir şekil ve bir renk hâline getirmek muradımız olacak. Devletimizde üstlendiği vazifeler, o vazifelerde gösterdiği başarılar ve başarısızlıklar pek mühim. İmparatorlukta, konumuyla ilgili işleri yürütüşündeki farklı usul ve kendisine biçtiği rol, hayretle takip edilecek. İlk göründüğü günden itibaren Pargalı bir Rum çocuğunun hikâyesine başlıyoruz:

## Meçhulün İzleri

İbrahim'in Türkiye macerasının başlangıcı, biraz da zorlama anlatımlarla anlatılır. Kesin bilginin ayırt edilmesi mümkün olmadığından, zayıf görünen bir rivayetle yolu açmaya çalışacağız:

İkinci Bâyezid zamanında, Bosna Beyler-beyi İskender Paşa, esir olarak ele geçirip, Kefe Sancakbeyliğinde bulunan Şehzade Süleyman'a hediye etmiş, ikisi beraber büyümüşler.[1] Büyük bir ihtimalle bu görüş doğru değil, tarihi vakalar ve şahıslarla örtüşmüyor. İskender Paşa'nın Bosna Beylerbeyiliği ve bahse konu akını 1500'den evvel, Şehzade Süleyman'ın Kefe Sancakbeyliği 1509'da

başlıyor. İlk adını bilmediğimiz, baştan itibaren İbrahim diye anacağımız çocuk esir alındığında ‘altı yaşındaydı’ denir, o tarihte Süleyman on beş yaşındaydı. İkisi arasında bir iki yaş olduğu tespit edildiğine göre, bu anlatılan gerçek değil.

Daha inandırıcı gelen ikinci rivayete göre: Türk gemicileri, Parga gemicilerinden birinin küçük oğlunu kaçırıp, Manisalı dul bir kadına satmışlar. Venedik Elçisi Pietro Zen, 27 Haziran 1523 tarihli raporunda böyle anlatıyor.

“İbrahim Paşa’nın hayat hikâyesi, Batılıların masallarda rastladıkları meçhul hikâyeler gibi basit bir olaydı. İbrahim Paşa Adriyatik’in Dalmaçya kıyılarında fakir bir İtalyan balıkçısının oğlu olarak Parga kasabasında dünyaya gelmişti. Güney Anadolulu Türk korsanları tarafından tutsak edilen İbrahim, İzmir’e getirilerek Manisa’da bağları, bahçeleri olan zengin ve dul bir kadına satıldı.

Çocuğun güzelliği ve zekâsı dul hanımın gururunu okşadığından, eğitimi için elinden geleni esirgemedi. Manisa’nın en meşhur bilginlerine başvurarak İbrahim’e Kur’an-ı Kerim’i, yabancı dilleri, güzel konuşma sanatını, şiiri ve musikiyi öğrettirdi. Oğlanı günün birinde evlât edinmeyi veya belki de iyi yetişmesinden istifade ederek pahalı satmayı düşündüğünden, devamlı olarak güzel giyinmesini temin ederdi. Her zaman çocuğun tabiattan ve eğitimden elde ettiği kabiliyetleri anlatırdı. Gittiği yerlerde arkasında genç köleyi götürür, böylece yakışıklılığını herkesin görmesini sağlardı. Gerek erkekler, gerek kadınlar bu köleyi o hanımdan kıskanırlardı.” (Lamartin, 3. c. 736.s.)

“İbrahim Paşa, Parga’da daha sonra bu bölgede bir sancağa yönetici olan fakir bir Hıristiyan köylüsünün oğlu idi. Köle olarak -Ayamavra’nın fethi sırasında esir alınmıştı- Sultan Süleyman’la birlikte Manisa’da büyümüş ve tıpkı Hürrem Sultan gibi ince ve zeki bir yapıya sahip olduğu için, hükümdarın sadece güvenini değil, dostluğunu da kazandı. Güzel konuşmayı biliyor ve büyük savaş kahramanlarının hayatlarını inceliyordu. Aynı zamanda coğrafya, felsefe ve hukukla ilgileniyordu.” [2]

Ayamavra Adası, Fatih Sultan Mehmet zamanında feth edilmişti; İbrahim’in esir alındığı yer adında yanlışlık yapılmıştır.

**Şans Tesadüfü**

Şehzade Süleyman, şanlı Sultan Selim’in tek oğlu olarak padişahlık talimi yapıyor, 1513’ten beri Saruhan Sancakbeyi olarak Manisa’da bulunuyordu. Burası o zaman itibariyle pek huzurlu bir yer değil. Selim-Bâyezid, sonra Selim-kardeşleri uzun süre birbirleriyle uğraştılar, asayiş sarsılmıştı bazı yerlerde. İşte o

hengâmede eşkıyalık, haydutluk almış yürümüş Manisa'da. Yirmi yaşlarındaki Şehzade bunalıyor vaziyetin düzensizliğinden, babasından geniş yetki istiyor ve alıyor.[3]

Babasının verdiği adı öğrenemediğimiz, Manisalı kadının İbrahim dediği çocuk delikanlı olmuş, görünüşü ve maharetleriyle dillere destan bir hayat sürüyordu. Köle değil de sanki padişahın tek şehzadesi, neşeli ve oldukça şen tabiatlı. Canının çektiğini yapıyor. Havanın iyi olduğu bazı günler, ormanın serin gölgelerinde kemanına dil verip, tabiat ana'ya müzik ziyafeti çekiyor, bundan aldığı haz sonsuz.

Şehzade Süleyman, düzensizliğin hüküm sürdüğü günlerden, yaşanan gailelerden bıkmış, etrafındakilerin alışılmış saygı gösterilerinden usanmıştı. Ormanlık alana canını dar atan, biraz avlanmak ve kafasındaki sıkıcı düşünceleri dağıtmak isteyen Şehzade neyle karşılaşacağından habersiz.

Ormanın kuytuluğunda, hafif hışırtılarına kulak kabarttığı yeşilliklere dalıp keyfince dinlenen Süleyman, bu hâliyle gönlünü ferahlatırken, duyduğu keman sesiyle sarsıldı. Sanki bu ses cansız tellerden değil de o tellere konmuş bülbüllerden geliyordu. Ama şu farla ki dertli bülbül değildi şakıyan, yanık bir ses fakat huzur verici.

İşte bu yanıklığın şakraklıkla iç içe girdiği efsunlu melodiler, Köle İbrahim ile Şehzade Süleyman'ın kaderlerini, çözülmesi zor, sağlam bir düğümle birbirine bağlayacaktı.

Şehzade Süleyman on beş, on sekiz yaş arası, Köle İbrahim'in de ondan çok az büyük yahut küçük olduğu sanılıyor ki emsal dahi sayılabiliyorlar. İbrahim'in yüzünden huzur akıyor, Süleyman'ın yüzünde, yaşadığı olayların yamadığı hüzün var. Aslında tersi yakışırdı ise de durum bu. Ancak, Süleyman'la İbrahim bir araya gelince hüzünle huzurun dengesi sağlanıyor.

**Talih'in Güler Yüzü**

Şehzade Süleyman imkânların azamisine sahip olsa da, İbrahim'i tanıdıktan sonra bir şeylerin eksik olduğunu fark etti. Dinden-imandan, tarihten, edebiyattan, musikiden ve bazen de boş şeylerden bahsedilmeliydi günlük hayatta. Ne de olsa istikbalin padişahıydı Şehzade Süleyman, devlet büyük, yükü ağır, işi zor. Lalası ve hocaları iyi bir padişah olarak yetişmesine gayret ederlerken, ruhunun açlık çektiği başka duygularını hesap edemiyorlardı, belki kendisi de farkında değildi bunun. Pargalı İbrahim yeni bir pencere açtı Şehzade

Süleyman'ın ufkunda, hatırını, gücünü kullanıp arada bir görüşmeyi daimiye çevirmek için Köle İbrahim'i, sahibesi bulunup, yetişmesinde büyük payı bulunan dul kadından istedi.

Ne denebilir ki böyle bir teklife? Dul ve muhtemelen yaşlı da olan kadın, İbrahim'in daha mutlu bir ortama kavuşacağını, ayrıca istikbalinin daha da iyi olacağını düşündüğü için, tereddütsüz "olur," dedi.

Şehzade Süleyman ile Köle İbrahim'in, ecel ayırana kadar birbirinden kopmayacakları bu bağlanmanın yılını, ayını, gününü bilmiyor ve de önemsemiyoruz. Pargalı gemicinin esir alınmış, köle edilmiş oğlu, padişahın oğluyla arkadaş olma şerefine kavuşturuldu. Bundan sonra hiç kimse ona köle diyemeyecek, Şehzade'ye saygı göstermek mecburiyetinde olanlar, ona da saygılı olacak. Kölelikten azat edilmiş, arkadaşlık zinciriyle bağlanmıştır, Manisa Sarayı'nda Şehzade ile yarenlik edebilen bir dosttur eski köle İbrahim. Her ne kadar idiyse önlerindeki zaman, bunu günlerini gün ederek değerlendirdiler. İbrahim, şen tavrıyla, musiki ziyafeti, tatlı ve bilgi kokan derin sohbetiyle Şehzade'nin yüzünü güldürürken, zeki davranışlarıyla da güven veriyordu. Dost ve arkadaş oldular, zaman akıp gitti.

**İbrahim, Padişah Sarayında**

Yavuz Sultan Selim, çok hızlı yaşadı, onlarca yılın zor kaldıracağı mücadeleleri sekiz seneye sığdırmıştı, 22 Eylül 1520'de ecele teslim oldu. Osmanlı cihan tahtının rakipsiz adayı Şehzade Süleyman'ı bekleyen İstanbul'a, iki arkadaş beraberce geldiler. Süleyman, dünyanın en büyük ve itibarlı devletinin padişahı, İbrahim onun en yakını, can dostu. Tabiatıyla aynı merdivenin değişik basamaklarında bulunacaklar, en üstteki aşağıdakini, kuralları da zorlamak suretiyle en yakınına çekip çıkaracak. İşte Pargalı İbrahim'in, Allah vergisi özelliklerini kendi gayretiyle zenginleştirip, ikbal merdivenine kurulup tırmanışa geçeceği günler başlıyor.

Kabiliyeti beyninde, hırsı yüreğinde olan İbrahim'in birden zıplatılması akıl kârı olmadığı için, saray'da küçük bir memuriyetle -Hasoda başılıkla- göreve başlatıldı. İşte o küçük memuriyetin mahiyeti:

"Enderun'un birinci ve en mühim teşekküllerinden biri olan has odanın başına verilen addır. Hasoda başı aynı zamanda erkân-ı havas-ı cüvanı denilen ağaların da büyüklerindendi. (…)

Hasoda başı merasimlerde padişahın elbisesini giydirmek ve soydurmakla

muvazzaftı. (vazifeli) Padişah nereye giderse o da beraber giderdi. Hasoda başına tavaşı (hadım) denilen Ak ağalardan tayin olunanlar bulunduğu gibi enderundan yetişmiş iç oğlanlarından tayin olanlar da vardı. On altıncı asırda Hasoda başının yevmiyesi altmış akçe idi. (…)

Hasoda başının derecesi Kapı Ağası payesi ise de Kapı Ağası kendisinden evvel gelirdi. Padişah'ın dört mühründen biri Hasoda başı da bulunurdu." (Tarih Deyimleri ve Terimleri)

1521'de Kapı Ağası oldu. Esasen lafın gelişi küçük bir görev deniyor Frenk İbrahim'in getirildiği yerlere, hedeflenen yerin yanında küçük. Kapı Ağa'lığı, Saray'da birçok önemli memuriyetlerde bulunanların amiri hükmünde bir makamdır.

O zamanlar için söz konusu olmayan bir tabir kullanacağız şimdi Padişah Süleyman ve Kapı Ağası İbrahim'e dair: Tabiatın tabii şartlarda yetiştirmesine sabır gösterilmeyip, hormon aşılanan meyve yerine konuyor İbrahim Ağa, bunu yapan da Sultan Süleyman. İnsan ruhiyatından anlamaz mıydı Padişah, yoksa kendi cömertliğini mi gemleyemezdi, gönlünü açtığı gibi hazinesini de müsrifane bir ihtiyatsızlıkla açtı Frenk İbrahim'e.

Sanki kardeşler, mirasta aslan payını kendi almış, diğerine fazla bir şey kalmamış gibi davranıyor Padişah. Kendisi muhteşem Topkapı Saray'ında otururken, İbrahim'e de bir konak yapımına başlandı, parası 'harc-i hasene' den, yani devlet kasasından.

Kıskançlık kıvılcımları bazı yüreklerde yer etmişti aşırı sevgi gösterilerinden dolayı, iş konak hediye edilmesine kadar gelince, kıvılcımlar alev oldu.

Aralarında ne kadar zaman farkı olduğu belli değil, lâkin bütün açıklığıyla bilinen bir şey var. Bilinen adı Alexandra Lisowska olup, Avrupalıların Roxolana, bizim Hürrem Sultan olarak tanıdığımız kadınla Pargalı İbrahim, birbiriyle düşman gibidirler. İbrahim'e karşı Sultan Süleyman'ın her bağışı, Hürrem'in İbrahim'e beslediği öfke duvarını yükselten bir kalın tuğla olacak, bundan en derin üzüntüyü yaşayacak olan da padişahtır.

Hiçbir şey normal değildi Pargalı İbrahim'le ilgili olarak, ne Padişah'ın sergilediği cömertlik, ne Hürrem'in duyduğu kıskançlık. Fakat ayan beyan görünen o ki, alışılmışın fersahlarca uzağında bulunuluyor, bunun da encamı korkutucu.

Şu, dünkü köle İbrahim'e bakın; kısacık bir zaman içinde nelere malik oluyor?

1520 senesinin sonuna doğru padişah olan Sultan Süleyman'ın ona verdiği öneme bakın ki, Belgrad Seferi'ne çıkılmış, bu sırada bile 'İbrahim Ağa Hazretleri'nin evi inşaatıyla alâkadar olunuyor. Ağa, Padişah'la beraber seferde. 1521 geçip, 1522 senesi geliyor, Haziran'da Rodos Seferi'ne gidilirken de Sultan Süleyman'la Pargalı İbrahim yan yana. Hâlen ne paşadır ne ona yakın bir şey, İbrahim Ağa sadece Hasoda başıdır, padişahın giyim kuşamının kâhyası!

Vezir değil, paşa değil İbrahim, lâkin o kadar yakındır ki Padişah'a, itibarı vezirlerden ziyade. Kazanılmış görünen bunca sevgi ve kredi biraz da başkalarından çalınıyor gibiydi. Türklerden bir vezir olan Pirî Mehmet Paşa, devşirme setini aşıp, Yavuz'a Sadrazam olmuş, ondan Kanuni'ye kalmıştı. İbrahim'in talih atı doludizgin giderken, birçok kişiyle beraber Pirî Mehmet Paşa'nın atı da, gemleri çekilmek suretiyle yavaşlatılıyor.

İyi bilinmesi gereken meselelerden biri şu; baştaki padişah ne kadar Türk olursa olsun, devlet'te devşirme hâkimiyeti öylesine muhkemiyet kazanmış ki, bir türlü çökertilemiyordu. Pirî Paşa'nın kuyusunu kazanlar bu Devşirme Partisi mensuplarıdır. Meselâ, sonradan ihaneti görülüp, **hain** damgası yiyen Arnavut Ahmet Paşa, yanına kendi gibileri de alarak, Sadrazam Pirî Mehmet Paşa'yı yolsuzlukla suçlayıp, onu Padişah'ın gözünden düşürmeye çalışıyor. Güya, Pirî Paşa bazı yolsuzluklara karışmış, bu mesele tetkikler sonucu ortaya çıkarılmış, Paşa'nın suçu sabit görülmüş(!) imiş. İşin içyüzünü bilen kimseler, bunun bir tertip olduğunu söylüyorlar.

Aslında, Kanuni de inanıyor değil Pirî Paşa'nın yolsuzluk yaptığına, hatta söylentiyi çıkaranları azarlıyor. Ne var ki, Pirî Paşa pir-i pak olsa da yerinden oynaması gerekiyordu Pargalı İbrahim gelsin diye.

Bahtsız Pirî Paşa, ne yaparsa yapsın, sönmeye başlayan yıldızını parlatamayacak, Padişah'ın büyüttüğü yeni yıldız, önünü ve ününü kapayacaktır. Yavuz zamanında devlete sağladığı faydalar, Sultan Süleyman zamanında devam etmekteydi, fakat padişahın duygularını seziyordu Piri Paşa. Sezgilerinin kendisini yanıltmadığına kani olan tecrübeli Paşa, Sultan Süleyman'ın yakın zamanda, "artık seninle işimiz bitti," demesini bekliyordu.

Pargalı İbrahim son durağa kadar hızını kesmeden koşacak, orası Pirî Paşa'nın bulunduğu Sadaret makamıdır. Sultan Süleyman hürmetini, saygısını esirgemiyor emektar Paşa'dan, fakat gönlü başka sevdanın yangınıyla kavrulmakta. İbrahim, gönüldaşı, sırdaşı, her hâlinden anlayanı olmuş, her daim yanında bulunuyor lâkin mevkii kifayetsiz. Piri Paşa gibi bir baba yadigârı, devlete hizmetleri geçmiş vefakâr ve fedakâr sadrazamı nasıl göndersin ki

Pargalı İbrahim’e yer açılsın?

İbrahim’in bulunduğu mevkiden, sadaret mevkiini görebilmek için dürbün bile yetmez. Şu arada bir anılan ve anılacak olan, sonradan alacağı kötü bir nam ile Hain Ahmet Paşa İkinci Vezir, birincisi indirilince, örfen ve nezaketen onun çıkarılmazı lâzım. Sırf sadaret mührüne kavuşacağı ümidiyle Pirî Paşa’yı lekelemeye kalkışan Ahmet Paşa, yaptıklarına pişman olmuştur ya iş işten geçtikten sonra. Padişah, İbrahim’e en yakınında yer açmak için fikir geliştiriyor, Hain Ahmet Paşa kendisine yer açmaya çalışıyor, arada ezilen ve üzülen Pirî Paşa oluyor. Sultan Süleyman, Sultanlık iradesini kullanmak istedi.

Sultan Süleyman âdil bir padişah, dedikodu ile gerçeği, iyi ile kötüyü ayırt edebilecek yetenekleri de olan bir insandı. Pirî Paşa aleyhinde geliştirilen kampanyanın sebebini de biliyor, fakat biraz da işine yaradığı için sükûtu tercih ettiği de oluyordu. Bunun sebebi belli:

“Pirî Paşa, âlim, fazıl, vakur bir kimse idi. Süleyman Han ise gençti. Pirî Paşa’ya muhalefet etmekten çekiniyordu.”(Müneccimbaşı, 2.c. 519.s.)

Sebepler artık herkes tarafından biliniyor; Padişah, Pirî Paşa’yı azl etmek için vicdanını rahatlatacak bir bahane aramaktaydı, inanmadığı bir iftira olmasına rağmen, biraz da ona dayanarak kararını verdi: ‘Ben düşünerek yanıp kavrulacağıma başkası kavrulsun’ deyip, Vezir-i azam Pirî Paşa ile başbaşa oldukları bir gün, saygılı üslûbunu muhafaza ederek sordu:

“Kullarımdan birini mühim bir mevkie getirmek istiyorum. Sence hangi mevki münasiptir?”

Pirî Paşa yalnız yaşlılığından dolayı bu ünvanı almış değildi; o gerçek manasıyla da bir Pir, aziz idi. Padişah’ın beklediği cevabı bilmez mi koca Pirî, bilir de söylemez mi?

Sultan Süleyman’ın üzülmesine, ezilmesine rızası yoktur Pirî Paşa’nın, onun ne istediğini de biliyor ve beklenen cevabı tereddütsüz veriyor:

“Kulunuzun mevkii en münasip olanıdır!”

Mesele bu kadar konuşma ile hallolmuştur; bundan sonra padişah daha huzurlu, Pargalı İbrahim daha mutlu olacak.

**Sadrazam İbrahim Paşa**

**(Tarih 27 Haziran 1523)**

Pargalı İbrahim tahminen 1494 doğumlu, böyle olduğuna göre, 29 yaşında iken, yaşlı Pirî Paşa'nın koltuğunu devralmış demektir. Centilmen bir duruşu var İbrahim'in, makamca kendi üstündekilere aşırı derecede saygılı, aşağısında bulunanlara disiplinli. Sultan Süleyman'la Pargalı İbrahim'in münasebetleri, oldukça samimi ve seviyeli. Eğer İbrahim isteseydi Padişah ile lâubali hareketlere, konuşmalara yol açabilirdi bu geniş samimiyet içerisinde, fakat böyle bir teşebbüsü görülmedi. Tabii ikili münasebetlerde, birinin hareketini diğeri de tayin eder, burada tayin mevkiinde bulunan Sultan Süleyman olduğuna göre, İbrahim'e laçkalaşma imkânını o vermemiş de denebilir:

Padişah Vahdeddin'in Damat Ferit Paşa'yı ikinci defa sadrazam tayinine karşı çıkan olacaktı Osmanlı Devleti'nin batışı sıralarında; o da şöyle diyecek:

"Ben istersem Rum patriğini de Ermeni patriğini de getiririm. Hahambaşıyı da getiririm."[4] Şimdi en kudretli döneminde Sultan Süleyman, istediği kimseyi istediği makama niçin getirmesin?

Ne kadar çok benzetmeler yapılabilir, sadaret makamının derin bir uçurum kenarı olduğunu izah sadedinde, ama biz bir nakilde bulunacağız:

"Epir'in küçük balıkçısı daima bir **Demok-les Kılıcı'**nın tehdidi altında bulunan bu makamı çabucak işgal ediverdi; o kılıç ki incecik bir saç teline asılmış durur ve Osmanlı tarihinde hiç beklenmedik bir anda müthiş bir apansızlıkla o saç telinin pek çok kere koptuğu olurdu." [5]

Başlangıçların notunu sonuçlar verir; İbrahim'in seçilmesindeki isabet veya isabetsizlik, ilerleyen zamanlarda belli olacak. Bir ilk sayılabilir böyle bir tayin; genel kaidelerin tamamen haricinde. Hiç olmazsa paşalık verilmeli, sonra hızlandırılmalıydı basamakların atlatılması, fakat Sultan Süleyman'ın iradesi böyle tecelli etmiştir ve buna karşı çıkabilecek bir Allah kulu da yoktur. Hasoda başı İbrahim, bu ünvanını da koruyacak, ayrıca Rumeli Beylerbeyiliği ilâvesiyle Vezir-i azam olacak.

İbrahim "Paşa'nın yakışıklı vücuduna vezirlik kaftanı giydirildiği zaman,"[6] hileyle Pirî Paşa'nın harcanmasına vesile olan Ahmet Paşa'nın hayalleri yıkıldı. O sanıyordu ki, İkinci Vezir mevkiinde bulunuşu sadrazamlık sırasını kendisine getirecek. Has-odabaşı İbrahim, çok aşağılardaki mevcut mevkiinden dolayı

hesaba katılmıyordu.

İbrahim Paşa'ya övgü düzenler çok. Muhtemeldir ki, o zamanlar için bu övgülerde fazla abartı yok: "Güzel konuşmayı biliyor ve büyük savaş kahramanlarının hayatlarını inceliyordu."[7] Sadrazam oluşundan kısa bir süre sonra Rumeli Beylerbeyiliği de kendisine tevcih olundu: Bu sayede yıllık geliri 150 bin altına yükseldi."

Pirî Paşa'dan sonra veziriazamlığa kendisinin getirileceğini uman Ahmet Paşa, Pargalı İbrahim ile birlikte hareket ediyordu. Hasodabaşı'lığından sadarete getirileceği asla hayal edilmeyen İbrahim'e Mühr-ü Hümayun teslim edilince, İkinci Vezir Ahmed Paşa bu usulsüz tayine karşı çıktı, divanda huzursuzluğa yol açtı ve Mısır Beylerbeyiliği'ni istedi. Onu İstanbul'dan uzaklaştırmak isteyen İbrahim Paşa'nın desteğiyle bu istek kabul edildi.

Makam sahiplerinin itibarı açısından, kazançları da pek önemlidir; harcayacak olmasalar dahi bu böyle. Övünmek için fırsatlar yaratılır kendileri tarafından ve bu tür övünmelerden sıra dışı bir haz alınır.

İlk'ler yaşanıyor Pargalı İbrahim'le beraber. Vezir bile yapılmadan, doğrudan sadarete, o da yetmedi, ilâveten Rumeli Beylerbeyiliği. Normal olarak kıskananları fazla, en çok merak edilen ise, bunca ağır mesuliyetli yüklerin altından nasıl kalkacak? Bir de bunun hazmı meselesi var ki bu hepsinden müşkül. Gerçi Padişah'la yakınlığı dolayısı ile kazandığı itibar ona yeterli havayı vermişti. Bu arada, İskender Paşa'nın kızıyla evlenmiş ve bir İranlı'dan müzik dersleri alıyormuş sadrazam olmadan evvel. Güven duygusunun pekişmesine bunlar yetmez mi?

**Osmanlı Tarihi'nin**

## En Görkemli Düğünü

İbrahim için Sultan Süleyman'ın gönlünde açılmış bulunan yer çok geniş, o da burada daha derinlere kulaç atıyor. Olgun tavırları, aldığı eğitim ve eriştiği kültür seviyesi fevkalâde, fakat tabii kanunların kudreti, İbrahim'le ilgili meselelerde göz ardı ediliyor.

Sadrazamların en kudretlisi en zayıf padişah kadar olamaz, madenleri farklı. Bir şehzade doğumundan itibaren müstakbel padişahtır, bunun şuuruyla yaşar, büyür ve nasipse olur. İbrahim bir balıkçının oğlu, devlette yüksek bir mevki hayali bile kurma şansı olmadan ona tesadüfen kavuştu; Sadrazam yapılışında görüldüğü gibi. Alçak rakımlı bir düzlükten, birden bire çok yükseğe çıkan insanda baş dönmesi, vücut kimyasının bozulması olmaz mı?

Üzerinde fazla durulmamış olabilir, ama ayan beyan görülmekte ki, Pargalı İbrahim Paşa olağnüstü gurura kapılmıştı; bunun belirtileri çok fazla. En bariz olanı ise kendisini öne çıkararak, fakat birinci plânda görünerek değil de, padişahı methedişinde sergilediği tavrıdır; hem de sıkça olmaktadır buna benzer durumlar.

Gelelim Sadrazam İbrahim Paşa'nın Hatice Sultan'la evlenme merasimlerine:

İnsan insanı sever, ne kadar hoştur bu sevgi. Lâkin münasip ölçünün tespiti ve onun muhafazası şart. Kanuni'nin Pargalı İbrahim'e gösterdiği candan ilgi, düşmanlar şöyle dursun dostları çatlatacak noktaya gelmiş. Boyuna veriyor, öteki de hiç 'almam, yeter' demiyor. İkisinin de bıkası gelmiyor sevgi ve sevgi harici alış-verişlerden. Has odabaşılıktan Sadaret'e getirilişi bazı çevrelerce hazmedilmeden, şimdi de Hatice Sultan'la evlendiriliyor.

Hatice Sultan'ın yaşı hakkında bir şey söylenmemiş, sadece, İskender Paşa'dan dul kalmış olması muhtemel imiş ki bu da zayıf bir ihtimal, hatta bir zan![8] Sultan Süleyman'ın kız kardeşi, ikisi de Hafsa Sultan'dan doğma, Yavuz Sultan Selim'in evlâtları. Padişah'ın tercihine mâni olabilecek bir güç yoktur, fakat Sultan Selim'in kızının bir devşirme ile evlendirilmesi kamuoyunun tasvibini alamamıştır. Askerî isyanlar görülür Osmanlı tarihinde, bunu yapanlar Türk çocukları değil, daha ziyade Türk olmayan Yeniçeriler ve Sipahilerdir. Anadolu ahalisi kutsal sayar Âli Osman'ı ve onun fertlerini. Yavuz Sultan Selim gibi bir padişahın kızının, bir devşirme paşa ile evlendirilmesi pek münasip düşmez halk vicdanına göre, ama hep böyle olmuyor mu? En iyisi, biz bu mevzu üzerinde

durmadan, düğün dernek faslına geçelim. Sadece, kamuoyu vicdanına tercüman olduğuna inanan bir tarihçimizin tepkisini aktaralım:

“Pargalı bir Rum yahut Ceneviz balıkçısının bu dönme dölüne, Yavuz Sultan Selim’in kızı ve Kanuni Sultan Süleyman’ın kız kardeşi olan Hatice Sultan’ın verildiği rivayet edilir!”[9] Öfke böyle.

Erkek veya kadın olmuş fark etmez, hanedan üyeleriyle dışarıdakiler arasında dağlar kadar fark var ve bu farkın kapanmasına hiçbir kişi, hiçbir mevki kâfi değil. Pargalı İbrahim’in devamlı sarayda kalıyor olması, Hatice Sultan’la yüzyüze görüşmelerini sağlamış olabilir, ama bir aşk yaşamalarının imkânı yoktur. Hattâ Sultan Hanım bir erkeği sevmeye ve bunu belli etmeye yanaşamayacağı gibi, muhatabı olan bir erkek de buna cesaret edemez. Sultanların kimlerle evleneceğine karar verecek olan padişahtır, öbürlerinin vazifeleri sadece ‘emriniz başımız üzerine,’ demekten ibaret: Bu meselenin hakikati bu. Perde gerisinde cereyan eden, cereyan ettiği sanılan hiçbir şeye aldırış etmeden, yekten düğün merasiminin tasvirine geçeceğiz:

Peçevi, düğün töreninin anlatımına şöyle başlıyor: “18 Recep 930 (22 Mayıs 1524, Pazar) Evlenmek Müslümanlığın ilkelerinden biri olduğundan İbrahim Paşa, kız kardeşi ile evlenmek için saadetli padişahtan izin istedi. Bunun üzerine Padişah, istenen izni verdiği gibi kendileri de şahsen düğün törenini şereflendirmeyi vaat buyurdular.”

Düğün, devrin en kudretli Padişahı Sultan Süleyman’ın hemşiresi ile en itibar ettiği bir Paşa’nın olunca, dillere destan olması da şart. Geceli gündüzlü on beş gün sürecek olan düğünle, Paşa, Padişah nezdinde ki mevkiinin, devlette ki gücünün farkına ve tadına bir daha varacak. Sonra, atacağı adımların ölçüsünü kararlaştıracak.

Şenlikler rahat icra edilsin diye, İstanbul’un en geniş ve namlı At Meydanı (Sultanahmet Meydanı) tahsis edildi. “Mehterhane binası önünde, muzaffer padişah için, bahtı mutluluk olan taht kuruldu. İkinci Vezir Ayas Paşa, Yeniçeri Ağası ve kapıkullarının tamamı ile saraya vararak mutlu padişahı düğünü şereflendirmeye davet etti. Bütün kapıkulları ve öteki esnaf takımına birer gün süre ile çeşitli şölen ve bağışlarla bolca ikramlarda bulunuldu. Misafirler için, “rengârenk musanna otaklar ve sayebanlar (gölgelikler) kuruldu. Altın kaliçeler serildi.

Şimdiye kadar evlenen sultanlardan hiçbirinin düğününde olmamış bolluk ve neşe bu kez gözler önüne serildi. Cihanın kölesi olduğu mutlu padişah düğünü

onurlandırmak üzere gelirken ayağı altınlar, sağ ve sol yanları altın işlemeli serâserlerle, bahada ağır dibalarla, atlas, kadife, kemha ve benzeri kumaşlarla döşediler. Sokakları türlü nakış ve bezeklerin doldurduğu bir seyir yeri hâline döndürdüler. Vezirler ve devlet ileri gelenlerinin hepsi yaya olarak padişahın bindiği atın önüne gelip, eğer örtülerini omuzları üzerinde taşıyan seyisler gibi hizmet ettiler.

Uzun Hasan, Şah İsmail ve Tomanbay cenklerinden alınan musanna (sanat eseri) ve murakka yüksek otaklar ve gölgelikler yapıldı. Altın işlemeli sofralıklar ve süslü döşekler döşendi. Ekâbir için temaşa edilecek yerler yapıldı. Meydanın etrafında ve Arslanhâne üzerine mümkün olan köşelere çardaklar ve sofalar tertip olundu."[10]

Padişah, kendisi için kurulmuş olan tahta oturunca sağ yanında şeyhülislâm ve Müftü Kemalpaşa zade, sol yanında hocası Molla Hayreddin yer aldılar. Öteki yüksek seviyedeki bilginlerle, halkın seçkinleri ve Semaniye müderrisleri, derecelerine göre sırasıyla padişahın karşısında oturup ilmî konular üzerinde birbirleriyle tartıştılar.

Sonra Hassa Çeşnigirleri mutlu padişahın önüne ayrı bir sofra yemek koydular, bilginlere de başka sofralar çıkardılar. Baş defterdar Mustafa Çelebi, saray hazinesinde saklı bulunup tabağı ve çanağı ile beraber Nuşirevan'dan yadigârdır diye tanınan ünlü firuze kâse ile saadetli padişaha şerbet sundu ve yine yerine dönüp oturdu." [11]

Bizim eski tarihçilerin en fazla rağbet ettikleri şey, padişahla ilgili her ne olursa olsun, mümkün olduğunca abartmak. Ama nedense bu düğünün tasvirinde cimri davranılmış. Peçevi'den devam edeceğiz:

"Yemekten sonra sofralara çeşitli tatlılar ve şerbetler kondu; bilginlerin her birine birer sini şeker helvasından başka çeşitli tatlılar ve murabbalar ikram olunup evlerine gönderilmekle sonsuz iltifatlar gösterildi."

Damat Sadrazam olunca, sağdıçlığa da İkinci Vezir Ayas Paşa seçilmişti. Padişah'ı davet görevi sağdıç Paşa ile Yeniçeri Ağası'nın. Dolayısıyla Onlar hilatlerini erken aldılar davet olunanın elinden:

"Daha sonra, dönerek Atmeydanı'na geldiklerinde, tekrar makamı yüce Padişah tarafından takımı dizilmiş atı ile birer mükemmel binek ihsan edilip, hilat-i fâhireler giydirildi."

Padişah, belki hemşiresi adına belki sadrazamı için cömertliğin sınırını geniş

tutmuş, bulunan herkes payını alıyor. Birazda Hıristiyan tarihçiden dinleyelim:

“Sultan Süleyman, İbrahim Paşa’yı övgüde göklere çıkararak davetçileri hediyelere gark etti ve gönderdi. Yedi gün, mütemadiyen, silahtarlar, sipahiler, ulufeciler, garipler, cebeciler, topçular pek debdebeli bir surette ziyafetlere çekildiler. Sekizinci gün yeniçerilere, vezirlere, Beylerbeyilerine, sancak beylerine parlak bir ziyafet verildi. Dokuzuncu gün -ki gelinin saraydan alınacağı günün arifesidir- Padişah İbrahim’in sarayına gitti. Bütün hanelerin duvarlarına kıymetli kumaşlar serilmiş olduğundan Sultan Süleyman adeta altın ve ipekten bir duvar arasından geçiyordu.” [12]

Eğer var idiyse can sıkıcı hâdiseler, onlar da gündem dışı edilmişti. Kelimenin tam mânasıyla mutluluk akıyordu insanların yüreğine.

Biz buna bu gün israf diyebiliriz -daha beterlerini zamanımızda duyuyor olsak ta-, yapılanların o günkü adı, Padişah’ın cömertliğidir. Doğrusu, devletin saçıp-savuracak zenginliği vardı. Padişah lâyık görmüş israfı Sadrazamı’na ve birazda kız-kardeşine. Günlerce yendi içildi, eğlenildi; âmiri memuru, esnafı, uleması, askeri nasiplendi verilen ziyafetlerden, dağıtılan altınlardan. Nihayet misafirler dağıldılar geldikleri yerlere, İbrahim Paşa erdi muradına. Bu gün, **İbrahim Paşa Sarayı** olarak anılan Sultanahmet Meydanı’ndaki muhteşem bina, yeni evlilere saadet yuvası oldu.

**İşe Yarayan Bir Doğum**

Şehzade Selim, Kanuni’nin bilmem kaçıncı çocuğudur, belki fazla bir değer ifade etmemiştir onun için. Hürrem, Kanuni namıyla anılacak Padişah’a kanunları-kuralları yıktıran kadın. İlk oğlunu doğurmuş olmakla ne kadar şendir Allah bilir; biz de tahmin ederiz.

Pargalı İbrahim, Hürrem’e göre, Sultan Süleyman’la aralarında biten bir karaçalıdır. Aynı duygu Hürrem için İbrahim Paşa tarafından beslenmektedir, yani Padişah’ın sevdiği bu iki insan birbirine düşman.

Hürrem, doğumunun an meselesi oluşuna ve bu mutlu hâdisenin böyle bir zamana denk gelişine fevkalâde memnun kaldı. Belki Hürrem’den daha fazla İbrahim sevindi böyle bir denk gelişe. Herkes daha ziyade Sultan Süleyman’ın huzurunu artırma yarışı içinde iken, damat ile üvey kaynana yarısı kadının birbirine hasımca bakışları ne fena tesir bırakırdı! Düğün süresince İbrahim ile Hürrem’in birbirlerini görmeme şansı ikisi adına da paha biçilmez hediyedir.

Düğün faslına dalıp, doğum hadisesini unutmadık, lâkin araya sıkıştırılası

münasip düşmemişti. Aşağıya, doğumun ve doğanın anlatılışını alıyoruz. Eğer Selim'in yetiştiği günleri, Anadolu'da valilik yaptığı yılları, sonra da nasıl bir padişah olduğunu bilenlerden olmasa idik, ne kadar mutlu olurduk! Maalesef pek yararlı biri olmamıştır Şehzade Selim. Pek de, Kur'an-ı Kerim'de vasf edilen ahlâk üzere olduğunu söyleyemeyiz. Sonra, Cenab-ı Allah, o ayetle Peygamber Efendimizden bahsediyor; mukayese ilginç!

"Bu büyük cemiyette bulunan şeyhler, âlimler ve Salihlerin dualarının berekâtında saltanat kapısında bir dürriyektâ (inci tanesi) sadef, anne rahmine düştü. Bir eşi bulunmaz gevher şaha benzeyen eşsiz bir cevher, yani gerçekten yumuşak tabiatlı bir şehzade. 'Ve her halde sen pek büyük bir ahlâk üzerindesin (Kur'an, LXVIII, 4), yani Selim Han, lâ-mekân âleminden varlık dünyasına ayakbastı." [13]

**Mısır'da Asayişsizlik**

Pargalı İbrahim Paşa, Sultan Süleyman'ın takdiri ile sadarete getirildi, erken olmuştu, usulsüz olmuş, ama olmuştu. Öfkelerin hedefinde Padişah olmalıydı belki, fakat bütün şimşekler İbrahim Paşa'nın üzerine yağmıştı. Başka bir açıdan bakacağız meseleye, gördüklerimizle yüreklere su serpilecek:

Devşirmeler takımı tarafından bir tezgâh kurulmuş, Pirî Mehmet Paşa'nın sadaretten azledilmesine çalışılıyordu; bunların elebaşı da Arnavut Ahmet Paşa idi. Eğer Sultan Süleyman faka bassa, kendisine verilen fitlere tam mânasıyla kansa, Ahmet Paşa'ya aldansa onu sadrazam yapacaktı. Her zaman için çok kötüden az kötü iyidir.

Padişah, Piri Paşa'yı azl edip yerine İbrahim Paşa'yı getirince huzursuzluğu artan Ahmet Paşa'yı da Mısır Valiliği'ne tayin etmişti (15 Temmuz 1523). Ahmet Paşa yaramaz, ikiyüzlü vezirlerden biri, Mısır'a varır varmaz da herkese pis yüzünü göstermişti. Aradan altı ay geçmeden saltanatını ilân eden **"Hain Ahmet Paşa,"** hiçbir şey elde edemeden hayatını da kaybetmişti. Ahmet Paşa ortadan kalktı, lâkin Mısır'da asayiş Hak getire.

Asayişin bozulmasına sebep olan Hain Ahmet Paşa ayrı bir konu, onu buraya taşımayacağız. İbrahim Paşa'nın, Padişah'ın hemşiresiyle evlenmesi üzerinden dört ay geçmişti. Mısır'a dirayetli ve güvenilir bir vezir gönderilirse, şirazesinden çıkan düzeni eski hâline getirebilir; bunun için ıslahatçı olma görevi Damat İbrahim Paşa'ya verildi. (30 Eylül 1524).

**İbrahim Paşa Mısır'da**

**(30 Eylül 1524)**

Sultan Süleyman, askerini ve tebaasını tanır, dünkü Hasodabaşı ile hemşiresini evlendirdiğinden dolayı, bir araya gelip fısıldayanların dedikodu mevzuu olduğunu da bilir. Başka kimsenin bilmediği ve padişahın bildiği bir şey var, o da Pargalı İbrahim'in herhangi bir vezire benzemediği! Mısır'da meydana gelen otorite boşluğu, bundan kaynaklanan düzensizlik eğer İbrahim Paşa eliyle sağlanırsa çok önemli faydaları görülecek. Öncelikle Mısır Osmanlı Devleti için birkaç can damarından biridir, orada yolunda giden işlerin gölgesi İstanbul'a düşer. Mısır'da yaşanan kâbus da İstanbul ufkuna çökmekte gecikmez.

Başarılı bir Mısır hareketi, Sultan Süley-man'ın İbrahim'i sadarete getirmede ve kız kardeşiyle evlendirmede isabetli davrandığını isbat eder. Başka her şey bir tarafa bırakılsa, sırf Pargalı'nın kendini gösterme işi gerçekleşse yine yeter. Padişah, Damat Paşa'nın kendini isbatı için mühim bir fırsatı değerlendirmek istiyor.

Sonsuz salâhiyet, "on kadırgadan mürekkep bir filo ile" beş yüz yeniçeri ve bir rivayete göre başka sınıflardan iki bin de nefer almıştı yanına. İbrahim Paşa'ya refakat eden devlet erkânından şu mühim simalar bulunmaktaydı:

"Baş-defterdar İskender Çelebi, Ulûfeciler Ağası Hayreddin Ağa, Çavuş-başı Sofu-zade Mehmet Ağa, Celal-zade Mustafa Çelebi." [14]

Bizim tarihçilerin, bu uğurlanışı takdimleri o kadar hoş ki, sanki en sevdikleri bir yemeğin lezzetini tarife çalışıyorlar; örneğimiz Solak zade tarihinden:

"Padişah Hazretleri, son derece gönül okşayıcı muhabbetlerinden ve nihayet ölçüde şefkatlerinden, gönlü zengin Paşa'nın izzetli huzurlarından ayrılarak, bunca zahmet çektiğine merhamet ederek, hatırlarını teselli etmek istemişti. Hemen hassa kayıklarından birine binerek birkaç hademesi ve musahipleri ile İbrahim Paşa'nın bulunduğu kadırgaya vusul buldular. Yanaşıp, merdivenlerden yukarıya çıkalım derken, Asaf gibi yaratılmış olan İbrahim Paşa, zamanın Süleymanı olan Padişah Hazretlerinin teşrifini şan ve şevket bilip, mübarek ayaklarına yüzünü ve gözünü sürdü. Onlar da tafsili mümkün olmayan iltifatlar ile kadrini yücelttiler ve topraktan feleklere erdirdiler." [15]

"Celâl zade Sultan Süleyman'ın padişahlık devrinin tarihini yazmıştır. Devlet hiyerarşisindeki (makam ve yetkilere göre sıralanma) mevkii birçok vekayide bizzat hazır bulunmasını sağladığı cihetle, tarihi müracaat ve itimat edilecek

kıymetli eserlerden biridir. Donanmanın azimetinde Padişah İstanbul civarındaki adalara kadar bizzat İbrahim'e refakatle pek meveddetkârane (dostane) bir surette veda eyledi ki, Şark milletlerinde işitilmemiş ve Osmanlı padişahları tarihinde başka misali görülmemiş bir iltifattır." [16]

Mısır yolculuğu böyle başlamış, bununla Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'ya ne kadar değer verdiğini anlatmış oluyor. 'Ben ki cihan mülkünün hükümdarıyım, bu paşama böyle iltifatlarda bulunuyorum, elbette bir bildiğim var, siz de böyle davranın!'

Yavuz Sultan Selim'den kalan vezirlerin, Süleyman-İbrahim münasebetine alışabilmesi mümkün değil. Emekliye sevk edildiğine üzüldüğümüz Pirî Mehmet Paşa, bu hâller kendisine nakledildiği zaman, böyle bir sahnenin şahidi olmadığı için hâline şükredecek. Yaşı otuz civarında ve Hasodabaşı'lıktan fırlatılıp Vezir-i azam yapılmış bir köle, sefere çıkarken kilometrelerce mesafeyi beraberinde kat eden padişah tarafından uğurlanıyor!

Meselenin, bakılması gereken birçok boyutu var; halkın homurtusu, vezirlerin kıskançlığı değil esas mühim olan; Sadrazam İbrahim Paşa bunca nimeti nasıl hazm edecek? O kadar hızlı yükselme bir insanın kimyasını bozup doğru ile yanlışı ayırt etmesini zorlaştırmaz mı? Tabii ki hayat devam ettikçe, işler görüldükçe meydana çıkacak her şey. Bugün için fazla bir şey demenin mânası yok:

Ülkesi, milleti, devleti ve padişahı adına üzülenler, sonuç meydana çıktığında pişmanlık duyabilirler yahut beş asır sonra bile şöyle hayıflananlar çıkabilir:

"Osmanlı tarihinde emsalsiz bir teveccüh göstererek çok sevdiği Sadrazamı'nı adalara kadar teşyi" [17] eyledi.

Saymayacağız, sadece nakledeceğiz yaşanan ilkleri. Şunu hayretle göreceğiz, ne verende tutukluk, ne alanda kanaat olacak. Pargalı İbrahim, bilgisinin, kabiliyetinin, zekâsının ve diğer marifetlerinin meyvelerini devşirirken, birçok şeyi unutacak.

**Yolda Oyalanmak**

Pek önemli olmayan engellerle karşılaşıldı, biz buna macera dedik. Uğurlanışındaki fevkalâdelik Sadrazam İbrahim Paşa'nın gururunu azgın deniz dalgaları misali kabartmıştı. Duyguları muzafferiyetin zirvelerinde, gemiler deniz üstünde seyrediyor. Sakız Adası'na uğrayan İbrahim Paşa, buranın Venedik'li memurları tarafından tazimle karşılandı. Sultan Süleyman'ın Vezir-i

azamıdır tabii ki, şanına yakışır hediyeler takdim edildi Sakızlılar tarafından, daha sonra Rodos'a yanaşıldı.

Dinlenmiş olarak, İskenderiye'ye yelken açan Osmanlı donanması, baş edemeyeceği hava muhalefetiyle karşılaştı. Pargalı İbrahim'e surat asan deniz, Sultan Süleyman'ın şefkatini göstermiyor. Üç haftalık mücadeleden sonra, devam etme şansı kalmadığına inanılıp, Marmaris Körfezi'ne sığınmak zorunda kalınmıştır. (28 Kasım 1524)

Mevsim itibariyle elverişli olmayan hava şartları, epeyce zamanın israf edilmesine sebep olmuştu. Marmaris'ten itibaren kara yolu kullanılmaya başlandı. 30 Eylül 1524'te İstanbul'dan harekete geçen İbrahim Paşa ve beraberindekiler, 2 Nisan 1525'te Kahire'ye girdiler.

**Mısır'da Muhteşem Karşılanma**

Pargalı İbrahim Paşa'nın pek haz aldığı bir sahne yaşanacak Kahire'ye girişte. Mısır'da çoktan âsi'nin işi bitirilmiş, eyâlet Güzelce Kasım Paşa'nın idaresine geçmiş, fakat düzen tam olarak sağlanamamıştı. İbrahim Paşa'nın gönderilişi taşların yerli yerine oturtulması için. Şimdi Kahire'de sergilenen karşılama merasimine bakalım:

"İbrahim Paşa'nın Kahire'ye girişi o kadar tantanayla vukua geldi ki, bütün Çerkez sultanlarının hatıraları, yanında sönük kaldı. Ağır elbise giyinmiş 5.000 yeniçeri, sipahi, Memlûk alay teşkil ediyorlardı. Bu münasebetle Padişah'ın kendisine vermiş olduğu at takımları 150.000 altından ziyade bir kıymette idi. Süvarilerinin mızrakları -Osmanlıların millî renklerine mugayir olarak- mavi ve beyaz idi. Sadrazam'ın hademesi hademe-i şahane gibi sırmalı serpuş ve elbise giymişlerdi. Maiyetlerindeki Memlûklar da böyle giyinmişler idi." [18]

İbrahim Paşa, ileri derecede gösteriş meraklısıdır. Bu hususta gösterdiği tavrı fazla yadırganmamalı, eğer bu bir hata ise, Padişah'ın kendisine karşı davranışlar sorgulanmalıdır: Sultan değil, bu kesin, kendisi de zekâsı sayesinde sultan olmadığını bilecek durumda. Şuna da inanmaktaydı:

"Evet, sultan değilim, ama birçok sultandan daha büyüğüm."

Düşüncesi çeşitli vesilelerle kendi dilinden ifşa edilmiştir. Debdebe hevesi Mısır seyahatinde bile alenen görülmüştür. Burada devlet adına hayatî bir görev icra edecekti etti, hem de en âlâsından:

Önce memnuniyetsizliğin sebeplerini anlamaya çalıştı ve gördü ki, gerçekten

idarî bir noksanlık söz konusudur:

“Kansu Gavri ile Hayır Bey zamanında bunun ne suretle tatbik edildiğini öğrendi ve bundan sonra hem halkı ve hem de hazineyi koruyacak surette âdilâne bir kanun yaptırdı. Bundan başka adlî ve askerî kanunları da tadil ve ıslah eyleyerek tertip ettirdiği gibi bu yeni kanunları hükümdara arz edip tasdik ettirdi. Mısır hâdiselerinin önünü aldı ve Şam Valisi Hadım Süleyman Paşa’yı Mısır Beylerbeyiliğine tayin etti.” [19]

Hiç tavizkâr davranmayan İbrahim Paşa, her aksiliği kendi kuralına uygun olarak yola koymuştur. Âsilerin idamı, eyâlet gelirinin belirli kısmının İstanbul’a aktarılması, yeni idarecilerin tespiti, vazifelerin taksimi ve başka nice işler var ise hepsi düzgün biçimde halledilmiştir. Görüldüğü yerde, hoşa gitmeyen bütün hareket ve icraatları eleştirileceği gibi, takdire lâyık olanlar için de kalemimiz suskun olmayacak:

En iyi tahminlere göre, Pargalı İbrahim Paşa’nın Mısır’da kaldığı süre 73 gündür. Çok yararlı hizmetlerde bulunduğu, kendisini hiç sevmeyenler tarafından dahi anlatılmaktadır:

“Bu müddet zarfında asi Arap şeyhlerinden ikisi emsaline ibret olarak idam edilmiş. Habeşistan hududuna kadar bütün şeyhlere sadakat yemini ettirilip hepsinin itaat ve inkıyadı temin olunmuş, mahalli hükumetten şikâyeti olanlar münadilerle davet edilip hakları yerine getirilmiş. Borç yüzünden mahpus olan fakirlerin borçları hazineden verilip hepsi tahliye edilmiş. Kahire’nin harap olan abideleriyle binaları derhal tamir edilip şehrin imarına başlanmış. Son valiler devrinde yükseltilen vergileri son Kölemen sultanları devrindeki defterlere göre eski nisbetlerine indirilmiş. Maarif ve eytam (yetimler) işleri tanzim edilmiş ve Mısır vilayetinin hususi şeraitine (şartlarına) uygun mahalli kanunlar tanzim edilmiştir.

İbrahim Paşa’nın en mühim tedbirlerinden biri de, Umman ve Hint denizlerindeki faaliyetleri Kızıldeniz’i tehlikede bırakan Portekiz’lilere karşı Süveyş Limanı merkez olmak üzere bir Mısır Kaptanlığı ihdas edip Kölemenler devrinde bu vazifede bulunmuş olan Türk denizcilerinden Selman Reis’i bu mühim mevkie tayin etmiş olmasında gösterilebilir. Bu ıslahatın halkı çok memnun edip Osmanlı idaresine ısındırdığı hakkında birçok rivayetler vardır.” [20]

**İstanbul’da Yeniçeri İsyanı**

İbrahim Paşa, akilâne bir dirayetle, Mısır'da işleri yola koyarken, İstanbul'da yeniçeriler yoldan çıktı. 25 Mart 1525'te patlayan isyanda birçok devlet adamının konakları yağmalandı.

Yeniçerilerin isyanı için gösterilen sebep gayet basit. Sadrazam'ın Mısır'a gitmesinin ardından, Padişah da kış mevsimini avlanarak ve dinlenerek geçirmek üzere Edirne'ye gitmişti. Bunun açık mânası iş paydosu demektir.

Dışarıdan bakarak değerlendirilse; "yeniçeriler bomboş yatıp ense yapıyorlar" denir. Oysa savaş o sıralarda zafer, zafer ganimet demektir ve yeniçerilerin bayıldığı şeydir. Padişah ile Sadrazam olmayınca sefere çıkılmıyor, gelir kapıları açılmıyor, bu sefer yeniçeriler ağızlarını açıyorlar. Bu isyanın izahı böyle yapılmaktadır. Başka izah tarzı da doğrudan Vezir-i azam İbrahim Paşa'yla ilgili:

Sadarete getirilişini hazmedemeyen bazı devlet erkânı İbrahim Paşa'yı gözden düşürüp, sonra da azl ettirmek istiyorlar:

"Zaten Kanuni'nin bu isyanda ittihaz ettiği (benimsediği) tedbirler de bu noktayı teyit edecek mahiyettedir. Sultan Süleyman 22 Mart Çarşamba günü Edirne'den İstanbul'a gelmişse de sarayına inmeyip Kâğıthane ve Terkos taraflarında avlanmakla vakit geçirmişti. Bu vaziyetten istifade eden Yeniçeriler üç gün sonra ayaklanıp İkinci Vezir Ayas Paşa ile Defterdar Abdüsselâm Çelebi'nin ve hattâ kuvvetli bir rivayete göre de Sadrazam İbrahim Paşa'nın konaklarıyla gümrükleri ve bazı evleri yağma etmişlerdir.

Bu vakada Kanuni büyük bir süratle hareket edip âsilerden üç kişiyi kendi eliyle öldürmüş, vakada müşevvik oldukları anlaşılan Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa ile Reisül-küttab Haydar Efendiyi ve diğer birkaç kişiyi idam ettirip ocağı sindirmiş. Kanuni, ocağı sindirdikten sonra askere yüz bin ve yahut iki yüz bin duka altını tevzi ettirerek galeyanı teskin etmiştir. İdam edilen devlet adamlarından Reisül-küttab yani Hariciye Mektupçusu Haydar Çelebi, Yavuz devrinde Divan Kâtibi olup Mısır seferinin mufassal bir ruznamesini yazmış olan kıymetli müelliftir."[21]

Her olay İbrahim Paşa'nın lehine netice vermekte, bu biraz da şanstan olsa gerek. Eğer İbrahim Paşa'nın azl edilmesi için yazılmış bir senaryonun parçası idiyse Yeniçeri İsyanı, uygulayıcılar hapı yutmuş, İbrahim Paşa kazanmıştır. Sultan Süleyman, bundan sonra sadrazamını daha fazla sahiplenip, daha fazla koruyacak.

İsyanlar kanla bastırılır, başka yolları da var fakat en kestirmesi bu! Sultan

Süleyman'ın, isyankâr yeniçeri güruhuyla mücadelesi macera filmi gibi de anlatılır, bunun bir kısmı hayal mahsulü olsa da dinlemekten zevk alınıyor doğrusu:

"Şehirden kaçanlar ve hâlâ şehri kasıp kavuran yeniçerilerin haykırışları ile durumu gören Sultan, yeniden atına atladı ve yağma yapan âsilerin arasına daldı; kendilerini itaate çağırdı, kışlalarına dönmelerini emretti ve nihayet hakarette bulundu. Askerler önce dinler gibi oldularsa da kışkırtmaların sonunda Padişah'a hakaret etmeye başladılar ve sarayın kapısına kadar kovaladılar. O sırada Kanuni'nin atına inen bir balta, Sultan'ın yere düşmesine sebep oldu. Başı üzerine yağan taş ve ok yağmuru altında Kanuni Sultan Süleyman hemen yayını gerdi ve üç atışta üç yeniçeriyi öldürdü. Sonra kılıcını çekerek, bir avuç bostancı ile sipahilerin yardıma yetişmesine kadar kendini savundu. Böylesine yürekli bir padişah ile karşılaşmış olmaktan ve başkentin lânetine maruz kalacaklarından korkan yeniçerilerin bir kısmı Padişah'ın ayaklarına kapanırken, diğerleri kışlalarına kaçıyorlardı." [22]

**İbrahim Paşa'nın Dönüşü**

Niçin olduğu tam açıklanmayan sebep yahut sebeplerle, İbrahim Paşa İstanbul'a çağırıldı. Herhalde yeniçerilerin isyanı bu çağırılışın başlıca sebeplerinden biridir. Şam Beylerbeyi, Mısır eyâletinin başına getirildi. Önceden bütün işler halledilmiş olduğu için, gailesiz vaziyette 14 Haziran 1525'te payitahta dönüldü.

Gidiş hava muhalefetine boyun eğdirdiği için biraz sıkıntılı olmuştu, dönüş yolunda faydalı bir takım hususlarla uğraşıldı. Bu günler Pargalı'nın sadece Vezir-i azam olarak anılmasını gerektiren sahnelerle süslenmektedir.

Hain adı verilmemiş ise de kötü namı ile nefret kazanmış olan Ferhat Paşa, Şehsuvar oğlu Ali Bey'i soyu sopuyla beraber katletmişti Temmuz 1522'de. Dulkadır Beyliği tamamen dağılmış, toprakları İmparatorluğa dâhil edilmişti. İbrahim Paşa, "dirlikleri hazineye zapt edilen tımarlı sipahilerin şekavete (haydutluğa-soygunculuğa) başladıklarını ve bunların Mısır hazinesiyle kendisine ait ağırlıkları vuracaklarını öğrendi. Bu ocak zade sipahilerin ileri gelen boy beylerini getirtip görüştü; yapılan haksızlığı anladı ve dirlikleri kesilenlerin tımarlarını geri verdirip o taraflardaki asayişsizliği giderdi."[23]

Hammer, ihtişamlı sahnelerin tasvirine meraklı, biz de İbrahim Paşa'nın dönüş yolculuğunu ve karşılanışını ondan aktaracağız:

“Şam’dan geçerken Venediklilerin imtiyazlarını ve muafiyetlerini teyit etti. Kayseri’de ikâmeti esnasında Dulkadır Türkmen beylerinden alınmış olan tımarları iade etti ve Kahire’ye girdiği zamankinden ziyade debdebe ile İstanbul’a dâhil oldu. Padişah muhafız askerleriyle vezirler dört günlük yoldan istikbal ve Zat-ı Şahane tarafından-kıymetli taşlarla müzeyyen takımı 200.000 duka değerinde- bir Arab atı hediye ettiler. İbrahim’de avdetinde Padişah’a o kıymette bir serpuş takdim etti. ”[24]

Sultan Süleyman cülusunun ilk günlerinde akıllı ve adalet perver bir padişah görüntüsü vermişti. Ayrıca ölçülü bir insan olduğu zannı uyandırmıştı tanıyanlarda. Mevzu Pargalı İbrahim olunca ne ölçüsü kalıyor Sultan Süleyman’ın ne itidali. Aciz padişahlar devri gelecek ve o zamanın padişahlarından, güçlü ve kahraman vezirlerine karşı bu davranışlar yakıştırılabilecek. Kanuni Sultan Süleyman gibi bir Hakan, daha yeni tayin ettiği bir Vezir-i azamı dört günlük yoldan karşılarsa, bunun hesabını, sonunda kendine dahi veremez!

**Sadrazam Değil Kardeş!**

İbrahim Paşa’nın Mısır’da yaptıkları fevkalade yararlı işler olarak kabul edilmiştir. Lakin iltifatında abartı ile Padişah ne yapmak istiyor, bunu anlayabilmek zor. Çaresiz, değişik yorumlara sığınılacak, Sultan Süleyman bütün debdebesine, haşmetine rağmen yalnızdır. İçini rahatlıkla açabileceği, inanıp güvendiği bir dostu yoktur Pargalı İbrahim’den başka. Can-ı gönülden özlenen bir arkadaştır İbrahim. Bilinenler doğru ise ki aksi iddia edilmemiş, edilse de ciddiye alınmamış, Sultan Süleyman erkek kardeş görmemiştir. Bir insanın kendinden küçük yahut büyük bir kardeş istemesi tabii bir şey; Süleyman, İbrahim’le bir eksiğini mi tamamlıyor acaba?

Bu samimiyetin, aşırı olarak kabul edilen ilginin Padişah’a fazla zararı dokunmayabilir, fakat diğeri için aynı şeyi söylemek mümkün değil. Küçük başarıları büyük zaferler gibi mükâfatlandırılırsa, küçük hataları da büyük cezalara müstehak görülür, bu yüzden denebilir ki İbrahim’in işi zor:

Padişah, akıllı ve zekidir, insaniyetlidir, ama hatadan münezzeh değil. Böyle yükselttiği kişiyi, bir gün o yükseklikten itiverirse, düşenin geride bırakacağı parçalanmış vücuttan başka bir şey olamaz.

Devlet Başkanlığı’nda bir eksikliği vardır diye iddia edilmemiş, savaşları, kazandığı zaferleri cihanın gözü önünde. Sultan Süleyman dünyaya kabul ettirmişti kendi büyüklüğünü. Sultan Süleyman bilinen hiç bir hususta hiçbir

kimseye **eyvallahı** yok. Pekiyi, bu Pargalı İbrahim'e yapılanlar normal mi? Hayır.

Hürrem Sultan'a âşık, Hürrem Sultan da ona karşı aynı duygularda görünüyor ve bunun yalanlanması doğru olmaz. Hürrem sevdasıyla dolu gönlünde İbrahim'in rahatça salınacak genişlikte yer bulması tehlike alametidir.

Sultan Süleyman'ın gözüne girdiği günlerde, nasıl bir sahiplenme duygusuna kapılmıştı Hürrem, kısmen de olsa biliniyor. Müthiş bir kıskançlık kini atılmış Hürrem'in yüreğine, bunun sonunda Mâhidevran Haseki kaybedecek. Pargalı İbrahim Paşa dayanabilir mi Hürrem'in mukavemetine? Hürrem bir işveli tuzak Kanuni Sultan Süleyman için, İbrahim değerli bilgilerle dolu bir kitap. Bir gün ikisinden birini tercih zorunda kalırsa Padişah ne yapsın? Tuzak pek muhkem olduğundan kurtulması kabil olmayabilir ve o zaman da ilim yüklü kitap kaderine yansın! Değişik vesileler icat edip, çözmeye, anlamaya çalışıyoruz Padişah'taki İbrahim sevgisini ve Hürrem-İbrahim-Süleyman üçgeninin falına bakıyoruz bir manada. 9 Haziran 1526 tarihli raporu ile bir yabancının İbrahim Paşa'yı tanıtışı şöyle:

"Pietro Bragadino'nun tesbit ettiğine göre İbrahim Paşa birkaç lisan biliyor, tarih, coğrafya, harb tarihi, bu meyanda, Ânibal'ın, Büyük İskender'in muharebelerini okuyor, musiki ile meşgul oluyor ve bir İran'lı ile besteler yapıyordu."[25]

Hammer'in bildirdiğine göre Türkçenin dışında ana dili olan Rumca, Farsça ve İtalyanca konuşabiliyor. Aynı zamandaki diğer vezirlere bakalım:

"Bunlardan birincisi Mustafa ihtiyar ve meflûç (felçli) olduğundan, hemen mütemadiyen yatakta idi. İkincisi olan Ayas Paşa ki Mustafa gibi Arnavut'tur okuyup yazma bilmediği, güçlükle söz söylediği, yalnız muharebe adamı olduğu cihetle divanda ancak âdet yerini bulsun diye görülüyordu." [26]

Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın kıymetini artıran özelliklerini inkâr hakkaniyete de gerçeğe de aykırı düşer. Ona rakip sayılacak mevkiler öyle malullerce doldurulmuş ki, bu durum dikkate alınınca insanın aklına, rahatsız edici bir soru geliyor:

'Koskoca Osmanlı İmparatorluğu, iki işe yaramaz Arnavut'tan başka adam bulamamış mı?'

Elbet her bakımdan zengindi Osmanlı Devleti. Yığınlarca Hıristiyan çocuğunu alıp, Enderun'da en önemli bilgilerle donatan devlet, oradan, yetişip çıkan

donanımlı kişileri getiriyordu mühim mevkilere. Hammer'den naklimizin tamamının doğru olmaması muhtemeldir. En azından Ayas Paşa'nın 'okuma yazma bilmediği' iddiası yanlış olmalı. Bu şahıs devşirmedir ve bütün diğerleri gibi, o da Enderun'da okutulup, yetiştirilmiştir. Anavatanlarından (kara cahil) gelmiş olsalar bile, içlerinde dikkat çekenler seçilip, devlet hizmeti için özel olarak eğitilmiyorlar mı? Hammer, kendi dindaşlarını aşağılamakla -aslında- Osmanlı'yı kötülemeye çalışıyor. Başka eksileri tartışılmaz Ayas Paşa'nın, fakat atfedilen cehaleti doğru değil. Esas bilmeyi ve belirtmeyi istediğimiz mesele şu: Özellikle değil, fakat talih İbrahim Paşa'nın karşısına öyle silik-sıradan kişiler yerleştirmiş ki, onların arasında kumdaki istiridye kabuğu gibi farklılık arz ediyor. Bu fark sade ikbaline değil idrarına da (düşüş) yol açacak.

**Mohaç Seferi Üçüncü Seferi Hümayun**

**(23 Nisan- zafer 29 Ağustos 1526)**

Macarlarla, hiç bitmeyecek gibi görünen kavgalarımızdan biri daha. Kanuni Belgrad seferini fetihle neticelendirmişti. Şimdi Mohaç'ta aynı neticeye koşulacak.

Savaş niçin yapılacak diye düşünmenin işe yaramayacak bir fikir yorgunluğu getireceği malum ise de biraz bakacağız. Hangi acil sebepler ısıtmıştır Mohaç Sahrası'nı, bu soruya bir cevap bulmaya çalışalım.

Baş tarafa, Sadrazam İbrahim Paşa'nın Mısır'dan erken gelmesini icap ettiren yeniçeri isyanını alalım. Adamlar savaşsızlığa dayanamıyorlar! Arada bir arıza kabilinden yenilgi yüzü görülüyor olsa da Osmanlı ordusunun aboneliği zaferedir, zafer de yeniçerilere ganimet getirir.

Bir başka mühim sebep; Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi'nden sonra ölen Şâh İsmail'in yerine Birinci Tahmasb diye anılan oğlu geçmişti. Devletlerarası kurallar gereği babasının ölümünü ve kendisinin iktidarını bir heyetle Kanuni'ye bildirmesi lâzımdı.

Bunu yapmayan yeni Şah, Macar Kralı'na ve Almanya İmparatoruna Osmanlı Devleti aleyhine ittifak teklif etmiş. Bu İran'a savaş açmak için kâfi sebeptir. Fakat Batı'da başka oyunlar tezgâhlanmakta, onun için İran Şâhı'na ağır bir mektup yazıp, yakın zamanda başına geleceklere hazır olması bildirildi.

Macar Kralı İkinci Lui (Osmanlı'da Layoş) İran'la işbirliğini Türkiye aleyhine değerlendirirken, Türk hâkimiyetindeki Ulah zadegânını ayaklandırmış, ayrıca Eflak ve Boğdan Prensleriyle ittifak kurup kuvvet toplamaya başlamıştı. Yapılan küçük çaplı Haçlı Birliği temini Kanuni aleyhine idi ve savaş çıkması için meşru bir sebepti. İşte bunun için hazırlık yapıldı.

**Serdarı Ekrem İbrahim Paşa**

Padişah için üçüncü sefer, adı da başlığa yazıldığı gibi. Sultan Süleyman'ın ayrılmaz bir parçası olan Sadrazam İbrahim Paşa, Rumeli Beylerbeyi ve bu seferin Serdarı yani Başkomutanı. Taşıdığı sıfatlar ve sorumlulukları icabı, padişahtan bir hafta evvel İbrahim Paşa harekete geçti, büyük ordu 23 Nisan'da ordu İstanbul'dan hareket etti.

Gözümüz Pargalı İbrahim Paşa'nın üzerinde, onun izini sürüp gördüğümüz hatalarının da faziletlerinin de fotoğraflarını çekmeye çalışıyoruz. Karşımıza

sıkça çıkan ve bazen canımızı fazlaca sıkan, Padişah'ın onu daima başkalarından farklı ve üstün görmesi, bir fâniye verilebilecek en güzel şeyleri ona vermesidir. Osmanlı tarihinde, Kanuni'nin nezdinde İbrahim Paşa'nın işgal ettiği yer gerçek bir istisnadır. Sadrazam, Rumeli Beylerbeyi ve de Macaristan'a açılan seferin serdarı.

Padişah'tan bir hafta evvel İstanbul'dan hareket etmiş bulunan Sadrazam İbrahim Paşa, Edirne'de Anadolu ve Rumeli askerleriyle buluştu. Padişah ile Sadrazam 19 Mayıs'ta Filibe'de karşılaştılar. Seferlerde Osmanlı ordusunun en büyük engeli yağmur olagelmiştir eskiden beri; yine yağmurlar yağıyor. Devamlı şiddetini artıran yağıştan yollar belirsiz ve yürünmez, nehirler geçilmez olmuş, müşkülatla ilerleniyor. Sofya'ya 29 Mayıs'ta varıldı, burada Rumeli askerlerini alan İbrahim Paşa, Padişah'tan ayrılıp ileri hareket etti.

Birçok durağı, yağmurdan doğan zorlukları olan bu yolculuk yüksek engellerden atlanarak uzamaktaydı, ancak üç ayda Belgrad'a varıldı. Seferin ve eziyetle geçirilen günlerin, özel olarak İbrahim Paşa ile alakalı kısmı da var:

"Macaristan'da, Tuna Nehri üzerinden bulunan Petro Varadin (Petervaradin)'i karadan ve nehirden sıkıştırarak aldı." [27]

Bizim tarihçiler biraz abartıyor olabilir, lakin yabancılar da pek küçültüyor Türk kazançlarının elde edilişini. Bakın Rumen Tarihçi Yorga'ya:

"Burada İbrahim Paşa'ya, Petervaradin'e yönelip, neredeyse sadece silahlı köylülerle dolan kötü tahkim edilmiş karargâhından Batori'yi söküp atma emri verildi.

1 Temmuz'da İbrahim Paşa, Anadolu Bey-lerbeyi Behrâm Bey, sayısız sipahi ile orduya katılmış da olsa, bu seferde asıl kuvvetleri oluşturan Rumeli birliklerini geçit resmi yaptırarak inceledi. 6 Temmuz'da Bosna ve Hersek sancakbeyleri en yiğit akıncıları ile birlikte Zemun Kalesi'ne geldiler. 8 Temmuz'da Sultan Süleyman'a Salankamen'de, Tuna Geçidi'nin sadece 'habis ve lanet papaz' Başpiskopos Thomory tarafından işgal edildiği ve burada Osmanlıların yolunu kapattığı haberi ulaştı. Thomory'nin yanında sadece 2 bin eğitilmemiş birlik olduğu için, Osmanlı karargâhında bayram güven ve huzur içinde kutlandı." [28]

Savaşın bütünü herkesi, bilhassa da Serdar-ı Ekrem İbrahim Paşa'yı ilgilendirir. Bosna beyleri tarafından Sirem mıntıkasındaki kaleler alındı sırasıyla. Tuna'yı takip eden ordu ufak tefek demeyip önüne gelen kaleyi almak

durumundaydı, buna göre İyluk kalesi teslim alındı, ‘Darik, Gorgorofça, Cudyek, Araca, Dimitrifçe ve bunların emsali nice kalelerin fethi kolaylıkla müyesser oldu.’ [29]

Her güzel olayı takiben Padişah’ın gönlünü şenlendirip, takdirini almak vazifesiydi İbrahim Paşa’nın. Petervaradin kalesinin zaptına 12 gün uğraşılmış:

“Düşman tarafından, Osmanlıların iki hücumuna büyük zayiat verdirilerek mukavemet edilmiş olduğu halde, duvar altından kazılan iki lağımın patlaması muhasırlara geniş bir gedik açtı: Muhafızların 500’ü idam ve 300’ü esir edildi. Vezir-i azam askerlerinin mızrakları ucuna 500 baş saplanmış olduğu halde Padişah’ı istikbale gitti.

Kalenin fethi müjdesini getirene 1000 altın vermiş bulunan Süleyman, fevkalade bir divan akdederek, Vezir-i azamın emri altında muharebe eden beylere memnuniyetini beyan etti. 400.000 akçe tahsisatı olan beylere üçer yüz bin akçe, diğerlerine bu akçenin yarısı ihsan olundu. “ [30]

Nehirler tabii setleridir Rumeli yakasının, Osmanlı ordusunun aşağı yukarı bütün seferlerinde aynı şeyler yaşanır. Yağmurlar yolları yürünmez duruma sokar, nehirler taşıp, üstlerindeki köprüleri yıkar ve bir Mimar Sinan aranır, bizim Koca Sinan’ın keşfine yaramıştır tabiatın bu zulmü, onun için fazla zorumuza gitmemeli.

Hizmetleri asla unutulmayan bir Yahya Paşa zade var, Semendire Beylerbeyi, işte onun yakınlarından-sülalesinden bazı dilâverler aldıkları esirlerinden, bilgi edinilecekleri Padişah’ın huzuruna getirip konuşturuyorlar. Öğreniliyor ki Macar Kralı Layoş bütün Hıristiyan devletlerinden yardım toplamaya çalışıyormuş ve bunu da kısmen başarmış. Hatta hayli kalabalık düşman ordusunun tehlikeli bir sonuç almaya elverişli duruma geldiği bile yakalanan askerler söylüyor:

“Geniş bir ovada saflar bağlayıp, İslam askerinin yolunu keserek, mukabele tedbirlerini aldığını haber verdiler. Bu haberler alındı, Össek Kalesi yakınlarında Drava Nehri üzerine gönlü aydınlık Vezir-i azam Paşa Hazretleri’nin fermanı ile gemileri birbirine atarak, birbirine Ulalı sütunlar döşeyip, büyük bir köprü tedarik olundu. Bu büyük köprü tedarik ve tamam oluncaya kadar istirahat edildi. İslam Padişahı olan Kanuni Sultan Süleyman Han Hazretleri, zilkade ayının on ikinci günü (20 Ağustos), o mahalle teşrif buyurdukları anda, zaman geçirmeksizin Drava köprüsünden geçtiler. Saadetle karşı yakaya kondular. O akşam ihtişam sahibi Padişah Hazretleri İslam askerinin mum donanması yapmasını emir buyurdular. Güya yedi göğün yıldızları yere toplanmış gibi oldu.

Âlemi Ruşen edip vadiyi bir gül bahçesine çevirdiler.” [31]

‘**Mohaç Destanı’** diyor Peçevi ki doğrudur; zira burada kazanılan zafer perçinlemiştir Kanuni’yi Avrupa’ya ve burada kararmıştır Macar Krallığının istikbali. Şanın-şerefin sahibi, başta Padişah olmak üzere Türk askeridir. Sadrazam İbrahim Paşa’nın hakkı da inkâr edilemez. Yapılmış olanlardan birkaç cümleyle bahsedilişi yapılanı küçültmemeli, büyük zaferlerden biriydi kazanılan Mohaç Savaşı ve bunun üzerinde bir miktar duracağız daha iyi anlayalım diye:

Amaç Budin’e gitmek olduğu halde, Macar Kralı İkinci Layoş’un Mohaç Ovasına doğru ilerlediği öğrenilince hedef değiştirilmişti. Büyük Türk ordusu buraya 28 Ağustos Salı günü geliyor, etrafta ne bir düşman askeri var ne başka bir canlı. Şimdi Peçevi’yi misafir edeceğiz anlatıcı olarak:

“Keramet sahibi bir ermiş ve veli olduğuna şüphe bulunmayan Sigetvar türbesi şeyhi rahmetli Ali Dede’nin kendi ağzından dinledim. O zaman rahmetli İbrahim Paşa Rumeli alaylarını yerlerine yerleştirip, kendisi huzura geldikte saadetli Padişah Uçboyları Beylerinin çağrılarak bir danışma meclisi kurulmasını ferman buyururlar.”

Bu buyruğa uyularak komutanlara çavuşlar gönderilir. Herkesten evvel Bosna Beylerbeyi Hüsrev Bey gelir ve kendisine tepenin doruğuna çıkması emr olunur. İbrahim Paşa öteki vezirlerle birlikte saadetli Padişah’ın huzurunda ayakta durmaktadırlar ve Hüsrev Bey’e şöyle söylenir:

“Siz Uçboyları Beylerisiniz, saadetli Padi-şahımız size danışma ister. İşte Mohaç Sahrası bu imiş, henüz düşmandan bir iz yok. Nasıl bir tedbir almalı?”

Hüsrev Bey’in Padişah’a cevabı geçmişimiz ve bulunulan çevrenin o günlerini anlatması bakımından çok önemli. Bizim yaşlıların tecrübelerinden ne derecede istifade ettiğimizi ve hatta onlara nasıl saygı gösterdiğimizi belirtmesi bakımından da mühimdir:

”Saadetli Padişah’ım, biz uçboylarında danışmayı buraların tecrübeli ihtiyarları ile yaparız, kendi reyimizle bir iş görmeyiz.” [32]

Kanuni beğenir söyleneni, her kime danışılacak ise yanına çağırılmasını buyurur; Hüsrev Bey durduğu yerden bağırır aşağıda duranlardan birine:

“Çabuk var, Koca Alaybeyi, Kara Osman, Mehmet Subaşı, Adil Taviça ve Balaban Çeribaşı gelsinler, saadetli Padişah danışmayı emretti,” der.

İhtiyar Adil Taviça destanlık bir yiğit. Danışma sözünü işitir işitmez der ki:

“Burada dövüşmekten başka danışma var mıdır?”

Mohaç’ta yapılan savaş’ın öncesi güzel, devamı güzel, sonu güzel; buradan bir kahraman çıkarılırsa günahtır, pek çok kişinin hakkı yenir. Kanuni’nin duasını bari aktaralım aynı eserden:

“Ey Tanrım, kuvvet ve kudret senin, ey Tanrım, sahiplik ve zafer senin, himaye senin. Tanrım, Muhammed’in ümmetinden bir bölük zayıf kimseleri sen yerindirme, bir nice kuvvetli ve devletli kâfiri sevindirme.” Padişahın bu sözleri, askere duyurarak Rabbine yalvarması, “mübarek gözlerinden yaşlar akıtıp hüngür hüngür ağladığını İslam askerinin görmesi büyük tesir uyandırmış. Askerler “güz yaprakları ağaçtan dökülürcesine, atlarından inip yüzlerini ve gözlerini kara toprağa sürüp öyle içtenlikle gözyaşlarını akıttılar ki, görenlerde kuşku kalmadı. Sanki ‘Can ne kemterdir yolunda ideriz anı dirîğ (canın değeri nedir ki yolunda onu esirgeyelim) dizesi herkesin ağzından tekrarlanır dururdu. Sadrazam İbrahim Paşa da askere pekçok dil döküp yoldaşlık edenlere saadetli Padişah Hazretlerinin türlü çeşitli bağışlarından ve nimetlerinden uzunca söz etti. Sayısız vaatlerde bulunarak o kadar etkili konuştu ki, herkes bir an önce canını, hatta uçan ruhunu hiç esirgemeden feda etmek için çırpınır dururdu.

İşte bu derece özendirme, okşama, dini telkin ve dua işleri tamamlandıktan sonra İbrahim Paşa, saadetli padişahın hayır duasını yoluna kılavuz edinerek, özel alayını ileri sürdü.” [33]

Koca Kanuni Yüce Yaratıcıya, gözyaşı dökmüş, asker görmüş Allah huzurunda ağladığını, herkes coşmuş ve kendi hayatlarına hiç önem vermeyecek bir hale girmiş, Sadrazam İbrahim Paşa da üzerine düşen vazifeyi hakkıyla ifa etmiş.

Ertesi gün (29 Ağustos Çarşamba) düşman gelmiş çarpışılmış, büyük zafer kazanılmıştır. Bu mühim zaferin kazanılmasında İbrahim Paşa’nın gayreti, başarısı takdirle işlenir tarihin hafızasına. Danışma Kurulu toplanması, hak edenlerin, Padişah takdirine sunulması İbrahim Paşa’nın iyi davranışları olarak yâd edilir. Macarların 25 bin kadar zayiat verdiği, çamur deryasına dönen meydandan kaçan Macaristan’ın genç kralı İkinci Layoş’un boğulduğu, bir mânada Macaristan Krallığının bataklığa saplandığı bu önemli savaş, çok kısa sürede hitama ermişti.

Mohaç Meydan Muharebesi, sayıca eşit kuvvetler arasında meydan gelmiş, daha inançlı ve vuruşkan olan taraf kazanmıştır. Umumiyetle yabancılar Türk

ordusunun daha kalabalık olduğunu iddia ederler, ama bunun aslı yok. Bir çok şeyi düşünmeden yazabilen batılı yazarların, bazı sözlerinin ciddiye alınmaması lazım. Anılan yazarlardan birinin bu savaşla ilgili nihai sözü şöyle:

“Gece yarısına doğru Türk Mehterleri zafer borazanlarını çınlattılar. O gün, Mohaç savaşı değil, Mohaç kıyameti diye anıldı.” [34]

“Bazı membalarda Mohaç muharebesinin ‘yatsıya kadar’ ve hatta ‘gece yarısına kadar’ sürdüğünden bahsedilirse de doğru değildir. Mohaç Meydan Muharebesi İkindi vakti başlayıp akşamdan az evvel bitmiştir.” [35]

Muzaffer Padişah, yanına bazı devlet erkânını da alıp, savaşın cereyan ettiği alanı dolaşmaya gitmiş, cansız yatan düşman ölülerini seyretmiş otağına dönüyordu. Koca Alaybeyini kırmızı bir çadırın önünde selam durduğunu görüp, İbrahim Paşa’ya, o kişiyi çağırmasını emir buyurmuştu:

“İbrahim Paşa’nın çağırması üzerine Koca Alaybeyi hemen seğirtip gelince, saadetli Padişah gönül alçaklığı göstererek durdu. İbrahim Paşa ‘Koca Alaybeyi, yüce Tanrı’ya hamd olsun, saadetli padişahımız bu büyük gazayı başarı ile yaptı; Padişah Efendimiz, şimdiden sonra yapılması gereken iş nedir diye soruyorlar’ der. O da teklifsiz bir halle ve Oğuzca şöyle cevap verir:

“Hünkârım, domuzun yatağında çocuğu olmasın.”

Saadetli, muzaffer Padişah hafifçe gülümseyerek mübarek yüzü şen ve esen olur, bir avuç altın bağış verip fakir Koca Alaybeyini denkleri arasında yüceltir ve yoluna devam eder.”

Mohaç Meydan Savaşı, Sultan Süleyman adına kaydedilmiş mühim başarılardan biri olmakla beraber, Sadrazam İbrahim Paşa için de anılmaya değer. Eleştirilecek önemli bir hatası görülmemiş ve kimse tarafından böyle bir iddia vuku bulmamıştır. Fazla zayiat görülmeden kapanan Mohaç sayfasının son resimleri, askerin temaşasına sunulan düşman ordusundan kesik başlar, diğer maktullerin ahvali olmuştu. “Ordu Mohaç’ı yakıp, muharebeden yedi gün sonra Budin’e teveccüh etti. 3 Eylül 1526” [36]

Rüya gibi bir şey; Türk Ordusu ramazan bayramını Belgrad’da kutlayıp, kurban bayramı için Budin’e hareket ediyor.

## İbrahim Paşa’dan Felakete Bir Adım

İbrahim Paşa, övgüler almıştı yaptırdıklarıyla; konumu itibariyle de Sultan

Süleyman’dan sonra ikinci büyük şan onundu. Birçok maddî kazançlar da sağlanmış, vezirden nefere kadar herkes payını almıştı. Padişah tebrik edildi zaferin ertesi günü, kıymetli adamlar kıymetli hediyeler aldılar. Sadrazam’ın başına bizzat Padişah eliyle sorguç konuldu. Ayrıcalıklı biri olduğu burada dahi görüldü İbrahim Paşa’nın.

Mohaç’tan sonra diğer Macar şehirlerine gidildi. Budin, Peşte vs. Budin, İbrahim Paşa için mühim, buradan Türkiye’ye nakledilen bazı maddeler, Sadrazam İbrahim Paşa’nın aslında Pargalı bir Rum’un oğlu olduğunu millete hatırlatacak. Çok daha ileri gidilecek İbrahim Paşa hakkındaki düşünceler ve belki de gerçekle hiç alakası olmayan yorumlar türetilecek. Akıbetinin belirmesinde birçok sebep rol oynarken, bir de Budin Heykelleri meselesi gelecek insanların aklına. Daha ziyade yabancı tarihçilerin değerlendirmelerini mühimsiyoruz, onun için de onların kitaplarından, kendi yazdıkları haliyle alıntılarımız oluyor:

“Sultan Süleyman, Tuna boyunca hızlı bir yürüyüşle Tonla üzerinden 11 Eylül’de başkent Budin’e geldi ve şehirde hiç kimse direnmeye cesaret edemedi. Sultan Süleyman, ordusunun başında yanında gözde Vezir-i azamı İbrahim Paşa ile birlikte, emirlerine rağmen kısa bir süre sonra ateşler içinde yanacak olan şehre girdi.

Nitekim Kral’ın sarayı ve kale bu ateşten etkilenmedi ve Macarların birçok zafer ziyafetine tanıklık etmiş olan salon, Müslüman fatihlerin savaş müziği ile dolup taştı. Sultan Süleyman, gelecekteki ikameti olarak sahiplendiği saraya yeniçerilerini yerleştirdi ve Tuna Nehri üzerindeki köprüyü geçerek Peşte’ye vardı. Ordunun tamamı burada toplandı ve köprü, geçiş trafiğinin tazyiki altında nihayet yıkılınca, sonradan Mehmet Bey, Hüsrev Paşa ve Tunahan oğullarından Hasan Bey idaresinde gelen birlikler, sandallarla karşıya geçirildi. Budin Sarayı’nın, yeni top dökümü için kullanılabilecek toplar ve bronz heykelleri, sökülüp götürüldü ve Sultan Süleyman Macaristan’ın başkentinde yaşayan Yahudileri İstanbul’a yerleştirdi.” [37]

Mohaç ve sonra alınan yerlerle ilgili, anlatılmadan geçilmeyecek değerde fazla bir şey yok. Macaristan, büyük savaşı Mohaç’ta, kralıyla beraber kaybetmiştir, gerisi boş. Her şey artık, Padişah’ın vicdanına kalmış; isterse her yanı helâk edecek, isterse bir yetimi sever gibi sevecek, fethettiği yerlerin ahalisini düzen içinde yaşatacak.

**Pargalı İbrahim ve Put?**

İstanbul’dan ayrılalı 6 ay, 21 gün olmuş, 13 Kasım 1526’da başkente dönülmüştür. Macaristan’dan zenginlikler taşınmıştır İstanbul’a. Canlı, cansız getirilenlerin hepsi memnuniyet uyandırmış ise de, İbrahim Paşa’ya özel olanlar birçok insanın gözüne batmış. Hatta kalbi incinmiş bir hayli İstanbul’lunun. Rahatsız edici bu nesneler Budin’de, Macar Kraliyet Kasrından alınıp At-Meydanı’ndaki İbrahim Paşa sarayının önüne, mermer kaideler üzerine dikilen heykeller idi. Herkül, Apollon, Diyana heykelleri itina ile yerlerinden koparılıp, gemiye yüklenip getirilmiş, İstanbul’da anılan yere dikilmişler.

Esasen put’la alakası olmadığı belli de o zamanın bazı Müslümanları, heykelin başka bir manaya geldiğini düşünmek istemiyordu. Solak zade kısaca şöyle bahsediyor bu nesnelerden:

“Rivayet olunur ki, kahrolası kralın sarayının önünde üç garip suretli ve acayip görünüşlü heykel ve iki heybetli top konulmuş idi. Zikri geçen toplar nice kıyl u kal olmakla, onları da gemilere yükleterek Belgrad’a gönderdiler.”(…)

Yukarıda zikr olunan toplar kötü yaratılışlı düşmanın tasarrufu altına girdiğinde, yadigâr olarak ele geçmiştir diye Belgrad önünden kaldırılarak, padişahlarının tahtgahlarına ilettiler ve üstünlüklerinin suretini andırmak için, o mahalde koyup gelip geçenlere temaşa ettirirlerdi. Onlar da etrafta bulunan âleme gördüklerini ve işittiklerini haber vere gelmişlerdi.

Amma o iki top, Belgrad’da alıkonuldu. Gönlü aydınlık İbrahim Paşa, güzel tedbiri ile basiret erbabı olanlara ibret için, diğer üç garip heykeli İstanbul’a nakl ettirerek, At-Meydanı’nda direkler üzerine kondurdular.

Zikri geçen İbrahim Paşa’nın sarayı kapısı karşısında vaki olmakla, bazı zarif nüktedanlar İbrahim Paşa için nice uygunsuz hareketler isnat edip, ‘hâşâ, putperesttir’ diye söylendi ve işitildi.” [38]

Körlerin fili tarifleriyle ilgili hikâyeye benzer, Budin’den getirilen heykeller için söylenenler; işte Peçevi’nin sözleri:

“Budin Kalesi kapısı dışına dikilmiş garip ve acayip birer sanat eseri olan tunçtan üç heykel vardı. Kanımca büyük olanı, bir zamanlar tüm kâfirlere egemen olan bir kralın heykeli idi. Öteki ikisi ise az daha küçük ve yine aynı biçimde olup, aynı hükümdarın kendisinden sonra krallık tahtına geçen oğullarının heykelleri imiş. Fakat bunlar çok garip ve acayip biçimde olduğundan halkın seyretmesi için gemilere yüklenip İstanbul’a naklolundu. Hatta bunlar At Meydanında her biri taş kürsüye dikildi ve seyreden halk hayran

kaldı. Rahmetli Figani'nin 'Dünya denen bu kiliseye iki İbrahim geldi' anlamındaki dizesi ile başlayan ve şairin öldürülmesine yol açan Farsça beyti, bu heykeller üzerine söylenmişti." [39]

İbrahim Paşa'nın bilgili bir zat olduğundan bahsedilir, kültür haznesinin zenginliği destanlaştırılır. Sıradan kimselere benzemeyen İbrahim Paşa, nedense heykel meselesinde duyarsız davranmıştır.

Milletin İslâmî hassasiyetine yabancı olmaması gerek. O sıralar heykel'in İslâm diyarında nasıl karşılanacağını düşünmesi icap ederdi. Heykeli gören Müslüman, kendisini bir put'un önünde hisseder, bundan rahatsızlık duyar, İbrahim Paşa'nın bilmesi lâzım. Biz varsayımlar üzerine fikir yürütüyoruz, bundan vazgeçip, neler olduğuna bakalım: Kanuni ne demiş, hiç mi bir şey dememiş, Şeyhülislâm ki en salâhiyetli kişidir bu konuda, onun tavrı nasıldı, bilmiyoruz. Konuyla ilgili, Trabzonlu Figânî Ramazan Çelebi mısralara dökmüş duygularını:

*"Dü İbrahim âmed be-deyr-i cihân;*

*Yeki bût- şiken şüd yekî bût- nişân"*

Figânî'nin Farsça mısralarının Türkçe karşılığı bildiğimiz bir şey:

*"Bir Halil-i evvel gelüp asmânı kılmıştı şikest*

*Sen Halil'im şimdi geldin halkı kıldın putperest"*

İbrahim Peygamber'in putları kırması ile İbrahim Paşa'nın 'put' dikmesi karşılaştırılıyor. Ağır bir eleştiri olsa da zamanın tercümanı olmuş sayılır. Tabii, herkes böyle bakmamış meseleye. Aynı asır içinde doğup, önemli bir Osmanlı tarihi yazan Peçevi İbrahim Efendi'nin, heykelleri için 'sanat eseri' dediğini yukarıda gördük.

Peçevi, heykel meselesinden onlarca sene sonra yazmış eserini, bu arada kanaatler değişmemiş olabilir. Algılayış farkını, şahısların doğup büyüdükleri coğrafyada aramak lâzım. Eleştiren şair Trabzon'da doğmuş, itidal üzere yaklaşan tarihçi Macaristan doğumlu.

Heykellere bir şey yapıldığına dair bilgiye ulaşamadık. Muhtemeldir ki, bunu sonradan, herkes içine sindirmiş. Hammer, 1800'ün ortalarına doğru yazdığı tarihinde heykel meselesine kısmen açıklık getiriyor:

"Bu üç asarı atika (antik eserler) henüz mevkilerinde görülmekte ise de,

heykellere hayli vakitten beri ortadan kaybolmuştur. İkinci Mehmet Konstantiniye'nin fethinde üç yılan heykelinin başını kestirmişti. Sultan Süleyman, milletinin evhamında tereddütlü olduğu için ve daha doğrusu Vezir-i azamın ısrarlarına dayanamayarak Atmeydanı'nı -İslam bakımından sanem addedilebilecek- bu üç heykelle tezyin etti. Bu husus, burada şundan dolayı da zikredilmeye şayandır ki, Musevi şeraiti gibi Şeraiti Muhammediye dahi insan eliyle yapılmış tasvirleri men ettiğinden ve veziri için hakikaten filozofça bir cesaret eseri addedilmeye müstehaktır. Mezhep taassubu, İbrahim Paşa'nın, din bakımından gösterdiği bu itinasızlıktan şikâyet etmekte geri kalmadı." [40]

Kanuni Sultan Süleyman, geçen zaman içinde, İbrahim Paşa'nın hatalarını görmemeyi yeğlemiştir; elbet bunun da geçerli bir sebebi var. Bir Müslüman ülkesi olan Türkiye ve Bizans'tan alındığı zamandan beri İstanbul Heykele yabancıdır. Hatta yemeklerde domuz eti kullanmamak kadar karşıdır heykele. Bütün bir milletin iman anlayışına ters düşen, devrin tabiriyle 'bu acayip' nesneler hoşgörü limanına sığınabilmiş, ama hiciv şairi heykeller kadar şanslı değil. Bahtsız şair eşeğe ters bindirilerek şehirde dolaştırılmış, sonra da asılmıştır.

Geniş kitleler Kanuni sevgisiyle sükûtu tercih etmiş olabilir, İbrahim Paşa hoş görülmüş olabilir, zaten farklı bir kişilikti o:

"Divana çıktığı vakit beraberinde hanende ve sazendeler icram-i ahenk ettiği hakkında bir rivayet var,"[41] deniyor.

Bu kadarına inanılmaz; buna İbrahim Paşa'nın zekâsı, Kanuni'nin kuralları ve diğer vezirlerin göstereceği tepki müsaade etmez: Osmanlı Sadrazamları içinde, öncekiler ve sonrakiler arasında böyle biri daha görülmemiştir; İbrahim Paşa bir istisnadır, fakat o kadar da değil! Gerçi Sultan Süleyman hoş görüyor her yaptığını, azarlandığı vaki değil, ama her şeyin bir ölçüsü var. Eski arkadaşlık, sonra enişte kayınlık ve bir de kafaların uyuşması, bütün inançların ve örfün tepelenmesine yol açacak olamaz. Sultan Süleyman, yanından bir an uzak kalmasın diye, sarayda ona ait bir oda hazırlatmıştı. Yabancı yazar, elçi ve gözlemcilerin dikkatinden kaçmayacak derecede aşikârdı olanlar:

(İki Yüzlü Vezirler adlı kitabımızda, İbrahim Paşa'yı heykel konusunda daha set eleştirmiştik.)

**Biraz Kanuni Biraz Pargalı**

Sultan Süleyman ve İbrahim Paşa hakkında kayda değer bilgiler verip fikir

ileri süren kişilerden istifade ediliyor. Yorga'nın bu hususta yazdıkları mühimsendiği için bir miktar alıntı ile ufkumuzu açacağız:

Sultan Süleyman, savaşı zevk için istemiyordu, zira doğuştan ne bir savaşçı ne bir fatihti ve bu konuda hırsı yoktu. Aile içinde ve dostlarına karşı nazik bir insandı ve örneğin güçlü Vezir-i azam İbrahim Paşa meselesinde olduğu gibi, ikincil derecede yer almayacak kadar kibirli değildi. Buna rağmen Sultan Süleyman hiçbir zaman, Sultan Selim'in tabiriyle 'sakalından çektikleri' babası Sultan Bayezid gibi, gözde vezirler tarafından yönetilen bir adam durumuna düşmedi. Aksine hiçbir Osmanlı Sultanı, Osman Bey'in halefi, padişah ve halife olarak sahip olduğu bilinci, onun kadar ihtişamlı taşımadı.(…)

Sultan Süleyman'ın vezirleri arasında en çok dikkat çeken Vezir-i azam İbrahim Paşa olmuştu. Onun kariyeri, Sultan Süleyman'ın ilk dönemlerindeki yönetim şeklini bütün açıklamalardan daha iyi gözler önüne seriyordu.(…)

"O, artık devletin en nüfuzlu adamı idi. Bir Hıristiyan, 1525 yılında 'Türkler'in İmparatorluğu, İbrahim Paşa'nın idaresi ile yürütülüyor' diye yazmıştı."

Macar elçisi Laski 1528 yılında ona: "Sultanı yöneten sensin" diye hitap ettiğinde, İbrahim Paşa, mütevazı bir şekilde: "Ben Efendimin kölesiyim" diye cevap vermişti…" [42] Jorga devam ediyor:

"İbrahim Paşa'nın etrafında altın işlemeli brokar ve ipek giysiler içinde 1.500 kölesi vardı. Kendi giysileri, efendisinin giysilerinden daha değerli idi, ama Sultan Süleyman bunu hak ettiğini savunuyordu. Sıkça ziyaret edilen evinde iki fili vardı. İstediği zaman bir vezirin istidasını açıklama yapmadan geri çevirebiliyordu. Bir defasında resmî Divan kendi sarayında toplanmıştı; bu, daha evvel hiç görülmemiş bir olaydı." [43]

Pargalı İbrahim Paşa, böyle değişik bir kişilik; Vezir-i azam üstü bir yetki kullanıyor, gerektiğinde, **ben efendimin kölesiyim** de diyebiliyor!

**Anadolu İsyanlarını Bastırmada**

## İbrahim Paşa (1527)

Daha önce Mısır'da düzeni sağlamayı başarmıştı İbrahim Paşa. Kanuni Sultan Süleyman'ın sihirli değneği oldu Vezir-i azamı, nerede bir aksi hareket olsa üzerlerine atıveriyor. Anadolu isyanları için gösterilen en geçerli sebep, Osmanlı Türk Devletini devşirmelerin idare etmesidir. Fatih'in başlattığı bu yol genişleyerek, yabancı menşeli paşaların hâkimiyetine dönüşmüş. Anadolu Türkleri zulüm görüyor, inciniyor. Arada bir baş gösteren ayaklanmalar, yine aynı sıfatı taşıyan kişiler eliyle bastırılıyor.

İstanbul'dan görünen Anadolu ile içinde yaşayanların bildiği farklı. Devletin meseleye bakışı, başlangıçta olduğu gibi devam ettiği sürece, isyan bastırmaya yarayan usûl bunun tekrarının da zemini olmaktan öte işe yaramıyor. Bunları söylerken***, hırsızın hiç günahı yok*** dediğimiz sanılmasın, burada bakışımız tek taraflı, yeri geldikçe diğer tarafı da aynı biçimde eleştireceğiz:

Macaristan Fütuhatı'nın başlamasıyla meydana gelen boşlukta başladı isyan hareketi. Umumiyet itibariyle, Padişah'ın seferde olduğu zamanlarda, isyan hareketleri hız kazanır; bu defa da öyle oldu. Yukarıda belirtilen sebep öne sürülerek isyanın haklılığını savunmak yanlış. Biraz doğrudur devşirmelere duyulan öfke, ama bu canı göze alıp silaha sarılmak için yeterli değil.

Anadolu isyanları için bir başka ve daha mühim etken İran idi. Taassup derecesinde bağlı göründüğü Şiiliği, Anadolu'da kökleştirmeye çalışan Şah, önündeki engeli aşmak için her yolu deniyor. Osmanlı Devleti ne kadar zayıflarsa, İran o kadar kuvvetlenecek. İnanılan bu olunca halkın ayaklanması -ayaklandırılması- en ucuz ve kolay çare olarak geliyor İran şahlarının aklına.

İsyanlarda elebaşı rollerinde görünenler tanınınca, işin aslını daha iyi anlayabiliriz. Birçok isyan ve bir o kadar da elebaşı var; kastımız isyanlar tarihi yazmak değil, Sadrazam İbrahim Paşa'nın 1527 Nisan'ında niçin Anadolu'ya gönderildiğini anlamaya çalışmak. İsyanları yönetenlerden iki isim üzerinde duracağız, biri Baba Zünnun diğeri Kalender Şah. Esas maksatları bağcıyı dövmek mi yoksa üzüm yemek mi olduğunu anlamanın imkânı yok, ama öyle bir hadise ki, herkes istediği gibi inanabilir!

## Baba Zünnun

Devlet isyancıları sevmez, ne kadar zararlı olduklarını anlatırken pireyi deve yapar. Bir de taraftarları var isyanların ve bunu hayata geçirenlerin, onlar da tam

tersini savunurlar. İsyanların vukuu zamanında, şimdi bizim Alevi dediğimiz kesim Kızılbaş adıyla anılırdı, alıntı yapacağımız yerlerde bu şekilde anılmışlardır, biz de öyle yazacağız. Kanuni'nin, haklı olarak devlette birliği muhafazaya çalışması şart, bunun için, isyancılara göz açtırmaması lazım. Önceki padişahlar döneminde baş gösteren bu tür hareketler, devşirme paşaların komutasında bastırılmaya çalışılmıştı, şimdi de öyle olacak.

Şikâyetlerin önemli bir sebebi dönme-devşirme paşalar olduğu halde, aynı durumdaki insanların şikâyetçileri sindirmek için vazifelendirilmeleri, ateşi benzinle söndürmek gibi oluyor.

Alevi vatandaşlarımız ki öp öz Türk'türler, eskiden kendilerini itilmiş farz ederlerdi. Doğusu Batısı aynı yalnız sefer yollarında bulunan yerler onlardan şanslıydı maddi bakımlardan. Hangi mezhepten olursa olsun varlık ve yokluk herkes için mevzuubahis idi, bunu Aleviler kendilerine has saymak istediler. Bunun dışında İran'ın attığı çengele takılmaları, İstanbul hükümetinin vurdumduymazlığından mı yoksa Şii İran'ın cazibesi mi, isyancılara göre birincisi, Devlet'e göre ikincisi doğru.

Tarihçesine dalmadan Baba Zünnun'a gelmek istiyoruz. O zamanki adı Bozok olan Yozgat'ta devletin yetkilisi ile Aleviler arasında anlaşmazlık baş gösterir, zaptiyeler bir Alevi dedesinin sakalını ve bıyığını keserler. Alevi inancına hakarette bulunurlar ve bunun altında kalmayı kabul etmeyen Bozoklu Aleviler şahlanır.

Hor görülmek, isyanın sebebi değil gazı olacak, çünkü zaten isyan halinde idiler. Dulkadir oğullarından Baba Zünnun'u yardıma çağırılır, Baba gelip ayaklanmanın başına geçer. Peçevi'nin nakline bakılırsa isyancılar kesinlikle haksız:

"Dinin koruyucusu saadetli padişah, muzaffer İslam askeri ile bir süre kâfir ülkelerini talan ve yakıp yıkma işleriyle uğraşırken Bozok Türkmenlerinden adları geçen eşkıya ayaklanıp" diye devam ediyor. [44]

Ayaklanma Osmanlılara karşı denir, fakat ateşin yakacağı cisimleri seçme kabiliyeti olmadığı gibi, isyancıların da yoktu. İlk önce kurban edilen, o bölgenin Kadısı Muslihüddin Efendi oldu, peşinden kâtibi Mehmet Efendi ve Sancakbeyi Mustafa Bey öldürüldü. Yerinde durmuyor, etrafa yayılıyor isyan dalgası, Sivas vilâyetine saldırıp, Osmanlının mallarını yağmalıyorlar.

İşler iyice çığırından çıktıktan sonra; Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa, İçel

Sancakbeyi Bostancı Ali Bey ile Kayseri Valisi Behrâm Beyi yanına alarak isyancıların üzerine yürüyor. Baba Zünnun'un kuvvetleri, Hürrem Paşa'nın yani devletin kuvvetlerini yeniyor; Hürrem Paşa, İçel Sancakbeyi Bostancı Ali Bey, Kayseri Hâkimi Behrâm Bey, asiler tarafından öldürülüyorlar.

Türklerin, devşirme ve onlar gibi olan bir takım idareciler tarafından ezildiğini, sömürüldüğünü ileri sürenler neticeden memnun. Alevilerin ezilip sömürüldüğünü düşünenler de memnun devletin paşalarının öldürülmesinden. Devlet de kendini savunmak durumundadır.

Meseleyi İstanbul'daki hükmedicilerin bazı memurları tarafından yapılan yanlışlıklar olarak görmek yerine, bir başka mecraya taşımanın faydası yok. Meydana gelen ayaklanmaları, sanki devlet Alevi Türkmenlere savaş açmış da onun için bir hareket başlamış diye takdim edilmesi doğru değil. Bir adaletsizlik söz konusu edilecekse, bunun için mezhep hatta milliyet ayırımına ne gerek var?

Yokluk, sefalet, adaletsizlik koyu bir sis olup çökmüş Anadolu insanları üzerine ve bunların birinci derecede müsebbipleri de devşirme ve ahlaksız görevliler idi. Eğer helak edici bir dolu yağıyorsa toprağa, Alevi-Sünni tarlasını birbirinden ayırmaz, herkesin mahsulü hasardan nasiplenir. Şurası doğru, Devlet ihmalkârdır bu memleketin ilk Türklerine karşı. İran Şahı bu fırsatı değerlendirmek için hem sefaleti hem **Kızılbaşlığı** kullanıyor. İsyanlar konusunu işleyen kitaplar telif edilmiştir ve hükümetler suçlanmıştır o eserlerde. Bizim kendimize tayin ettiğimiz vazife Pargalı İbrahim'in tanınıp tanıtılmasıdır, diğer konuları da onunla ilgisi olduğu kadar karıştıracağız.

**Kalender-Şah**

"Kalender 'yahut 'Kalender Şah' çok mühim bir şahsiyettir: Hacı Bektaş-ı Velî sülâlesinden olmak itibariyle, Anadolu'da Bektaşiliğin yayılmasına yıllarca çalışmış, etrafına müritler, abdallar, dervişler ve halk arasından taraftarlar toplamış ve rivayete nazaran otuz bin kişilik bir kuvvetle ortaya atılmıştır." [45]

"Adı geçen Kalender Şah o kadar güç ve itibar kazandı, o kadar kalabalık bir topluluğun başı oldu ki, böylesi şimdiye dek hiçbir asiye nasip olmuş değildi. Işık ve Abdal diye anılan ne kadar inancı ve eylemi bozuk kimseler var idiyse yanına toplayıp yirmi, otuz bin kadar eşkıyadan oluşan büyük bir çete meydana geldi. İster istemez, bunların yakalanmaları için Sadrazam ve Başkomutan İbrahim Paşa görevlendirildi." [46]

**İstanbul'dan Anadolu'ya**

**30 Nisan 1527**

Çok ayaklanmalar gördü Anadolu toprağı, fakat Kalender Çelebi ayaklanması, Osmanlı'ya yahut Devlet'e karşı o güne kadar olan ayaklanmaların en tehlikelisi idi. O nedenle, bu ayaklanmayı bastırmak için Sadrazam ve Başkomutan İbrahim Paşa görevlendi. Pargalı İbrahim Paşa, yanına üç bin yeniçeri ve iki bin sipahi alarak 30 Nisan 1527 Salı günü Üsküdar'dan yola çıktı.

İbrahim Paşa, Kalender'in ne kadar güçlü desteğe sahip olduğunu bilmektedir, onun için Aksaray sancağına varınca kendi kuvvetlerine, Anadolu Beylerbeyi Behrâm Paşa ve Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşanın da kuvvetlerini dâhil etti. İbrahim Paşa, Anadolu Beylerbeyi Behrâm Paşa ve Karaman Beylerbeyi Mahmut Paşa komutasında, eyaletlerindeki tımar ve zeametlerden oluşan bir kuvveti, Kalender Çelebi üzerine gönderdi. Kalender Çelebi ile Tokat yakınlarında **Cincilfe** denilen yerde 27.5.1527 tarihinde karşılaşıldı, ilk vuruşma yeri burasıdır.

Kalender Çelebi kuvvetleri daha güçlü ve sanki serdengeçtilerden meydana gelme bir ordu gibidir: Behrâm Paşa ve Mahmut Paşa, Alaiye Beyi Sinan Bey, Amasya Beyi Koçi Bey, Mustafa Bey, Anadolu Tımar Defterdarı Nuh ve Karaman Kethüdası Şeyh Mehmet, isyancıların kılıçlarıyla maktul düştüler. Bu galibiyet büyük bir zaferdi Kalender Çelebi ve isyan adına, başarının cezp ediciliği hemen hükmünü icra etti, Kalenderin fedai sayısı yeni katılımlarla 40 bine ulaştı.

**Şah** ünvanı taşıyan Kalender'in amacı aşikâr; eğer devlet güçlerini dize getirebilirse, İran Şahı'nın desteğiyle, kendi Şah'lığını ilân edecek. Sonra ne olur? Safevîlerin pençesi Anadolu toprağına, çıkmamak üzere saplanır. Bunun adı '**Kalender Şah**' devleti mi yoksa İran'ın genişlemiş hali mi olur? Aslında bunun cevabı zor değil; işin şakaya gelir yanı yok.

İsyan ateşi bütün şiddetiyle sarıyor etrafı. Padişah'ın gönderdiği düzenli ordular, görüldüğü üzere mağlup oluyorlar, Kalender'in ordusu dimdik ayakta. Nice namlı Osmanlı Paşa'sı maktul düşüyor savaş meydanında, nice vatan evladı serpiliyor vatan toprağına. Ölen de öldüren de bizim ve bu savaş kendi kendimizledir, işin en kötü yanı bu.

Kanayan bir yaradır isyanlar ve bir başka sıkıntıdır Devşirme meselesi, fazla deşmeye de gelmez. Sevelim-sevmeyelim, Pargalı İbrahim Paşa üstlendiği her

vazifede, girdiği her mücadelede kendini biraz daha büyütebiliyor. Padişah'ın kalbindeki tahtını sağlama alıyor devamlı. Becerilerini inkâr nadanlıktır. Anadolu yangınına yağmur olmayı da başardı. Önemli kimselerin farkındaydı, meselâ gücendirilmiş bulunan Dulkadirli Boy Beyleri. Paşa isabetli tedbirler alıp, bahsedilen beylerin kalplerini kazandı. Onların desteği kesilince Kalender'in gücü kırıldı ve ordusu Elbistan'ın Başsız yaylasında bozguna uğradı.[47]

Ne kadar güçlü olursa olsun netice itibariyle daracık bir bölgenin bir avuç insanıydı asiler. İstediği zaman 250.000 asker çıkarabilen, her türlü maddi güce sahip ve en kuvvetli devletleri dize getiren Osmanlı isyancılara boyun eğecek değil ya! Lakin bu sayıları 40.000 de olsa bir avuç mesabesindeki asi ordusu paşaları, beyleri ve onların maiyetindeki erleri öldürüyor. Kendisine tanınan imkân diğer paşalara tanınandan fazla mıydı ki İbrahim Paşa asileri sindirecek; yoksa onun başka marifetleri mi var?

Başka bir adla anmak istemediğimiz için hep aynı kelimeyle hitap ettiğimiz **asiler,** devletin paşalarını maktul düşürünce, yani devletin ordusunu bir kere daha bozunca, bunu da Sadrazam ve Asi Serdarı İbrahim Paşa duyunca sarsılmıştı. Dağılıp kaçan yahut hakiki manasıyla firari olan birçok asker var, bunlar kötü örnek:

İbrahim Paşa maiyetindeki askerin maneviyatını bozmamak için firari askeri ordugâhına sokmadı. Yanında yalnız beş bin kapıkulu askeri bulunuyordu; bunun üzerine Paşa müessir bir tedbire başvurdu. Kalendere iltihak edenlerden mühim bir kısmı Dulkadırlı sipahileri idi; bunların Boy beyleri, İbrahim Paşa tarafından orduya davet olunarak kendileriyle görüşülüp anlaşılarak, evvelce her ne sebebe mebni ise dirlikleri-tımarları ellerinden alınarak asiye iltihak eden sipahilerin yine dirlikleri verileceğini ilan eyledi ve bu tedbir Kalender Çelebi'nin kuvvetini sarstı. Geceleri yavaş yavaş çöküntü başladı ve derhal yapılan taarruz üzerine Kalender Çelebi'nin kuvvetleri dağıldı ve kendisi de yakalanarak başı kesildi." [48]

Peçevi'nin nakline göre: "Mübarek Rama-zan'ın yirmi ikisine rastlayan Cuma günü" yapılan baskında perişan edilmiş eşkıya ordusu. Kalender'in başı kesilmiş, Dulkadirli Bey oğullarından Veli Dündar'ın kellesiyle beraber terkilere asılmış. Bütün silah ve eşyaları alınıp, İstanbul'a gönderilmiş. İbrahim Paşa Dulkadirlileri Kalender'in safından uzaklaştırmış, fakat adı geçen Prens inadında sebat gösterdiği için malûm akıbete uğramıştı.

Sadrazam'ın kahramanlığı değil esas mevzu, Belâlı Mehmet ve Deli

Pervane'dir işi bitirenler. Ama asıl olan komutanlık ise, bunu yapan İbrahim Paşa'dır. Bu yeni başarı itibarını artırdığı gibi altın işlemeli kılıç, onur kaftanı, mücevher ve daha birçok armağanlar kazandırdı İbrahim Paşa'ya.[49] Üç buçuk ay süren Anadolu meşgalesi, tahsisatını da 1.200.000 den 2.000.000'a çıkarmıştır. Padişah'ın Pargalı İbrahim Paşa'ya karşı cömertliği sınırsız.

Dulkadirli Beyliği'nin Kalender isyanına katılmaları, uğradıkları zulme bir tepki idi. Hırvat Ferhat Paşa tarafından tuzağa düşürülen Şehsuvar-oğlu Ali Bey, oğulları ve akrabalarıyla beraber öldürülmüş (1522), bu olay Beyliğin Osmanlı'dan soğumasına yol açmıştı. Geride kalanlar da ellerinden tımarlarının alınmasıyla, yaşama imkânlarından mahrum edilmiş, meşru olmayan hareketlere sapmalarının zemini hazırlanmış, bahsi geçen Hırvat Üçüncü Vezir eliyle.

Kalender'in telef edilişini küçümsemek doğru değil, İbrahim Paşa'yı kahramanlaştırmakta. Tutanlar ince siyasetinden bahsederken, kötülemeye çalışan korkaklığını taşıyor gündeme. Hakikat gün gibi aşikâr, bir sürü paşa gitmiş, bey gitmiş isyanların üzerine, isyancıların oyuncağı olup dönmüş veya dönememiş.

"İbrahim Paşa, Kalendere mağlup olmaktan kurtulamayan kumandanlar ile beyleri Tokat'a çağırdı. Hepsine suçlayan bir ifade ile hitap etti. 'Neden yarı çıplak ve sefil bir dervişler güruhu önünden korkakça kaçtınız?' Dinleyenler korku ve utançtan başlarını önlerine eğmişler susmayı tercih ediyorlardı. Cellâtlar çadırın etrafında Sadrazamın işaretini bekliyorlardı." [50]

İbrahim Paşa kazanmış mücadeleyi. Sonra, pes edenleri çekmiş sorguya. Eşkıya karşısında tutunamayıp kaçan, devletin görevlileridir bunlar. Önce Anadolu Beylerbeyi Behrâm Paşa'dan soruluyor kaçışının hesabı, Paşa sükût içinde önüne bakıyor. Diğer birçok kişi birbirinin üzerine atmaya çalışıyor suçu. İbrahim Paşa, suçluların idamlarına hükmediyorken, ortaya Pirî Mehmet Paşa'nın, İçel Sancakbeyi olan oğlu Mehmet Bey atılıp, vaziyeti kurtarıyor. Yapılan işlerde Allah'a sığınılmadığından, güngörmüş, akıllı kişilere danışılmadığından, danışmaya kalkanların ayıplandığından bahsediyor Mehmet Bey. Başa gelenlerin böyle gururlu hareketler yüzünden olduğunu söylüyor, yani bir mânada özür diliyor herkes adına. Duydukları duygulandırıyor İbrahim Paşa'yı, insafa gelip, vazgeçiyor idam işinden.[51]

**Molla Kâbız Meselesi**

Şah İsmail bir Türk çocuğu olarak, 1487 tarihinde Erdebil'de doğmuş, İran'da Safevi Devleti'ni kurmuş ve Şah olmuştu. Şiiliği benimseyip, bunu da Anadolu

Türkleri arasında yaymaya çalışması, Yavuz Sultan Selim'le aralarında savaş çıkmasına sebep olmuştu. 1514 Ağustos'unda yaşanan Çaldıran Meydan Muharebesinde, Sevgili Taçlı Hatun'u da bırakıp kaçmak zorunda kalmış, ama elini Osmanlı huzurunu bozmak için Anadolu'nun üzerinden çekmemişti.

O gün bu gündür, İran'ın körüklediği Şiilik ocağı yanar, arada bir hararetlenir isyanlar çıkar. İsyanların sonuncusunun çok pahalıya mal olduğunu, Anadolu'da Türkmen Şiilerce yakılan ateşin, Rum çocuğu Pargalı İbrahim Paşa'nın nefesiyle söndürüldüğünü az önce gördük.

Açıktan ve gizliden bir dâva sürüp gider Şiilerle Sünniler arasında. Belki de, Şii İran ile Sünnî Osmanlı arasında denmelidir. İslâm Ansiklopedisi'ne "Kâbız" maddesini yazan T. H. adlı şahsa göre:

"Aslında Sünnî Türk ulemadan olup, Hubmasîhi (halk arasında Hupmesihî) tarikatının mümessilidir"[52]

Kâbız Osmanlı toprağında sapık kabul edilmiştir ve umumi kanaate göre Kâbız İranlı bir Şiidir. Şurası kesin, bu zat'ın itikadı bozuk, ama ilmi fazla, dili işlek. Padişah'ın Mohaç'ta meşgul olduğu sıralarda meyhaneler dâhil, İstanbul'un birçok yerlerini dolaşarak 'bozuk itikadını' yaymaya çalışıyor. Sözlerini âyetlerle süsleyip, bunlara kattığı özel yorumlarıyla Hazreti Muhammed'i Hazreti İsa'nın altına indirip, mevcut İslâmî inancı sarsmaya gayret ediyor, bunda başarılı da oluyor, bir hayli cahil insanı peşine takabiliyordu.

Anadolu'dan geldikten üç-dört ay sonra İbrahim Paşa gördü ki, İstanbul, Kâbız'ın yaydığı fikirlerle çalkalanmakta. Bu hali gören bazı gayretli âlimlerin şikâyetleri üzerine Molla Kâbız saraya getirilir ve Sadrazam Pargalı İbrahim Paşanın huzurunda Rumeli Kazaskeri Muhyiddin Çelebi ile Anadolu Kazaskeri Kadiri Çelebi'nin karşısında fikirlerini ispat etmesi istenir.

Mesele dinî olduğu için sapık saydıkları adamı susturma işi ulemaya düşüyordu. Anadolu Kazaskeri Kadiri Efendi ile Rumeli Kazaskeri Muhyiddin Çelebi, Kâbız'la fikir kavgasına başladılar. Maalesef, bizim namlı âlimler Kâbız'ı susturmaya muvaffak olamadılar. Kâbız'ın yanlışları bizimkilerin doğrularını bastırdı.

Molla Kâbız, gerçekten de fikirlerini mükemmel bir surette savunmuş ve kazaskerler kendisini ilzam edememişler. Çünkü onlar bulundukları o yüce makamı dolduracak ilme sahip değillerdir.

Fikrî yenilgi asabîleştirdi âlimlerimizi. Doğruluğu kesin olan bilgiler, yanlışlığı

aşikâr olan bilgi ve yorum karşısında sükût edince huzursuzlaşan kazaskerler uygun olmayan yollara tevessül ettiler. İbrahim Paşa hakem mevkiinde münakaşaları takip etmekteydi, hemen müdahale etti:

“Size lâzım olan sertlikle eda değil, belki şer-i şerif ile kazadır. Bana hayret verir ki, Hakk ile batılı fark etmede ve ulemamızın eski gittiği yolda yürümede aciz kalmışsınız.”[53]

Kâbız’ın önünü bilgiyle kesemeyen kazaskerler, öfkeyle idam hükmü veriyorlar. Buna kızan İbrahim Paşa, “önce fikirlerini çürütmeyi becerin, sonra katline ferman isteyin” deyip, dağıtıyor toplantıyı. Kanuni, pencere gerisinde gözlemcidir, görür, dinler cereyan eden tartışmaları, üzülür gelinen noktaya. Sadrazam İbrahim Paşa, huzuruna vardığı zaman bir yığın azar işitir Sultan Süleyman’dan:

”Bir sapkın divanımıza gelip, Peygam-berimizin şanına gölge düşürür ve susturulamadan çekip gider; buna sebep nedir?” İbrahim Paşa:

”Kazaskerlerimiz şeriat meselelerinde bilgin değiller ki o melunu delilleriyle konuşamaz hâle getirip sustursunlar “ cevabını verir.[54]

Padişah din konusunun kazaskerlere münhasır olmadığını söyleyip, Şeyhülislâm Kemal Paşa-zade Şemsüddin Ahmet Efendi ile İstanbul Kadısı Saadeddin Çelebi’yi görevlendirir Kâbız’ın hakkından gelsinler diye. Bilhassa, Kemal Paşa-zade, Kâbız’ın ileri sürdüğü asılsız delilleri, sağlam delillerle bir güzel çürütür.

Hakkında verilecek ceza ağır, bu sebepten sorar Kemal Paşa-zade:

“İşte gerçek meydana çıktı, başka sözün var mıdır? Bu yanlış inançtan döner ve doğruyu kabul eder misin?”

Fakat Kâbız bildiğinden şaşmaz. Bunun üzerine Şeyhü’l-İslâm Kadı Sadi Çelebi’ye dönerek; “Fetva işi tamam oldu, şeriata göre gereğini siz hükmedin.” der.

Sadi Çelebi, Molla Kâbız’a; “Ehlisünnet ve cemaat üzere doğru inanç yoluna girdin mi?” diye sorar. Fakat Kâbız yine sözünden dönmez. Bunun üzerine de Kadı Sadi Çelebi, Kâbız’ın idamına karar verir ve hüküm infaz edilir.

**Pargalı İbrahim Paşa’nın Zihniyeti!**

İster dini olsun, ister askeri, İbrahim Paşa’nın adil davrandığı, ilmi meselelere

vukufiyetiyle dikkat çektiği inkâr edilemez bir biçimde görülüyor. **Pargalı diye** hitabımız, biraz da onun geçmişini unutturmamak için ısrarla devam ettirilmekteydi, bundan sonra daha ziyade Makbul İbrahim Paşa olarak anacağız. İzdivacından dolayı istifadelendiği bir mevzu olursa **Damat** ön adını, sadece normal durumlarda ise her hangi bir Vezir-i azam gibi anılacak.

Tekrarımız, hafızaları tazelemek içindir; Mısır'da asayişin temini ile Padişah'ın takdirlerine muhatap olan Sadrazam İbrahim Paşa pek şımarmamıştı. Anadolu isyanlarının bastırılmasında birçok paşanın başını verdiği bilinmekte, haddinden fazla asker ve asi kaybedildiği de bir gerçek. Tekrar dirilecek olsa da, isyan ifritinin canı alınmış, iyi kötü dirlik düzen sağlanmıştı Anadolu'da. İbrahim Paşa'nın bir Sadrazam ve Başkomutan olarak, hayatını ortaya koymadığı, şahsi risk almadığı söylenebilir, bu doğru. Ondan beklenen kahramanlık gösterisi değil, devletin itibarını koruyup asileri sindirmesiydi.

Kusur, her kimde aranırsa mutlaka bir miktar bulunur. Sadrazam İbrahim Paşa, nasıl olsa öldürülecek olanlar Türkmenlerdir deyip, üzerlerine insafsızca gitti, birçok insanın lüzumsuz yere telef olmasına göz yumdu, denebilir. Bunu söylerken, onun Osmanlı Sadrazamı olmaktan başka bir vasfı bulunmadığı, Osmanlı'nın da Türklükle alakası kalmadığı dahi iddia edilebilir ve edilmiştir de.

İşte böyle, ters açılardan bakmak isteyenler için daima menfi değerlendirme kapısı açıktır. Hem Padişah töhmet altına alınabilir hem Sadrazam. Adil olur mu bu tür yorum ve suçlama? Kişilerin baktıkları pencereler farklı olduğundan, gördükleri de farklı olur ve herkes kendi açısından haklı olabilir.

İbrahim Paşa'yı, henüz tamamını bilmediğimiz, görmediğimiz uzun bir yol farz edip, mesafeler kat edildikçe yokuşunu-düzünü tanıyacağız. Şimdilik yağ gibi kayan bir geniş cadde görünümü var İbrahim Paşa'da. Gerçi pek fazla konuşulacak olaylar zuhur etmemiştir henüz, fakat bu gidişin önü açık görünüyor. Az aşağıda yabancı devlet elçileriyle karşı karşıya göreceğimiz Paşa'nın tavrını zevkle seyredebiliriz:

### Macaristan ve Avusturya Elçileri

### Zapolya'nın Elçisi ve İbrahim Paşa

Osmanlı Devleti, krallar tayin edecek mertebeye yükselmiş, bu yükselişten, mevkiine göre herkes pay alıyor. Sadrazam İbrahim Paşa, makamını en iyi kullanabilen, bunu itibara tahvil edebilmede yegânedir. Birkaç defa fırsat çıktı geçmişte ve bunlardan olabileceği kadar istifade eden bir İbrahim Paşa gördük,

bundan sonra daha inkişaf etmiş haliyle bir Sadrazam İbrahim Paşa ile karşı karşıya olacağımıza şüphe yok.

Mohaç Meydan Muhaberesi şanlı bir zaferle hitama ererken 29 Ağustos 1526'da, Macar Krallığına da son verilmişti. Macar Kralı Layoş çok genç yaşta bataklığa cansız düşüp gitmişti. Kral'ın, arkasında bir varis bırakmadan ölmesi ile Macaristan'da kargaşa yaşanmaya başlamış, ülkenin istikbali mevcut görünümüyle zifiri karanlık.

Hâlen bağımsız olan bazı bölgelerde Macar'lar, yeni bir kral çıkarma çabasındaydılar. Milliyetçi olarak bilinenlerin istediği Erdel Voyvodası Zapolya'dır; Almanya İmparatoru Şarlken ise, Arşidük Ferdinand'ı istemekte. Beri yanda Kanuni, Zapolya'yı kral yapacağına dair daha önceden söz vermişti. Taht adayları kapıştılar, Zapolya kaybetti. Galip gelenin gücü kendisini kral yapmaya yetmiyor, bunun için Türk Hükümdarının onayı gerek. Padişah'ın desteklediği Zapolya, maharetli bir sefir olan Leh asilzadesi Laçki'yi Türkiye'ye gönderip, Macar Krallık Tacı'nın kendisine verilmesini talep ediyor.

Zapolya, hakikaten işi bilen bir taht adayı olmalı ki, elçi olarak seçtiği Laçki, farklıydı birçok hususta. İlk önce vezirlerle görüşüp, sonra padişah'ın huzuruna çıkma yolunu araması gerekirdi, fakat Laçki Venedikli Gritti'ye verdi önceliği. Bu kişi, ülkesi adına İstanbul'da görev yapıyor, Sadrazam İbrahim Paşa ile iyi ilişki kurup teveccüh kazanmış, Padişah'ın da iltifatına mazhar olmuştur.

Laçki, bir nevi silsile takibiyle aşağıdan işi pişirerek yukarıya çıkacak. Leh asilzadesi olduğu söylenen elçi Laçki, Venedikli Gritti'yi bulup, onunla dostluk kurdu. Bu tür ilişkilerin, bütün zamanlar için en vazgeçilmez harcı olan rüşvet, değişik isimler altında rahatça kullanılır, hiçbir mahzuru yok(!)

Şayet Zapolya Macar tahtına kavuşursa, Gritti de krallığın piskoposluğu ile beraber binlerce duka altına kavuşacak; anlaşma böyle: Bizde **'Bal tutan parmağını yalar'** diye bir söz var ya, iyi ve kötü mânaları olan bu sözün tatbiki yapılıyor Laçki ile Gritti arasında.

Esasen Laçki bazı vezirlerle de görüşmüş, lâkin arada soğuk bir perde mevcut olduğundan, birbirlerinin sıcacık nefeslerini yüzlerinde gerektiği gibi hissedememişler. Laçki tarafından Gritti'nin gönlü kazanılınca, daha sonraki görüşmelere bahar ikliminde başlandı. Evvel vergi diye tutturanlar, hediye ile yetindiler. Birçok vesaire var görüşmelerde, konuşmalarda, ama bunlar tali konular bizim için; neyi nasıl yaptığına bakacağımız tek kişi Sadrazam İbrahim Paşa'dır, öbürlerine de enteresan bir manzara verdikleri zaman bakabiliriz.

**Laçki’yi İbrahim Paşa’nın Ezişi**

Macar tahtının adayı Zapolya’nın Laçki’si ile bizim Paşa’nın ilk görüşmeleri 22 Aralık 1527’de gerçekleşir. İşte burada bütün haşmetiyle temaşa edilecek bir Türk Sadrazamı’dır İbrahim Paşa; şöyle sorar Laçki’ye:

“Niçin metbûun Macaristan tâcını Padi-şah’tan daha evvel istememiştir? Ofen yangınıyla Kral Köşkü’nün muhafazasının ne demek olduğunu anlamadı mı? Burada her şeyden malûmat alınmıştır. Arşidük’ün, senin efendinin değerlerinin ne olduğu ve Hıristiyanlığın öteki prenslerinin ne yapabilecekleri malûmdur.”

Güçlü olmak, bunu kullanmaya meraklı olmak ayrı şeylerdir, güzeldir, hoştur fakat gücü kullanmayı bilmek hepsinden önemli. İbrahim Paşa’dan önce gelip geçen paşalar, vezirler, veziri azamlar çoktur, onun zamanında da paşa ve vezir çok. Nüfuzlu olup da bunu Sadrazam İbrahim Paşa kadar kullanan bir kişi daha görülmedi. Daha ileri giderek denebilir ki, Kanuni Sultan Süleyman dahi kendisinin fazla kullanmadığı gücü, İbrahim Paşa’nın ustalıkla kullanmasından hazzeder gibi!

Akıllı ve zeki bir adam olan, Sadrazam’ın gücünün farkında olan Elçi Laçki:

”Zapolya’nın yalnız Padişah’ın dostluğunu değil, onun üzerinde tam bir nüfuza sahip olan zatın da teveccühüne mazhar olmak ümit ve arzusunda bulunduğu şeklinde mahirane bir cevap vermekle tebessüm ve tahsine nail olmuştur.”

Farkında olduklarını muhatabına da fark ettirmek niyeti ve kurnazlığıyla, gönül alıcı sözler sarf eden elçi, beklemek zorundadır.

İbrahim Paşa biraz yorulmasını murat etmiştir Macar elçisinin, meseleyi kesip atmaz, muallâkta bırakır bir zaman için yahut olgunlaşmasını bekler.

İstanbul’da, Osmanlı sadrazamı İbrahim Paşa’nın burnu Kaf Dağı’nda görünmüştür Laçki’ye; o da ertesi gün Mustafa Paşa ile bilahare Ayas Paşa ile görüşmüştür. Mustafa Paşa’da İbrahim Paşa’nın kurnazlığı da yok nezaketi de, bir yığın azarlar işitmiş ve sarsılmıştır Laçki. Mustafa Paşa’nın sert sözleri ile Laçki’nin sükûtunu, Hammer Tarihi’nden naklediyoruz:

“Demek oluyor ki, sen hediyesiz olarak bizim dostluğumuzu değil, yardımımızı istemeye gelmişsin. Söyle bakayım; senin efendin, Padişah’ın atının ayağını bastığı Budin’e ve Efendimizin avdeti için tahsis olunan Kral Köşkü’ne girmeğe nasıl cüret etmiştir? Bizim kanunumuz ister ki, Padişah’ın istirahat ettiği, atının göründüğü her yer daima hükmümüz altında bulunsun.

Sen vergisiz olarak ve Padişah'ın kullarından biri tarafından geliyorsun. Bilmez misin ki güneş gibi yegâne olan metbûumuzun asuman ve zeminde gökte ve yerde) hükmü caridir (geçerlidir). Sen Transilvanya Banı'nın adamı, saadetli Padişahı, efendin kadar aciz, fakir bir prensin babası olmak üzere yâd etmeye nasıl cesaret ediyorsun?" [55]

Aradan altı gün geçer, 1527'nin 28 Aralık tarihinde Sadrazam İbrahim Paşa tarafından bir daha kabul edilir. Uzun ve tesirli bir nutuk irad eder paşa. Zapolya'nın, Macaristan Kralı sıfatını kullanabileceğini, elçisi vasıtasıyla kendisine küçük kardeşi gibi hitap edebileceğini, buna müsaadesi olduğunu söyler, bir hayli uzattığı sözüne şöyle devam eder:

"Biz Kral Lui'yi (Layoş, diye anılan Macar Kralı) öldürdük. Karısını aldık, orada yemek yedik ve uyuduk. Onun krallığı bizimdir. Kralların tâc ile kral olacaklarını zannetmek deliliktir, İcrayı-ı Hükûmet edenler altın değildir, kıymetli taşlar değildir; demirdir; kılıç itaate mecbur eder; kılıçla kazanılan şeyi kılıçla muhafaza etmek lâzım gelir. Biliniz ki Macaristan'ın parası membaları kalmamıştır; şu halde senin efendin Padişah'ı metbûu tanısın, onun kuvvetli ellerinden imdat istesin; o zaman yardım eder. Onların dağlarını atlarımızın ayaklarıyla ova yaparız.

Doc Gritti ve oğlu olmasaydı, Ferdinand'ın ve senin efendin hükümetinden nişan bırakmayacaktık; zira karşılıklı olarak birbirini harap eden iki düşmanın muharebesi üzerinden gelen bir üçüncü için daima müsaittir. Eğer ben yeniçerilerle, Rumeli askerleriyle Ferdinand'ın üzerine yürümüş olsaydım yahut Ayas Paşa Boğdanlılarla, Tatarlarla efendinizin üzerine düşmüş olsaydı, ne olacaktı? Bu yaz, Venedikli dostlarımızın ricası üzerine kendimizi hareketsiz tuttuk. Fakat böyle yapmakla uyumuyorduk ve eğer gerekirse muharebeye çıkmaya hazırız.

İki rakibin birbirinin kuvvetini mahvetmiş olduğunu görüyoruz; Padişah'ın orduları kolayca galebe edecektir. İki hasmımızın üzerine, yalnız birinin üzerine gönderdiğimizden ziyade asker göndereceğiz ve Budin'i bir ikinci İstanbul yapacağız.

Ben sana Türk usulüyle, yani pek kısa söyledim. Türkler az söylerler çok yaparlar. Sen benim güldüğümü görüp te taaccüp ediyorsun; kılıcımızın kuvvetiyle fethettiğimiz yerleri istemeye geldiğin için gülüyorum. Malûmun olsun ki, bizim şahin pençesinden daha korkunç pençelerimiz vardır. Ellerimiz bir kere koyduğumuz yerden çıkmaz; meğerki kesilmesin. Bu sözleri hatırında

tut, çünkü hakikat budur.

Yer gökten düşen her damlayı alır; biz de onun gibi, bize söylenilen sözlerin cümlesini, özellikle bir sefir tarafından söylenilenleri hatırımızda tutarız. Lakin bizim uzun kollarımız varsa, sizin de uzağı gören gözleriniz vardır.“

Elçi’nin bazı talepleri vardır da bunların acayipliği güldürür İbrahim Paşa’yı. Hükmedici pozuyla ders verip, biraz haddini bilmesi için zorluyor, fakat gereğinden fazla ezip un-ufak ediyor. Buna, sadrazamı bulunduğu devletin gücünü gösteriyor denebileceği gibi, ‘İbrahim Paşa, kendi gücünün tadını çıkarıyor’ da denebilir:

“Siz, pek çok senelerden beri kaybedilmiş memleketleri istiyorsunuz. Ben zannederim ki, Sirmi’yi çoktan beri unutmuş bulunasın; lâkin görüyorum ki Sirmi şarabı içmişsin ve anlaşılan hoşuna gitmiştir. Bu eyâletin bize varidatından ziyade masrafı olduğunu söylüyorsun; bu şimdilik doğrudur. Çünkü her ay yirmi sekiz yük gümüş akçe, yani elli altı bin duka sarf ediyoruz ki, senede 672.000 duka eder. Sirmi’ye mukabil biz hediye istemiyoruz, vergi istiyoruz.”

(Sirmi-Sirem, Belgrad yakınında yedi bin kilometrelik bir saha)

Laçki başarılı bir diplomat, İbrahim Paşa Kanuni’nin sağladığı imkânlarla güçlü ve hitabette mahir. Suyunu çıkaracak kadar ezdiği elçi’nin Padişah’la görüşmesini temin etti. Sonra dedi ki Laçki’ye:

“Bize iki defa Lehistan’dan bahsettin; bu krallığın son elçisini üç senelik bir mütareke ile gönderdik ki, onun da müddeti yakında bitecektir. Lehistan’la muharebede bulunmaklığımızla beraber, son senelerde oradan ellişer bin duka gelmiştir; çünkü Tatarlar, Lehistan’dan aldıkları esirleri hep Türklere satarlar; Kili ve Kefe gümrükleri de iki senede mutat varidatlarından 30.000 duka fazla vermiştir. Eğer askerimiz Eflak’dan Lehistan’a girseydi, Kral ne yaparsa yapsın, bütün bir sene her yeri ateşe vererek, kan saçarak orada kalacaklardı.” [56]

Daha sonra Padişahla ve ondan sonra yine Vezir-i azamla görüşebilen elçi ondan şu güzel sözleri işitti:

“Şimdi metbuuna “Kral” diyeceğiz; Transilvanya Banı değil. (Ban, ancak prens seviyesinde bir unvan) Padişahımız, hükümdarının düşmanları üzerine bizzat yürüyecektir. Artık ne hediye isteriz, ne vergi!” [57]

“Bu kadar ince bir siyaset, Macaristan’da milletin seçtiği bir hükümdarın Osmanlılara tabi olmayı kabul etmesi ile başarının zirvesine çıkıyordu. Kanuni

ile İbrahim Paşa'nın siyaseti Avrupa'nın en usta geçinen devletlerinin inceliğine çoktan erişiyor, hitabet sahasında ise onları geri bırakıyordu. Devşirme dehası ile Türkün dehası bu iki başlı Devlet'te birleşince söz, kılıcın tasarladığını tamamlıyordu. Çıkarları yüzünden İbrahim Paşa'ya borçlu olan İtalyan Lui Gritti, bu siyasete Avrupa saraylarının havasını ve İtalyan hilesini sokuyordu. Bu gizli danışmanın itibarı her geçen gün sarayda artıyordu; İslamiyeti de kabul ettikten sonra Zapolya onu İstanbul'a elçi olarak tayin etti." [58]

Son olarak Padişah tarafından kabul edilen Laçki'nin keyfi yerindeydi; en hayatî vaatleri almış, kendisine gösterilen sevginin, himaye duygusunun şahidi olmuş, sevinçle ülkesine dönecek. Ağır hediyelerle uğurlanmanın 3 Şubat 1528'de tattırdığı mutluluğa diyecek yok. Oldukça memnun döndü ülkesine. Macaristan'la Türkiye arasında, 26 gün sonra bir ahitname imzalandı.

**Ferdinand'ın Elçileri ve İbrahim Paşa**

**29 Mayıs 1528**

Zapolya'nın elçisi İstanbul'da hayli hırpalanmış olmakla beraber, efendisine bir anlaşma metniyle dönmüştü. Ferdinand duymuş; mademki, Sultan Süleyman Zapolya'dan baba şefkatini esirgemedi, bizden niye esirgesin, diye düşünmüş. Rakibinin elçileri neler yaptı, ne avantajlar elde etti ise aynısına Zapolya da talip:

"Avusturya'nın Bab-ı Devlet'e ilk sefareti olan bu sefaret, Jan Hobordanski ve Salatnok isimlerinde iki nons (Avusturya elçilerine böyle deniyor) ile aslen Almanyalı olan Sigismuond Weixelberger'den mürekkep olup, imdat istemeye değil, Macaristan'dan alınan arazinin talebine, kesin bir anlaşma ve hiç olmazsa bir mütareke teklifine memur idiler.

Zapolya, dış ilişkilerde başarılı olduklarına inanılan üç adamını göndermişti İstanbul'a. Bunlar, bin Türk atlısı tarafından karşılandılar, 29 Mayıs 1528'de.

Ne var ki, Ferdinand'ın elçileri Zapolya'nın elçisinin yerini tutamazlar, istekleri de reddedilir. Aralarındaki önemli farklardan biri, istediğini alan haddini bilirken, alamayanlar yani Ferdinand'ın adamları bundan bî-haber görünüyorlar. Konuşmalarıyla çizgi dışına taşıyorlar.

İbrahim Paşa Jan Habordanski'den:

"Bütün Hıristiyanlık âlemi hükümdarlarının, gölgesine iltica etmekte oldukları Osmanlı Padişahı'nın huzurunda senin metbuun nasıl, kendisini ziyade kuvvetli ünvanını vermek gibi mağrurane bir cürette bulunmuştur?"

Diye sordu. Habordanski'nin, Osmanlı Devleti'nin himayesini istirham eden devletlerin hangileri olduğunu bilmek istemesi üzerine, İbrahim Paşa Fransa'yı, Lehistan'ı, Venedik'i, Transilvanya'yı saydı. Vezir-i azam, Ferdinand tarafından talep edilen memleketlerin listesini görmesi üzerine, İstanbul'un da istenilmemesine çok şaşırdığını beyan etti. Macar muharibi Habordanski'nin kabaca tavırları Lehistan palatini Laçki'nin protokollere uygun muamelelerinden pek farklıydı." [59]

Sadrazam İbrahim Paşa, 'Efendim' derken gurur duyduğu Sultan Süleyman'ı, her defasında memnun ediyordu. Küstahça tavırlarıyla itici bir kişilik sergileyen Avusturya elçileri, davranışlarının hak ettiği karşılığı gördüler. İbrahim Paşa, asla tavizkar davranmıyor; bir kere Osmanlı'dan bir şey istemeye gelen, gururu kibiri memleketinde bırakıp gelmelidir. Hem isteyen ve hem de emreden

olmakla bir şey elde edilemez.

Ferdinand'ın elçileri, sonuç olarak hayal kırıklığı yaşamaya mahkûm oldular; görüşmeler kesildi, elçilerin dokuz ay sürecek mevkufiyetleri başladı. Süre dolar, hapisten çıkar elçiler, hediyelerle yolcu edilirler. Gayet sert bir mesaj gönderir Padişah:

"Ferdinand'a, beklediği cevabı ordularımla gelerek kendim vereceğim!"

**Bir Mutlu Garip İdi İbrahim!**

Yağmur yağarken testisini doldurup, rüzgâr eserken harmanını savuranlardan olmak gibi kârlı bir başka davranış biçimi yoktur. Allah kem gözlerden esirgesin, dedirtiyor Sadrazam İbrahim Paşa. Günler, aylar, yıllar geçiyor birçok olaylarla bezenerek, yaşanan her iyinin de kötünün de İbrahim Paşa'ya faydası dokunuyor. İki kral adayının elçileri ile yapılan görüşmeler dahi Paşa'nın itibarına olumlu yansıdı.

İbrahim Paşa'nın iki yüzü var; bu, belki herkeste olması gereken bir şeydir, belki de ayıp bir şey! Hüküm vermekten ziyade tesbitte bulunmaktayız: Kanuni Sultan Süleyman'ı bulan, İbrahim değildi, sahibi olduğu her ne var ise bunların talibi de İbrahim olmamıştı. Zengin ve şefkatli bir kadının samimi sevgisi, elindeki imkânları mutlu ediyordu Pargalı İbrahim'i. Yazın sıcak günlerini ormanın yeşilliğinde, kışın soğuk günlerini sıcak sobanın karşısında keman çalıp, kitap okuyarak değerlendiren İbrahim saadet içinde yüzüyordu.

İbrahim nereden bilecekti dünyanın en kudretli devletinin sadaret mührünü taşımayı, nereden aklına getirecekti Avrupa'nın krallarına akıl verecek mevkie geleceğini?

Yeni bir gün doğacak, biraz daha aydınlanacak İbrahim Paşa'nın bahtı. Tamamen sultan vari bir hüviyete bürünecek olan Paşa'yı, geride kalan yıllarıyla biraz hatırlayalım, istedik!

Pargalı İbrahim'i ormanın kuytuluğundan çekip çıkaran Süleyman, Şehzadeliğinde olduğu gibi, Padişahlığında dahi sağ kolu yaptı. Doğrusu, şimdiye kadar seyredilen İbrahim, yerleştirildiği köşeye bir yüzük taşı gibi yakıştı. Efendisine kayıtsız şartsız itaatkâr, kendisinden aşağıda oturanlardan, kendisi için aynı itaati bekliyor.

**Veren El Alan Elden Üstündür!**

Zorla bir şey istediği-aldığı yok tabii; Padişah devamlı vermeyi seviyor,

Sadrazam da almayı. Hatırlanırsa, Pargalı İbrahim Has odabaşılıktan fırlamıştı Sadarete. Üstelik Rumeli Beylerbeyiliği de yanında ikram edilmişti. Mohaç zaferinden İstanbul'a dönüldüğünde Beylerbeyiliği görevi alındı üzerinden, Sadaret devam ediyor. Viyana Seferi başlıyor (28 Mart 1529), Rumeli Beylerbeyiliği tekrar verildi ve Ser-asker yapıldı bu sefere. Şimdi, üç kişiye bolca yetecek olan üç mühim görev bir kişinin üzerinde:

"Yani o muazzam devletin siyasî, idarî ve askerî bütün salâhiyetlerini nefsinde toplamış" [60] İbrahim Paşa.

Hürrem Sultan, kısa zamanda Sultan Süleyman'ı kendisine bağlamış ve bunu büyü ile başardığı rivayet olunmuştu. Tabii inananlar vardır bu garip rivayete, ama böyle inanılınca da Hürrem'in hakkı yeniyor. Şimdi, Kanuni Sultan Süleyman'ın, Pargalı İbrahim'e bahşettiği sınırsız imkânları neyle izah edebiliriz? En iyisi, her ikisi için de duru giden havaları bozmamak adına bu konu üzerinde durmayı erteleyelim:

İbrahim Paşa'nın uhdesine verilen Ser-askerlik vazife ve ünvanı bir seferle sınırlı değil daimi, yani bir kaza olmazsa İbrahim Paşa tabii Serdar'dır bundan sonra. İşin garibi serdar yapılması değil, bunun uygulanabilirliği pek müşkül olan devamlılığıdır.

Çıkılan seferde Padişah olsun veya olmasın, Serdar, İbrahim Paşa'dır. Ona herkes kayıtsız-şartsız itaat edecek, tıpkı Padişah'a itaat ettiği gibi. İstanbul'da ve taşra'da Beylerbeyileri dâhil, memurların tamamının tayin ve azil işleri, tımar verilmesi ve alınması İbrahim Paşa'nın uhdesine bırakılmış. İdam dâhil, her türlü ceza vermeye, dolayısıyla affetmeye de Ser-asker yetkili kılınmıştır.

Yine, Hürrem'i hatırlayacağız meseleye değişik bir açıdan bakalım diye. Kanuni, İbrahim, Hürrem üçlüsünün uyumu nasıl oluyor, daha doğrusu nasıl olabiliyor, bunu anlamak istiyoruz:

Harem haramdır yabancı gözlere, sırlarına vakıf değiliz. O rengârenk süslerle bezeli duvarların arasında yaşananlar bilinmez, lakin aşikâr olan bir şey var; Sultan Süleyman Hürrem'e âşık. Hürrem, Sultan Süleyman'a gönülden ve kayıtsız şartsız bağlı, İbrahim'den hiç hoşlanmıyor. Sultan Süleyman'ı, zamanının büyük bir bölümünü beraber geçirdikleri için İbrahim'den kıskanan Hürrem, ona verilenleri nasıl içine sindirecek? Velhasıl, cevabı bulunamayan sualler diziliyor insanın zihnine ve istikbalin aydınlık olmayacağı vehmiyle cedelleşiliyor.

Kanuni henüz genç, yaşlanmış olsa bile, İbrahim Paşa da ondan genç değil aşağı yukarı aynı yaştalar. Böyle olduğu halde, ona, bunca salâhiyet verilmesinin sebebi nedir? Anlayamadık, doğrusu merak ediyor, soruyoruz: 'Nereye kadar?' Celal-zade Mustafa Çelebi anlatıyor:

"Bir gün vezirler evlerine gitmek üzere Divandan ayrıldıktan sonra Hüdavendigar Hazretleri bu fakir kullarını yüksek huzurlarına çağırtıp, inci gibi parlak ve düzenli sözlerle lütuflandırdılar.

"Tanrı'nın iradesiyle birdenbire ülkemiz genişledi. Müslümanların işleri ve bizim uğraşacağımız meseleler pek çoğaldı. Her işimizle doğrudan doğruya kendimizin ilgilenmemize artık imkân kalmadı. Din ve devletin önemli meseleleri ile uğraşması ve uygulamaya koyması için İbrahim Paşa'yı ser-askerliğe atadım. Bütün kullarımın ona uymaları, itaat etmeleri için bir berat taslağı kaleme alarak bana getir."

Diye buyurdular. Görevim gereği olarak o gece istenen berat tasarısının müsveddesi yapılarak ertesi gün yüksek huzurlarına sunuldu. İçindekileri dinledikten sonra uygun olduğunu söylediler. Berat, ağdalı bir üslup ve gösterişli bir biçimde temize çekilip âlemi parlatan tuğra ile de süslendikten sonra yüksek huzurlarına teslim olundu.

Sonra aynı günde Yeniçeri Ağası Padişah katına çağırıldı ve yeniçeri halkı Padişah kapısına vardılar. (İbrahim Paşa'ya Padişah'ın gönderdiği hediyelerin listesi veriliyor).

Sözü geçen, şanı yüksek berat ile nakit olarak beş yüz bin akçe, biri altın kakma işlenmiş eğer ve dizgin ile süslenmiş olmak üzere dokuz baş at. Bir tane değerli taşlarla bezeli kılıç, dört tane şahane onur kaftanı, dokuz bohça değerli kumaş ve mücevherlerle donatılmış bir sorguç yeniçeri ağası ile İbrahim Paşa'ya gönderildi.

Bu beratla İbrahim Paşa'ya verilen armağanların hepsini saymaya gerek yok. Terfilerden ve önemli bahşişlerden gelen gelirlerden başka, sadrazamım yönetimine bırakılan kendi hasları yirmi kere yüz bin iken, şimdi on kere yüz bin daha eklenerek otuz kere yüz bin akçeye çıkarıldı. Sadrazamlığına seraskerlik de eklenerek mutluluk ışıkları saçan tuğ ile davul ve bayrak ihsan olundu.

Osmanlı padişahlarının bayrakları şimdiye kadar dört iken bundan böyle yedi olması ferman buyuruldu.

O gün bütün kapıkulu halkı, vezirler, bilginler ve bütün ileri gelenler

toplandılar. Önlerinde mübarek berat okunduktan sonra mübarek olsun diye kutladılar ve el öptüler. Rütbeleri bir kat yükseltilip ödenekleri artırıldı ve hepsi daha yüksek derecelere eriştiler.” [61]

Gerçekten cins bir adam şu Pargalı İbrahim, Padişah ona bütün kanallarından cömertlik akıtıyor, ama o her şeyi yetersiz görüyor. Tavrına bakıldığı zaman, her emre ‘başüstüne’ diyen bir adam görülür, lakin usluca bir eda ile itiraz eder ki kırılması zordur. Naz mı yapıyor, denemeye mi çalışıyor anlamak zor. Aşağıda Sadrazam Pargalı İbrahim Paşa’nın, maddi bir meselede Padişah’ı nasıl sıkıştırdığını göreceğiz:

**Ölçü**

Kanuni Sultan Süleyman, bir Padişah olarak kendi ölçüleri içinde verilebilecek her şeyi veriyor. İbrahim Paşa’nın memnuniyetini kendi memnuniyeti saymış, onu mesut ve şen görmekten haz almaktadır. Dışarıdan bakanların, devletini sevenlerin kıskançlık damarları çatlayacak İbrahim’e verilenleri duydukça. Lâkin almada sınır tanımıyor Sadrazam İbrahim Paşa, her neye malik olsa, “daha” diyor kendine özel usulüyle. Aldıkları tatmin etmiyor ve bir defasında pervasızca serzenişte bulunuyor Kanuni’ye:

“Fatih Sultan Mehmet’in Sadrazamı Mahmut Paşa’nın aldığı ihsan kırk kere yüz bin akçe idi, bana da o kadar verilirse ne eksilir?”

İşte Kanuni’nin, kıskananların endişelerini giderici cevabı:

“Onlar İstanbul’u almayı başarmışlardır. Daha fazlası da verilse yerinde olurdu.”

İbrahim Paşa altta kalmak ister mi hiç:

”Bağdad ki, büyük halifelerin başkentidir, Budin ise eskiden beri krallar tahtı yeridir. Her ne kadar bunlar İstanbul’dan üstün tutulamazsa da, daha aşağı da sayılmazlar.”

Hakkını teslim etmek lazım Pargalı’nın, bu derece mantıklı cevapları anında ve karşısındakini incitmeden verebilmek bir maharettir. Kültürlü, bilgili bir genç olduğundan herkes bahsederdi Pargalı İbrahim’in, Devlet Adamı olmakla, hazırda olanların üzerine biraz daha koymuş, bildiklerinin değerini da arttırmış. Biraz da aralarındaki samimiyetin verdiği cesaret var ya, kendini ifade zorluğu yaşamadan, aklına gelenleri rahatlıkla karşısındakine aktarabiliyor.

Kanuni Sultan Süleyman, sade bir veziriyle tartışan Padişah mevkiinde değil, candan bir dostuyla hasbihal eden arkadaştır o anlarda ve mukabelesi tevazudur tam manasıyla:

“İstanbul bizim başkentimizdir, onlar İstanbul’a nasıl tercih edilir? Hele o büyük Padişahla boy ölçüşmek bizim haddimiz değildir.” [62]

Kölelikten sadarete yükselen, Pargalı denizcinin oğlu İbrahim Paşa ile Yavuz Sultan Selim oğlu Kanuni Sultan Süleyman, bazı şeylere aynı yerden bakamıyorlar. Eski köleye yersiz gurur yol gösterici olurken, Padişah oğlu Padişah mütevazı olmayı yeğliyor, işte iki farklı karakter ve bu iki ayrı karakterin yol arkadaşlığı.

Pargalı İbrahim Paşa’nın doymazlığına dair bir numune olması bakımından önemsediğimiz bir fasıldır bu takdim olunan kıssa. Padişah’la nasıl pazarlığa giriştiğini hayretle gördük. Herhalde, alış-veriş pazarlığı gibi değil, eski arkadaşlığın samimiyeti içinde, işin içine naz katarak istiyordu İbrahim Paşa. Kanuni’nin reddi de nazik, incitmek istemiyor eski arkadaşını, Fatih dedesi ile mukayese edilirken gösterdiği tevazu tavrı yakışıyor kendisine, hem de pekiyi yakışıyor doğrusu.

**Viyana Seferi’nde İbrahim Paşa**

**(10 Mayıs 1529)**

Viyana'ya niçin gidilmek istendiği yani takdimine çalışılan bu seferin açılış sebebi anlatılmıştı. Macar tahtının Layoş (Lui)'un ölümüyle boşalması ve iki adayın mücadelesi. Macar asilzadelerinin, milliyetçilerinin istediği Zapolya, Sultan Süleyman tarafından da isteniyordu. Bir kısım Macarlar ile Alman Kralı Şarlken Ferdinand'ı istemektedir; Şarlken'in isteyişinin herhalde en geçerli sebebi Ferdinand'la kardeş olmalarıydı.

Macaristan, iki başlılığın sonunda iki krallı oldu. Aralarında savaştılar Zapolya yenildi. Pâdişah'ın tayin ettiği Kral yenilmişti, ona sahip çıkılması büyük Sultan'ın vazifesidir.

Önemli, fakat neticesi memnuniyet verici değil. Viyana, daha sonra daha büyük kaya olarak düşecek başımıza. Viyana dayanıklı bir kaya ve inat mı inat. Kanuni Sultan Süleyman'ı mahzun edişinden ziyade İbrahim Paşa ile münasebetine bakacağız bu şehrin. Şanı, gelmiş-geçmiş vezirlerden fazla yüceltildi, yetkileri genişletildi, aldıklarını nasıl kullanacağını göstermesi için sıkça çıkan fırsatlar yaşanıyor. Türk ordusu karşısına çıkabilecek düşman ordusundan kalabalık, silah yeterli, sefere başlayış şatafatlı. Yine Sadrazam İbrahim Paşa farklılığı göze çarpar ilk nazarda. Padişahların yanında ancak Şeyhülislâmlar at-başı gidebilirken, bu kural değişiyor Viyana seferi esnasında ki işitilmiş ve görülmüş bir şey değildir o güne kadar. Sadrazam İbrahim Paşa, Padişah Kanuni'yle aynı hizada gitmektedir.[63]

"10 Mayıs İstanbul'dan, 30 Mayıs Edir-ne'den hareket. 5 Haziran'da Filibe'de ve oldukça zorlaşıyor yolculuk, aşırı yağışların taşırdığı Meriç Nehri, alınan bütün tedbirlere rağmen birçok askerimizin boğularak ölmesine yol açıyor.

20 Haziran'da Sofya'da görünüyor Kanuni. 15 Ağustos'ta, Zapolya taraftarı Macar milliyetçileri Türk Ordusu'na gelip itaat arz ettiler.

**Budin'de Birkaç Gün**

18 Ağustos'ta üç sene önce zafer yaşanan Mohaç Ovası'nda, Kanuni ve Ordusu yaşadıklarının hatırasını canlandırıyordu. "Türk himaye ve hâkimiyetine girmiş olan Macar Kralı Zapolya (Szapolya Jonas) işte bu tarihi sahrada altı bin Macar atlısından mürekkep bir kuvvetle Türk ordusuna iltihak etmiştir. Kralın ordugâha yaklaştığı malum olduğu için, ikindi vaktine doğru Vezir-i azam ve Serasker İbrahim Paşa, Yeniçeri ve diğer sınıflardan beş yüz askerle istikbale

memur edilip yolda gelirken karşılamış ve ordugâhta hazırlanan otağa getirmiştir.” [64]

“Sultan Süleyman, Zapolya’nın girdiğini görünce üç adım ileri yürüyerek öptürmek için elini uzattı; sağ tarafına oturtmak üzere davet etti. Vezir-i azam İbrahim, Ayas, Kasım Paşa’lar sol tarafta ayakta duruyorlardı. Padişah Zapolya’ya ruhsat verdiği sırada sırma gâşiyeli üç baş cins at ve sırmalı çuhadan dört kaftan hediye etti.[65]”

Budin, iki sene önce alınmıştı epey uğraşıdan sonra. Elde tutulamadı, Kral Ferdinand tarafından teslim alındı. Bu defa daha sağlam atılacak temeli ve temelli Türk’ün olsun diye çarpışılacak. Azimle sarılındı işe. Kanuni, kendi halkının vatansever milliyetçilerince benimsenen Zapolya’yı krallık tacıyla şereflendirecek.

Şehir, iki senedir Ferdinand’ın işgalindedir ve Alman askerler ile Macar askerler tarafından korunmaktadır. 3 Eylül’de Budin civarındaki bağlık sırtlar üzerine Türk ordugâhı kurulup, muhasara hazırlığına başlandı.

“Padişah ve Vezir-i azam arkalarında adi kürklü kaftan ve başlarında miğfer olduğu halde, istihkâmları keşfe çıktılar.” [66]

Kanuni Sultan Süleyman’ın amacı kan dökmek değil, verdiği sözü yerine getirmek idi. Macar Krallık Tacı Zapolya’nın başına konacak. Padişahın, teslim olmaları karşılığında hiçbir şeylerine dokunulmayacağı vaadine aldırmadıkları için, savaşılacak. Eylül’ün üçünde yahut bir iki gün sonrasında Türk saldırısı başladı.

Bir gün evvel esir edilmiş olan bir Alman askerine Türk ordusunun düzeni ve kudreti gösteriliyor. Maksat, karşı koymaya çalıştıkları gücün azameti karşısında şaşırıp, maneviyatları bozulsun; Sadrazam-Serasker İbrahim Paşa, bilhassa yaptırır bu gösteriyi, sonunda der ki esire:

“Var git gördüklerini anlat!”

Esir, kuş gibi uçup gider de, arkadaşlarına, kumandanlarına nasıl anlatır, orası belli değil.

Netice olarak, birkaç günlük uğraşma sonucunda şehrin koruyucuları pes ediyorlar, bu defa da yeniçerilerin tamahı dikiliyor Sadrazam İbrahim Paşa’nın önüne. İlle de yağma hareketlerine müsaade edilmesini istiyorlar. Neyse ki, serbestçe çekilip gitmelerine izin verilen Alman askerlerden bir saldırı vukuu

buldu, bunun üzerine çıkan kavgada yeniçeriler muratlarına nail oldular.

**Viyana Muhasarası**

Viyana, Türk ordularının yüzünü güldürmemeye yeminlidir, Sultan Süleyman'la Pargalı İbrahim Paşa'nın yüzü güler mi diye merak etmekteyiz; anlatmak istediğimiz daha ziyade bu:

Kanuni Sultan Süleyman, 24 Eylül Cuma günü kan dökmek için değil, Ferdinand'a haddini bildirmek için geldiğini söylüyordu. Kendiliğinden teslim olunduğu takdirde kimsenin canına ve malına dokunulmayacağını ilan etti; şayet savaşılırsa, şehir askerlere bırakılacak.

Muhasara edilmeyi göze alan, şehrin müdafilerinin cevabı olumsuz. Türklerin Viyana kuşatması alınan ret cevabı üzerine başlayacaktır. Vezir-i azam İbrahim Paşa, Serasker ve Rumeli Beylerbeyi sıfatıyla, esas ordudan bir konak önde giderek kuşatma düzenini sağlamak için mevzi aldı.

Kanuni, İbrahim Paşa'dan bir gün sonra Viyana duvarları önüne geldi, 27 Eylül 1529, Pazar günü ordugâh kuruldu. Budin'de ganimete izin koparamayan yeniçerilerde heves zayıf. Yine de, şehir kuşatma altına alınıyor, fakat durum umulandan kötü. Kale son derece müstahkem ve binası sağlam, uzaklardan gelindiği için (!) uygun toplar getirilmemiş, kale duvarları gerektiği gibi dövülemiyor.[67] Zor iş biraz daha zorlaşıyor malzeme eksikliğinden dolayı ve herhalde mesul kişi Sadrazam Serasker ve Rumeli Beylerbeyi olan İbrahim Paşa. Başka tedbirlere başvuruluyor.

Hammer'in bir Avusturya'lı olduğunu bilerek, onun kitabından Viyana Kuşatması bilgileri alacağız:

"Otağı Hümayun, dâhilen sırmalı kumaşlarla döşenmiş olarak, hariçte altın direkler üzerine kurulmuştu. Bunun etrafına 12.000 yeniçeri tevzi olunmuştu. Anadolu Beylerbeyi Behrâm Paşa'nın askeri, Şvehat Deresi'ne kadar Padişah'ın bütün ordugâhının sağ tarafına yayılıyordu. Simeriğ'in sağ tarafında nişancı ve defterdar çadırları bulunuyordu; Vezir-i azamın ordugâhı aziz Mark ile Viyana'nın 'Ocaklar Kapısı' denilen kapısına kadar olan mesafeyi işgal ediyor ve bu noktadan Vienerberg denilen dağa kadar uzanıyordu. İbrahim Paşa'nın çadırları yanında Gran istihkâmlarını silah patlatmaksızın alçakça teslim etmiş olan Pol Verday, Macar Krallığı tacının muhafızı Pol Pereny (Pereney), Zapolya'nın âlim dostu Simon Atinayi ile Vezir-i azamın mahremi Lui Gritti'nin çadırları vardı.(…)

Muhasara ordusunda takriben 120.000 adam ve 20.000 deve vardı. Kasım Voyvoda Tuna üzerinde, martoloz bulunan (gayri muntazam asker bulunan) sekiz yüz balıkçı kayığından mürekkep bir ince donanmaya kumanda ediyordu. Şehirde mahsurlar -her biri Türklerin bir ordugâhına karşılık olmak üzere- yedi mevkiin istihkâmları üzerine dağıtılmışlardı.

Vezir-i azamın çadırı karşısında Bavyera Dukası Palatin Filip 400 süvari ve 14 tabur imparatorluk askeriyle Ocaklar Kapısı'nı işgal etmişti. Bunlar, solda Kırmızı Kule'ye, sağda Karintiya Kapısı'ndan yarı yola kadar yayılmakta idi. İstihkâmın Karintiya Kapısı'yla bitişik ve Ogüstenler Manastırı'na kadar uzanan kısmının muhafazası şövalye Eck Dörebişah kumandasındaki Aşağı Avusturya muavin askerlerine tevdi olunmuştu." [68]

Biraz daha devam edeceğiz aynı yazarla, Türk askerine **düşman** diye hitap edişini de anlayışla karşılayacağız, bu hususta bize lazım olan onun dostluğu değil verdiği bilgilerdir. Teferruatlıdır kuşatma safhaları, günü gününe iki tarafın da yaptıkları gözler önüne seriliyor, ama biz uzun izahları geçip, neticeye geleceğiz. Hammer'den:

“Mahsurların lağımlara, mukabil lağım kazılmasına başlanıldı. Türklerin lağım yaptıkları Hıristiyanlara, düşman tarafına firar etmiş bir Osmanlı tarafından haber verilmişti. Düşman (Osmanlılar), bu teşebbüslerinde muvaffak olamaması üzerine, Karintiya Kapısı üzerine şiddetli bir ateş açtı ve bu ateş bütün gece devam etti.”

Viyana ters geliyor bizim askerlere, sağlam kaleden bir tuğla düşürmek dahi başlı başına mesele. Askeri tecrübe ile duruma göre başka tedbirlere başvuruluyor. 10 Ekim 1529’da lağımlar atılıp, gedik açılıyor, buradan içeriye askerler girmeye başlıyorlar.

“9 Teşrinievvel (Ekim), öğleden üç saat sonraya doğru Karintiya Kapısı’nın sağında ve solunda lağım patlayarak iki gedik açtılar. Gediklerden biri yirmi dört kişinin, bir cephede girmesine müsait ve öteki 2 **on** vüsatında idi. Osmanlılar 10-11-12 Ekim günleri mütemadiyen şehre hücum ettiler; lakin -tehlikenin tehdit edici bir hal aldığı her mevkie giden- Nikola Dö Salem ve Jan Kaçmaner’i her yerde karşılarında buldular. İki lağımın daha patlaması, Karintiya gediğini genişletti. Ancak bu fırsattan istifade etmek isteyen Yanya ve Avlonya beyleri iki yüz kişi zayiatla üç defa ricat ettirildiler.(…)

Viyana kuleleri yukarısından, paşaların beylerin, yeniçeriler ve azapların gayretini değnek ve kılıç ile tahrik etmekte oldukları görüldü. Osmanlılar iki defa daha ricat ettirildiğinden, Vezir-i azam müşavere için bir Harp Meclisi toplayarak, bunlara -ertesi gün mevsimin ilerlemesi ve yiyecek bulunmaması ricatı emreylediği ve bir muharebe safında veyahut muhasarada üç hücumu kâfi gören şeriat hükmü yerini bulmuş olduğu cihetle- artık son bir hücum icrası kararlaştırıldı.

Ordunun muhteli olmaya (bozulmaya) yüz tutan şecaati (cesareti-kahramanlığı) para tevziiyle, birçok vaatlerle iade edildi. Yeniçerilerin her biri 1.000 akçe, yani 20 duka aldı; ordugâhta ilan olundu ki, duvarların altına ilk varan 30.000 akçelik bir zeamet alacak.(…)

Padişah gedikleri bizzat muayeneye gitti ver kâfi derecede geniş bularak Vezir-i azamı ziyadesiyle övdü ve şehre mütemadi bir ateş yıldırımı yağdırmakta iken, Pol Bakic ve Jan Kaçyaner bir yürüyüş yaparak, birkaç esirle döndüler.” (Hammer, 3.c. 75. s.)

**Sadrazam İbrahim Paşa’nın Hatası?**

Kazanılan savaşlarda kahraman bulmak kolay, en azından -eğer sarayda değil

de meydanda idiyse- padişah bir zafer kazanmış olarak ilan edilir; kaybın mesulünü bulmak zor. Yeniçeriler ve azapların gayretini değnek ve kılıç ile tahrik etmekte oldukları görüldükten sonra, neticenin rengi belli olmuştu. Sopa zoruyla savaşa sürülen askerden ne hayır gelir?

Viyana hayal kırıklığının başlıca sebeplerinden biri Yeniçeriler denebiliyor ve başka sebepler de sıralanıyor. Sadrazam İbrahim Paşa'ya yüklenen suç daha mühim ve de yaralayıcı. Bilhassa vurgulanmak istediğimiz, Viyana'da Pargalı İbrahim'in oynadığı rol ve onun ihanetine dair söylenenler. Ağır bir ithamdır, ihtiyatla bakılmalı, mesele mantık süzgecinden geçirilmeli, hemen karar verilmemeli. Bu uyarıdan sonra, uzunca bir eleştiri bölümü nakledilyor Kronoloji'den. Okuma rahatlığı sağlansın diye birçok kelimenin, orijinal halini bozacağız, mesela; 'alunur' alınır yapılacak:

"Bu sefer de Budin Kalesi teslim alındığı zaman şehrin yağmasına müsaade edilmemesi ocağın Viyana muhasarasına gönülsüz gitmesiyle neticelenmiştir. Yeniçeriler için bu muhasara Budin'deki mahrumiyetin intikamını almaya vesile teşkil etmiştir: Her halde Viyana'nın kurtulmasında içerideki müdafilerin mukavemeti kadar dışarıdaki Yeniçerilerin münasebetsizlikleri de hesaba katılmalıdır. Diğer mühim sebepler içinde o havalide daha Eylül'den itibaren başlayan şiddetli soğuklardan ve bilhassa kardan da bahsedilir.

Hatta mevsimin biraz daha ilerlemesi yalnız ordunun hareketini değil, mühimmat naklinde kullanılan yirmi bin devenin sevkini de imkânsız hale getirebilir. Bu tehlikeli vaziyete iaşe müşkülatı da inzimam etmiş (diğer aksiliklere eklenmiş) ve havaların fenalaşması üzerine erzak sıkıntısı da başlamıştır. Bir taraftan da Dük Frederik kumandasındaki imparatorluk ordusunun yola çıkmış olması ve Şarlken (Charles-Quint)'in de Avrupa'yı Türk istilasından kurtarmak için bütün ülkelerden asker toplamaya başlaması mevcut müşkülatı büsbütün artıran askeri tehlikeler demektir:

Birinci Viyana Muhasarası'nın o kadar mühim bir teşebbüse kâfi gelmeyecek kadar az bir zaman sürdükten sonra birdenbire kaldırılması işte bütün bu mücbir ve mühim sebeplerin zaruri ve tabii bir neticesidir. Bu elim neticenin en acıklı tarafı, müdafiler için belki on gün daha mukavemet imkânı kalmamış olduğu sırada muhasaranın kaldırılmasına mecburiyet hâsıl olmasıdır:

Şehrin civar mahalleleri baştanbaşa ve merkezi de yarı yarıya yakılmış, surlar delik deşik olmuş, müdafiler birçok telefata uğramıştı. Almanya'ya kadar ilerleyen Türk akıncıları her tarafı yıkıp yakarak Avrupa'yı haşyet ve dehşet içinde bırakmış oldukları bir sırada birdenbire verilen bu avdet kararı çok mühim

bir ihanet rivayetine bile yol açmıştır. Bu feci rivayete göre Viyana Muhasarası'nın kaldırılması Vezir-i azam ve Serasker Frenk-İbrahim Paşa'nın ihaneti yüzündendir ve bu devşirme Paşa Habsburglara yani Kral Ferdinand'la Charle Quint'e satılmıştır. (…)

Muhakkak olan nokta, muhasaranın kaldırılmasında İbrahim Paşa'nın ilk müteşebbis ve başlıca amil vaziyetinde bulunmasıdır. Viyana seferi ruznamelerinde muhasaranın kaldırılmasından iki gün evvel, yani 12 Teşrinievvel (Ekim) Salı günü İbrahim Paşa'nın Rumeli Beylerbeyi sıfatıyla yalnız Rumeli Beyleri'nden mürekkep bir harb meclisi toplayıp ricat fikrini nasıl ortaya attığı şöyle anlatılır:

**İki lağıma od verilip gayet de iyi gedikler edip amma yürüyüş olmayıp tehir olundu ve Paşa Hazretleri Rumeli Beylerin cem' edip danışık edip bi vakt oldu (vakit geçti) demiştir. Hem kahtdır seferden dönülmek münasiptir.**

(Pek uzun bir cümle idi kısaltıldı. İbrahim Paşa, hava muhalefetinden yiyecek kıtlığına kadar birçok; mazeretler sıralıyor.)

Bu fıkranın sonundaki "alınır alınmaz" tabiri "alınsa da alınmasa da" manasına kullanılmıştır. Bundan anlaşılacağı gibi İbrahim Paşa mevsimin ilerlemiş olmasından ve kıtlıktan bahsederek avdet fikrini ilk defa olarak Rumeli Beyleri'nden mürekkep bir mecliste ileri sürmüş. Hatta bu vesikaya göre o gün açılan "gayet de iyi" gedikler üzerine her nedense hücum yaptırmamıştır.

Muharebenin son günü padişahın huzurunda akdedilen Divan'da muhasaranın derhal kaldırılıp avdet edilmesine karar verilmesi de işte o ilk harp meclisindeki iptidai kararın tabii neticesidir. Böyle menfi bir rolün ve bu role müsait olan devşirmelik ve dönmeliğin bazı garp membalarındaki ihanet rivayetine pek uygundur. Lakin elde sarih bir vesika bulunmadığı için bu hususta kati bir hüküm vermek kabil değildir. Her halde muhakkak olan nokta, Frenk İbrahim Paşa'nın iyi bir başkumandan olmadığıdır. (…)

Viyana Seferi Macaristan'da Türk hâki-miyetinin istikbalini temin eden sefer demektir. Hatta Sultan Süleyman'la İbrahim Paşa'nın bu fikirde oldukları hakkında bir rivayet vardır. Mesela İbrahim Paşa'nın muhasarayı kaldırdıktan sonra şöyle bir söz söylediği rivayet edilir:

'Saadetlû Padişahımız Beç'i almak için gelmemiş idi: Ancak garazı Hümayunları Ferdinand kralın miktarın bildirmek idi; bundan sonra dahi

miktarını bilmezse bifadlillahi Teâlâ gelip haddini bildirmekten aczi yoktur.“ [69]

Demek isteniyor ki; Sultan Süleyman’ın maksadı Viyana’yı almak değil Ferdinand’a haddini bildirmekti. Bundan sonra dahi haddini bilmezse, Allah’ın izniyle bunu yapmaktan aciz değiliz!

Üzüntü verici bir hal; çekilen emekler heba olmuş, kuşatma hiçbir işe yaramamış, mevsimin ilerlediği söylenerek eli boş dönülmüş.

İsmail Hami Bey mazeretleri pek kabul etmez, İbrahim Paşa’yı hayli hırpalar. Ona, Viyana’da yaptığından ve yapmadığından dolayı “hain” demeyen eski tarihçileri sitemle yâd eder. İhanetin resmî belgesi şart değil, ünlü tarihçimize göre:

“Frenk İbrahim Paşa iyi bir Baş Kumandan değildi.” Konuyla ilgili olarak, biraz hafif sayılabilecek bir paragraf daha alıyoruz adı geçen şahsın kitabından:

“Türklerin Viyana kapılarına dayanması İbrahim Paşa’nın iktidarından değil, tarihin tekâmül kanunundandır. İbrahim Paşa işte bu kanundan istifade etmesini bilmemiştir. Kanuni Sultan Süleyman da Belgrad ve Rodos seferlerini muvaffakiyetle başaran büyük Sadrazam Pirî Mehmet Paşa’nın yerine bu şımarık ve haris devşirmeyi getirmiş olmasının cezasını işte bu muvaffakiyetsizliğiyle çekmiş demektir.”

Kötü düşüncelerle fikir yürütmeyip, mütevekkil bir tavırla anlatanlar da var Viyana’yı; işte birinin ifadesi:

“Yüce Tanrı takdirinde o kalenin alınmasını nasip etmemiş. Kış soğukları da birden bastırarak yağmur ve kar her tarafı kapladı. Böylece, işi sürdürmeye imkân ve güç kalmadığından Padişah Hazretleri’nin, kullarına karşı merhamet ve şefkat denizi kabardı. Yararlılıkları karşılığında Yeniçerilere biner akçe ödül ihsan edip kaleyi almaktan vaz geçme emrini verdi.” [70]

Viyana’da iyi imtihan verememiştir İbrahim Paşa, fakat itibarında eksilme söz konusu değil. Eğer bunu sadece Viyana’ya endekslemez, diğer yerlere de bakar isek moralimiz biraz düzelir. Kanuni‘nin bir önemli vaadi gerçekleşti, Macar krallık tacı Zapolya’nın başına takıldı. Bundan böyle Osmanlı Devletine bağlı bir Macar Kralı bulunacak; Lakin Viyana başımıza belâ olmaya devam edecek.

Çok kullanılan her şey eskir; bazıları değerine eskiliğiyle değer katar, bazıları bıkkınlık verir. Hoş bir söz var Cengiz Han’a atfedilen: Bir çivi bir atı, diye başlar sonunda o çivinin memleketi kurtardığını izah etmiş olur. Şimdi biz de

benzer bir fanteziyi Viyana başarısızlığıyla anlatacağız:

Bazı olaylar, yaşadığı yeri ve zamanı aşıp geleceğe taşınır, iyi ve kötü tezahürleri benzerlerine de yansır. Diğer önemli engeller meydana gelmese ve İbrahim Paşa mükemmel bir başkomutanlık sergileyip Viyana'nın fethini başarmış olsa idi, bu güne kadar kahramanlığıyla yâd edilirdi.

Aksi oldu, hatta bazı Hıristiyan-Batılı tarihçiler onun ihanetinden bahsettiler Türkler adına.[71] İstersek, öncekiler gibi biz de inanmayabiliriz bu tür sözlere. "Olmuş bir başarısızlık ve bu ilk te değil" denebilirdi şayet 1683 acısı yaşanmasaydı. Talihsiz, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa itibarını ve kellesini verdi, başaramadığı ama bilahare başarma imkân ve ihtimali yüksek olan Viyana Bozgunu yüzünden. Neyse tarihin bütün sayfaları bir millet için hep güleç yüzlü olacak değil ya!

Kara Mustafa Paşa'nın arkasında kudretli bir padişah yoktu, İbrahim Paşa'nın arkasında dağ gibi Sultan Süleyman var, tabii savaş meydanında beraber idiler. Esasen ortada bir hata varsa, ayıp varsa bunun günahı sadece Pargalı'dadır diye İbrahim Paşa'nın omzuna yüklenemez.

Bir başkadır Sadrazam İbrahim Paşa, hatası da azim olur sevabı da. Padişah tarafından mükâfatlandırılışı farklıdır başka vezirlere göre, sevindirilişi farklı. Talih Pargalı'nın yüzüne daha bir müddet gülecek, Kanuni Sultan Süleyman ona biraz daha sonsuz derecede güvenecek. Macaristan, Viyana, yakalanamayan Ferdinand, gerçekleşmeyen amaç vız gelip tırıs gidecek. Seferde yaşananların acısına aldırılmadan, yenilgimiz dahi zafer gibi algılanacak, Paşa'nın yıldızı parlamaya devam edecek.

Şöyle bir değişik yüzünden okumaya çalışalım bazı hadiseleri, daha doğrusu vehimsiz düşünelim: Kanuni Sultan Süleyman, genç yaşına rağmen olgun bir padişahtır; Vezir-i azam İbrahim Paşa'ya takdirlerini bildirmiş, sılaya dönme hazırlığı yapılırken; niçin? Askerler maddi bakımdan sevindirilmişti, niçin? Bunların yorumu hem çok basit hem de çok zor!

**Şehzadelerin Sünneti Düğünü mü?**

## İbrahim Paşa’nın Düğünü mü?

Başlangıcından beri, her vesileyle Pargalı İbrahim Paşa’nın farklılığına vurgu yaptık. Meydana çıktığı ilk günden itibaren, İbrahim Paşa’yı pek çok yönüyle görüp, tanımaya çalıştık. Başarılı olduğu ıslahatçılığına takdirlerimizi bildirip, Viyana’da uğranılan sükûtu hayalin suçunu da ona yükledik.

Serdar olarak, orduyu sevk ve idaresi geçerli notu alamadı, ekseri böyle; bunun yanı sıra, söz ustalığı takdire şayan. Yabancılarla temaslarında kendini fazla önemsiyor görünmesi, karşısına aldığı güçsüzlerin iyice dermanını kesmesi, nüfuzluluğa ne kadar âşık olduğunu anlamamıza yaradı, hem sevdik, hem kızdık. Ölçüyü kaçırması iki yönlü ele alınabilir, biri iyi biri kötü. Padişahının büyüklüğünü, ülkesinin kuvvet ve kudretini yabancıların beynine çakması ve bundan kendine de pay çıkarması bencilliğiyle alakalı olabileceği gibi, devlete bağlılığıyla da izah edilebilir.

Kelimelere hükmedebilen Pargalı İbrahim, sözlerinin içini boş bırakmaz, derin ve nükteli manalarla doldurur her sözünün içini. Hele, şehzadelerin sünnet merasiminde Padişah’la aralarında geçen konuşma, hala iyi bir ‘***nükte***’ olarak hatırlanmaktadır.

Sultan Süleyman, Vezir-i azam’ı, diğer vezirleri ve bilumum askeri iltifatlarıyla, maddi mükâfatlarıyla sevindirmek suretiyle, bir hezimetin zafer gibi idrak edilmesini sağlamak istemişti. Aslında kendi de biliyordu istenenin olmadığını, İbrahim Paşa da, öbür vezirlerde biliyordu Viyana’da zafer kazanılmadığını. Sultan Süleyman, geçenden ziyade gelecek olanı hesap etmek zorundaydı ve gelecek olanın ipi de eldeki vezirleri ve askerlerin elindeydi. Bugün işe yaramadığına inanan insan yarın da işe yarayamayacağı zannına kapılır, inancını kaybeden insan, işe mağlup başlar.

Kanuni’nin bilgisinden, cesaretinden, dirayetinden emin olduğumuz için böyle düşünmekteyiz, hareketini böyle manalandırmaktayız. Hayalperest biri değildi Kanuni, Viyana ruhuna azap vermişti, ama bunu etrafa hissettirmek faydasızdı ve bunun için maneviyatının yüksekliğini gösterdi askere. Şundan pek şüphemiz yok; Sultan Süleyman da Pargalı İbrahim de Viyana’da sergilenen savaştan memnun değiller ve yüreklerinde, hissettirmek istemedikleri bir hüzün var.

## “Süleyman Bir Ordu Kaybediyor”

Böyle diyen yabancı bir Fransız’dır. Biz, Kanuni Viyana seferini biraz da

Fransa için yaptı desek de, onların aklı başında bir adamı, Türk başarısızlığına sevinir gibi. Şehzadelerin Sünnet Merasimi anlatılırken sergileniyor Fransız'ın sevinci.

"Ordusunun uğradığı ilk büyük başarısızlığın kanları ve ayıbı üzerine, Süleyman ihtişamının altın tülünü örttü. Bedbince homurtuları susturmak, ezilmiş bir ordunun fütuhat ateşini yeniden şevklendirmek lazımdı: Viyana'nın karaltısını İstanbul'un şaşaası içinde kaybetmek gerekti.

Haberciler, paşaların ve sancakbeylerinin konaklarına gitmek üzere imparatorluğun dört bucağına yayıldılar; Venedik Doca'sının ve diğer müttefik hükümdarların saraylarına ulaşmak için gemilere Süleyman'ın üç oğlunun sünnet düğünü için bir davetiye götürdüler. Bu şevklendirici merasim için şu zamanı buluş doğrusu ustalıklı olmuştu." [72]

**Dik Durmak İçin!**

Kızılcık Şerbeti içtim diyen hasta gibi farz etmek haksızlık olsa da, nazarımızda Padişah'ın durumu böyle. Az önce, üzüntülerimize sebep olan Viyana başarısızlığıyla İstanbul'a dönülmüş, biraz efkâr dağıtmak, biraz da bir görevin ifası için, şehzadelerin sünnet düğünü düzenlendi:

"Söz konusu şehzadeler Sultan Mustafa Han, Sultan Mehmet Han ve Sultan Selim Han'dırlar. (Şehzade Bayezid unutulmuş olmalı, aslında sünnet olan dört Şehzade'dir.) Düğün 18 Haziran 1530'da başladı. At meydanı üzerinde bulunan Mehterhane'de saadetli Padişah için uygun bir yer ayrıldı ve buraya çok güzel bir köşk kuruldu. Vezirler ve devlet büyükleri için yüksek otağlar, baştanbaşa bezenmiş, ipek kumaşlardan gölgelikler dikildi. İkinci Vezir Ayas Paşa, Üçüncü Vezir Kasım Paşa, Rumeli Beylerbeyi ve öteki divan üyeleri sabah erkenden Padişah Divanı'na toplandılar. Her zamanki gibi biraz sonra Sadrazam ve Serasker (İbrahim Paşa)de geldi. Bundan sonra Padişah ata binerek hep birlikte gösterişli bir alayla düğün yerine doğru yola koyuldular. Aslan hane karşısına gelindiğinde vezirler yaya olarak padişaha yaklaştılar. Oradan meydan ortasına varıldıkta Serasker İbrahim Paşa, Beylerbeyi, Yeniçeri Ağa'sı ve Üzengi Ağa'ları karşıladılar." [73]

Efkârlı yüzünü aksettirmeye çalıştığımız bir seferin dönüşünde, mümkün olduğunca coşku yaşanacak. Yüreklerde hüzne dair en ince bir iz dahi kalmamış gibi görünülecek. Başta Padişah olmak üzere, herkes bunu becerecek durumdadır. Meramımız düğünün sevincinden pay almak değil, onun için başlıklar halinde sunuyoruz yapılanları. Sultan Süleyman ile Pargalı İbrahim'in

kısa sohbetini canlandırmak için bir girizgâh yerine geçecek sözler sarf ediliyor tarafımızdan.

Olabilecek her türlü gösteri, zenginlik, ihtişam sergileniyor, en seçkin davetliler eğlenceye doyuyor, herkes bir büyüye kapılmış, mest olmuştur gördükleriyle. Padişah dahi öylesine kapılmış ki görkeme, bunu paylaşmak, takdirine destek almak ister Sadrazam'dan ve saf bir eda ile sorar:

"Senin düğünün ile benim düğünüm nicedir? Hangisi daha mükelleftir, nasıl anlarsın?"

İbrahim Paşa mağrurane, samimi bir küstahlıkla cevaplar Padişah'ın sualini:

"Benim düğünüm kadar, Hz. Adem devrinden bu zamana gelinceye dek bir düğün görülmüş değildir. Ne olmuştur, ne olacaktır."

Padişah, 'Doğrudur Sultan'ım' mealinde tasdikini bekliyordu söylediğinin; tam zıddı geldi İbrahim Paşa'dan. Azarlamadan, lâkin incinmiş olarak, kırgın konuştu:

"İbrahim, dâvaya ma'nî âşıka nişan gerek, senin düğününün bizim düğünümüzden yüce olduğuna delilin nedir?"

"Padişah'ım, dedi İbrahim Paşa, benim düğünüme, bizzat Mekke ve Medine, Müslümanların sedd-i sedidi olan Budin, Mısır ve Şam Padişahı, zamanın Süleymanı eşiği yüce halife ve mekânı Süreyya gibi yüksek olan Cihan Padişahı teşrif buyurdular. Amma senin düğününe o rütbede bir kimsenin gelmesi vaki oldu mu?" [74]

Mana düşüklüğü vardır verilen cevapta, lakin kimse bunu anlamak istemez. Kanuni Sultan Süleyman, bizzat düğünün sahibi olarak orada bulununca, esasen orada yok mu sayılır?

**Aslında O Kadar Değil!**

Viyana, başarısız bir sefer olarak anlatıldı, üzüntüler, esefler yağdı gönüllerden dillere, ama aslında o kadar da değil. Meseleye bir başka açıdan bakarak teselli bulmamız mümkün. Psikolojik şartlanmanın kurbanı oluyoruz, bunu açıkça görüp bilmek lazım. Biz Türkler, Kanuni dendiği zaman, sonunda zafer kazanılan seferleri düşünürüz, bunun aksi asla aklımıza gelmez. Bir başka Padişah'ın seferi olsaydı, neticede kazanılmış olunanlarla sevinebilirdik. Macaristan krallık tacı, Ferdinand'ın başından alınıp Zapolya'nın başına

konulmuş, bunun küçümsenecek bir iş olduğunu söylemek haksızlık. Fransa, Osmanlı Devleti'nin geniş kanatları altında huzur bulmak için ricacı olmuş, Padişah himaye sözü vermişti:

"Fransız Kralı Birinci Fransuva bu sırada Alman İmparatoru Şarlken tarafından müşkül bir duruma düşürülmüş idi. Viyana muhasarası aynı zamanda Fransuva'nın durumunu da düzeltti; zaten Budin'in istirdadından sonra Viyana'nın muhasarası Fransa Kralı'na yardım için yapılmıştı." [75]

Ayrıca, bir hareketin doğurduğu neticelerin başkaları tarafından nasıl algılanıp değerlendirildiğine de bakmak lazım: Kanuni, 16 Aralık 1529'da İstanbul'a dönmüştü, 17 Ekim 1529'da Avusturya'dan elçiler geldi. Hala kendi çapında krallığını sürdürmeye çalışan ve kral olduğuna inanan Ferdinand, Sultan Süleyman'dan bir sulh anlaşması rica ediyor.

**Ferdinand'ın Elçileri ve**

## İbrahim Paşa

Kendisini dünyanın en büyüğü gibi görmek ve göstermek hususunda, kimse onun eline su dökemez. Bahsedilen kişi, Almanya İmparatoru ve İspanya Kralı Şarlken (Charles Quint). Şarlken'in kardeşi Ferdinand Macaristan Kralı olmaya çabalıyor, bunun için yeterli gücü yok, imparator ağabeyinin de gücü kifayetsiz. Ferdinand, 1529'da yapılan ve bizim de şikâyetlerimize konu olan seferde Türk ordusunun karşısına çıkamamış, varlığını gösterememişti. Ferdinand'ın rakibi olan Zapolya, krallık tacını başına koyup tahta oturmuş, arkasında Kanuni'nin bulunduğunu bilmenin huzurunu yaşıyor.

Romanya'lı tarihçi Nicolae Jorga (Nikola Yorga), Pargalı İbrahim Paşa'nın sadrazam olduğunu anlatırken Demokles'in kılıcı örneğini veriyordu ve haklıydı. Aynı husus birçok yabancı ülke için geçerli, bilhassa Kanuni Sultan Süleyman'la dost olmayı beceremeyenler için:

Avusturya ve Almanya ile Osmanlı Devleti arasında son olarak bir yıl önce savaş yaşanmış, şimdi sükûnet hâkim, lakin bir sulh anlaşması da yok. Avrupa'nın altı üstüne getiriliyor akıncılar tarafından, Padişah krallar tayin ediyorken korku çanları yankılanıyor bütün Avrupa'da. Ferdinand 24 kişilik maiyetiyle iki elçi gönderiyor İstanbul'a. Bunlar sekiz gün zoraki misafirlikten sonra, 25 Ekim 1530 Salı günü kabul ediliyorlar Sadrazam İbrahim Paşa'nın huzuruna.

## İtibar Mücadelesi!

Pargalı İbrahim Paşa'nın en başarılı olduğu saha diplomasidir. Çok okuyan, öğrenen ve bunu içine sindirebilen İbrahim Paşa, yeri geldiğinde bilgisini kullanmayı da beceriyordu. Avusturya elçileri, daha doğrusu Ferdinand'ın elçileri İbrahim Paşa ile görüşmek ne demektir bilirler. Fakat hiç ders almayan bir kralcıktır Ferdinand, bir türlü ilmi siyaseti bilen elçi kullanmıyor. Esasen, kral olduğunu söyleyen şahıs siyaset fukarası tavrını muhafaza ettiği, şartları dikkate almadan isteklerde bulunduğu için, ceremeyi elçileri çekiyor. Bu defaki Avusturya elçileri öncekilerden iyi, fakat karşılarındaki İbrahim Paşa değil de başka herhangi bir paşa olsa!

Elçilerin gururları, devletlerinin kudreti ölçüsünde olmalıdır. Hem yardım dilenici, hem de kendi isteklerini dayatıcı olan kimselerle alay edilir. Hele de, gerektiğinde gurur abidesi olmaktan pek hazzeden Sadrazam İbrahim Paşa'nın

karşısında, zayıfın güçlü görünme çabası tamamen hüsrana uğramaya mahkûmdur.

Huzuruna, sekiz günden sonra lütfen kabul olunan elçilerle İbrahim Paşa'nın ilk görüşmesi, sanki bir **onur savaşıyla** başlamıştı.

"O zaman Avusturya sarayında milli lisana o kadar hürmet olunurdu ki bu elçilerin Vezir-i azam'a ve Padişah'a memuriyet sebeplerini Almanca'dan başka lisan ile ifade etmeleri hususi surette yasaklanmıştı. İbrahim Paşa, kendi tercümanının İtalyanca'dan başka lisan bilmediğini söyleyerek, sefirlerin sözlerinin Latince'ye tercüme edilmesine muvafakat göstermediğinden, bunlar fikir değiştirmeye mecbur kalarak, yalnız Hırvatça bilen bir tercüman istemekle iktifa ettiler; buna müsaade olundu."

Avusturya'lılar, İstanbul'da bile Alman-ca'dan başka bir dil konuşmama talimatı almışlar, İbrahim Paşa onlardan aşağı kalır mı? Nikola Yurişiç ve Jozef Dö Lamberg adlı elçiler, bu hususta İbrahim Paşa'nın itirazıyla karşılaştılar. Hırvatça bilen Yurişiç'in ricası üzerine, bu dili bilen bir tercüman getirdiler; konuşmalara geçildi ve hemen padişahla görüşmelerinin sağlanmasını istediler:

"Vezir-i azam bunları, Şarlken ve Ferdi-nand'ın şimdi nerede bulundukları, bu hükümdarların itiyatları, işlerinin ahvali vesaire hakkında suallere gark etti. İmparator ile Bohemya ve Macaristan Kralı hakkında cereyan eden mükâlemede birincisi ancak İspanya Kralı ve ikincisi kısaca Ferdinand tabiriyle yâd ediliyor." [76]

Avusturya'lıların lisan hassasiyeti, efendileri hakkında gösterdikleri saygılı tavır İbrahim Paşa tarafından fazla önemli değil, o da Türkçe'yi korumaya çalışır ve ne Ferdinand'ın krallığını kabul eder ne Şarlken'in imparatorluğunu.

Elçiler, Ferdinand'ın kendilerini **Macar Kralı** sıfatıyla göndermiş olduğundan dem vurdukları için ağır sözlerle tekdir edilmişlerdi. Ferdinand'ın Macar Kralı ve yahut Bohemya Kralı olmayıp İspanya Kralı Şarlken (Charles-Quint)'in Viyana valisinden başka bir şey olmayacağı ve hatta büyük kardeşi Charles-Quint'in bile Türkiye nazarında Almanya İmparatoru olmayıp ancak İspanya Kralı olduğu şeklinde sert bir cevap almışlardır." [77]

İbrahim Paşa, Almanya İmparatoru Şarlken-'den bahsederken sadece, İspanya Kralı, diyor, Ferdinand'a söz gelince, ancak adını telaffuz ediyordu. Böyle yapılmakla, anılan şahısların, kendisi ve devleti nazarındaki mevkileri işaret edilmiş sayılıyor. Padişah'ın huzuruna çıkabilmeleri için yardım rica ediyorlar,

Paşa ezici sorular yöneltiyor elçilere. İspanya Kralı'nın Fransa'ya yaptığını ve Birinci Fransuva'ya karşı tutumunu başına kakıyor. Şarlken ile Papa arasında yapılmış bulunan anlaşmanın sonunda, ordularının Roma'yı yağmalayıp, Papa'yı esarete düşürdüğünü, mağdur olan her iki şahsın da (Birinci Fransuva ile Papa) padişahtan yardım istediklerini anlatıyor. Velhâsıl, ne kadar kirli çamaşırları varsa sayıp döküyor, önlerine seriyor elçilerin.

Adamakıllı ezilip, gururları yumuşatılan kişilere, amirane soruyor:

"Sizin gelişinizin esas maksadı ne, neyi görüşmek istiyorsunuz?"

İbrahim Paşa, Padişah'a söylemek istedikleri her ne ise, bunların kendisine de bildirilmesi gerektiğini vurguluyor. Elçiler, mevzu bilinirse görüşmenin engelleneceği kanaatindeler, fakat çareleri mi var? Güçlünün kazanması tabiidir ya, boyun eğiyor zayıflar. Lâtince yazılmış bir küçük kâğıt veriyorlar Paşa'ya; bunda vazifelerinin ne olduğu özetlenmiştir.[78] İbrahim Paşa, konuşmaların uzamasına lüzum görmeyip, başka bir zamana erteliyor mülâkatı.

**Elçilerle İkinci Randevu**

On dört gün sonra tekrar bir araya gelindi. İbrahim Paşa, yine elçilerde söz öyleme mecali bırakmamaya gayret gösterdi. Bu defa Kanuni'yi methedip, Ferdinand'ı yerme seansına geçmiş, gücünü yüklediği kelimelerle habire acımasızca vuruyor. İbrahim Paşa'nın anlattığına göre Kral Ferdinand, ancak İspanya Kralı'nın (yani Şarlken'in) Viyana Valisidir. Çünkü Padişah Macaristan tacını Zapolya'ya giydirmiştir. Şarlken İtalya seferini Fransa Kralı Birinci Fransuva'dan para koparmak için yapmıştır; başına kukelata ve tac koymakla kendisini imparator sanmasın:

"İmparatorluk kılıçtadır; sulha gelince, Ferdinand'ın Macaristan'dan vazgeçip, orada henüz elinde bulunan yerleri teslim etmedikçe ve Şarlken Yarımada'ya çekilip gitmek üzere Almanya'dan çıkıp da Yanoş'a (Zapolya Janos) ihsan olunan krallığı, onun sükûnet perverce tasarrufuna bırakmadıkça, sulh mümkün değildir." [79]

Hammer tafsilatıyla verir görüşmeleri-konuşmaları. Hatta rüşvet teklif edilir İbrahim Paşa'ya. Fazla sinirlenmez Paşa, parmak işaretiyle Yedikule'yi gösterip, oranın altınla dolu bulunduğunu, efendisinin hiç kimsenin servetine ihtiyacı olmadığını, böyle bir teklifin daha önce de yapılıp, reddedildiğini söyler. Özür dilemekten başka çareleri kalmaz elçilerin, Paşa kabul eder özürlerini. Üzerinde ısrarla durdukları konu Padişah'la görüşmelerinin teminidir. İbrahim Paşa lûtf

eder, elçiler Huzur-u Hümayun’a çıkma şerefine 17 Kasım 1530’da nail olurlar.

Kanuni ile görüşürler, fakat meseleleri hallolmuş sayılmaz, konuşulmuş olmanın ötesinde somut bir şey yok. Başka bir gün yine karşı karşıya geldi elçilerle İbrahim Paşa. Konuşmaların bir öncekinden önemli farkı görünmüyor elçiler namına. Türkler tarafından fethedilen yerleri isteyen (Şubat 1528’de), Ferdinand’ın elçisi Hobordanski’nin başına gelenleri dinliyorlar. Paşa’dan akıl alıyorlar, istemeseler de. Tehdit alıyorlar, fakat ceza almıyorlar. Sonunda Padişah’a veda ziyaretinde bulunup gidiyorlar ülkelerine, yanlarında aldıkları kıymeti hediyeler var. Kanuni, elçilerle bir name yolluyor Ferdinand’a, fakat o ayıp sürpriz hazırlamış. İstanbul’da barış için çırpınan elçiler Nikola Yurişiç ile Josef Dö Lamberg resmî görüşmelere devam ederlerken, efendileri Ferdinand Budin’i muhasara etmiş, bazı başka kaleleri de kazanmıştı. Ama bunları elinde tutmaya gücü yetmedi.

**Beşinci Seferi Hümayun**

**Alman Seferi (25 Nisan 1532)**

Gelişmeler barışa hizmet edememiş, meydana çıkan şartlar zarurî kılmış, kendisini Almanya İmparatoru sayan Şarlken ile Avusturya Kralı olduğunu iddia eden kardeşi Ferdinand'a ders verilecek. Zira müşterek zeminde anlaşma imkânı, kısmen gösterilen karşılıklı gayretlere rağmen bulunamamıştı. Üstelik düşman savaşı kaşımadan durmuyor. O halde, "Kozumuzu kılıçlarla paylaşalım"dendi. Eski tarihçilerin 'Alaman Seferi-i Hümayunu' dedikleri bu seferin hazırlığına ciddi mânada önem verildi. Son seferin bitimiyle bıraktığı Rumeli Beylerbeyi'liğini tekrar alan İbrahim Paşa, bu seferin de serdarıdır.[80]

"Sultân Süleyman, beşinci seferini, Bohem-ya ve Macaristan Kralı unvanını verdiği ve İspanya Kralı'nm bir adamı addederek, mektuplarında her zaman **Viyana Valisi** diye yâd ettiği Ferdinand aleyhine değil, Almanya ve Şarlken aleyhine olmak üzere açtı.

İbrahim'in ve efendisinin ifrat derecedeki gururu, Ferdinand'ın şahsında kendilerinin azamet ve kudretlerine lâyık bir hasım görmeyerek, Macaristan tacı için başlanan münazaada Şarlken'den başkasını rakip olarak telâkki etmeğe tenezzül etmiyorlardı. Süleyman, daha sonra Osmanlı Devleti'nin itaati altında olmak üzere Zapolya için tesis olunan Macaristan Krallığı'nın hududunu Viyana Valisi marifetiyle, tehdit eden İspanya Kralı'yla boy ölçüşmek şerefini arzu ediyordu; lâkin Şarlken'i kendisiyle muharebe etmek şerefine kavuşturmak arzusunda bulunmakla beraber, bunun için «imparator» olarak tanımıyordu. Bu unvanı kimse ile paylaşmak istemiyordu." [81]

Hammer böyle anlatıyor ve tabii üslubu hınçlıdır bir Avusturya'lı general oğlu olduğundan dolayı. Kanuni Sultân Süleyman'ın gurundan şikâyet eden bu Avusturya'lı, tepeden tırnağa Sultan Süleyman müdafii olan İbrahim Paşa hakkında, nazikâne bir kılıf içinde, aynı üslubu kullanmaktadır. Sadrazam İbrahim Paşa'nın sıklıkla kullandığı bir sözü var, ona da kızıyor Hammer:

**Âlemde yalnız bir Allah olduğu gibi, dünyada dahi bir tek İmparator - Şehenşah- krallar kralı- şahlar şahı vardır. Bir imparatordan başka bulunmaması lazım gelir.**

"Kendisini Şahı şahan, Padişahı azam ünvanlarıyla yâd eden Sultân Süleyman'ın darbeleri altında ezilmeğe lâyık yegâne bir düşman varsa, bütün Almanya'yı Türkler aleyhine harekete geçirmeğe çalışan, kudret ve geniş

tasavvurları Birinci Fransuva'nın rekabetine yol açan Şarlken idi. Şarlken kendisinin Türkler aleyhine muharebeye tahrikinden hazzediyordu." [82]

İbrahim Paşa'nın Rumeli Beylerbeyi, Başkumandan ve Sadrazam olarak bütün yetkileri şahsında topladığı bu Alman Seferi fazla maceralı geçmemiştir. Her şeye rağmen, bir sürek avına çıkılmış ve kendi arazisi üstünde geziliyormuş gibi olması bile, şan olması bakımından küçümsenecek bir şey değil. Bu seferi tamamen boş geçmemek için, Hammer'den alacağımız malumatla değerlendireceğiz:

"Süleyman, 25 Nisan 1532'de İstanbul'dan hareket etti. 300 toptan mürekkep topçu takımını ihtiva eden ordusunda 200.000 kişi bulunuyordu. Bunların 16.000'i Rumeli, 30.000'i Anadolu askeri, 12.000 yeniçeri, 20.000'i muntazam süvari, 60.000'i akıncı idi. Süleyman mücazat (ceza) ve mükâfatı münasip zamanda kullanmak suretiyle askerini oldukça şiddetli bir intizama riayet ettirmeğe muvaffak oldu.

Niş'ten geçerken, Visgrad'da Zapolya ile akdolunan mütarekenin temdidini talep etmek üzere Kont Dö Lamberg ile Kont Dö Nogarola'dan mürekkep olup Ferdinand tarafından gönderilen sefaret heyetini huzuruna kabul etti. Padişah'ı Belgrad'da bulmak üzere gelmiş olan Fransız elçisi Rinson (5 Temmuz 1532) bir mülakata nail oldu ki, bunda son sefer esnasında Zapolya için icra olunan merasime riayet olunmuştur. Şu kadar ki, Ferdinand'ın elçileri Birinci Fransuva'nın, efendisine Padi-şah'ın dostluğunun yeniden sağlanmasıyla avdet eden elçisi gibi hüsn-i muamele görmekten uzak kaldılar.

Ösek'te Piyer Pereney ile oğlu el öpme merasimine kabul olundular; fakat Padişah'ın değil, Vezir-i azam'ın elini öpebildiler. Gritti bir müddet sonra bunların tevkifini ihtar ettiğinden, Pereney'in kendilerini müdafaa etmek isteyen iki arkadaşı idam edilerek, diğer ikisi hayatlarını satın almağa mecbur oldular. Pereney ise, hürriyetini geri almak için 7 yaşındaki oğlunu rehin bırakmağa mecbur oldu. Zapolya'ya emanet edilen bu çocuk, daha sonra sünnet ettirilerek İstanbul'a gönderildiği cihetle, babasını bir daha görmedi.

Osmanlı ordusu Belgrad'dan hareketinden sonra, Kırım Hanı'nın kardeşi Sahib Giray'ın getirdiği 15.000 Tatar'ın ilhakıyla kuvvetini artırmıştı. Ösek'te Bosna Valisi Husrev Beğ, 100.000 kişi ile ordugâha iltihak etti."

Hammer, yol boyunca fethedilen kaleleri sıralıyor; büyük bir savaş görülmemekle beraber düşürülen kale çok ve adları şöyle:

“Şikloş, Agersek, Babuça, Belovar, Berzense, Kapolna, Çiçu (Çiçev), Şafade, Kapornak, Votuş, Poloşke, Rom, Hidvek, Gurmendvar, İkervar, Meşteri, Sumbathey.”

Başka neler olmuştur kayda değer mühimlikte, ona bakacağız. Avusturya hududundaki Kösek (Guns) Kalesi muhasara edilip, biraz uğraşıldıktan sonra alınmıştır. Başkomutan İbrahim Paşa’nın karşısında, kalenin muhafazasına çalışan kişi, elçi olarak geldiği İstanbul’da fazla yüz bulamayan Nikola Yurişiç idi, o yine başarısız oldu (28 Ağustos 1532). Hammer’in kendi milletini korumaya çalışır tarzda ifadelere yer verdiği anlatımıyla ve Peçevi’nin eserinden alıntılarla Günş’ün teslim alınışını takdim edeceğiz. Ayrıca aynı yazarın, Padişah ile Sadrazam’ı bir miktar yeren satırlarına yer verilecek:

“Yurişiç çalı yığınlarına ateş verebildiyse de, derhâl söndürüldü. Padişah’ın Günş önüne gelişinin on dokuzuncu günü (28 Ağustos) Yurişiç Kral’a raporunu yazmış olduğu sırada, İbrahim Paşa tarafından da şehrin teslimiyle beraber, vergi vermek veyahut yeniçeri zabitlerine 2.000 Macar dukası hediye etmek suretiyle kendilerini satın almak için, ihtar vaki oldu.

Yurişiç, Günş’ün kendisinin olmadığını, bundan dolayı üzerinde hiçbir şahsî hakkı bulunmayan bir şehri vergiye bağlayamıyacağını, bununla beraber ahalide istenilen 2.000 duka bulunmadığını, cevaben ileri sürdü. İbrahim’in diğer üç ihtarına da başka cevap verilmediğinden, derhâl hücum kararlaştırıldı.” [83]

“Gerçekten de çok odun yandı ve bundan İslam askeri epeyce üzüldü. Bunun üzerine, bazı tecrübeli ihtiyarlar oluklar yaptırıp sakalar üşüşerek ateşi söndürmeyi başardılar. Böylece melunların bu tedbirleri de sonuç vermedi. Yığılan odun ve dal budak hoşa giden bir kule haline geldi. Bu kuleler üzerinden tüfekçilerin ateş yağdırarak yol açabilecekleri düşünülürken, melunlar da içeride hemen derme çatma bir kule meydana getirerek üzerine tüfekçileri yerleştirdiler ve bu suretle İslam askerinden birçok gazileri şehitlik şerbetini içtiler. İslam askeri merdivenlerle yeniden hücuma başladı. Sadrazam ve Serasker bunlara dirlik, terakki, tımar ve zeamet gibi zengin ödüller vaat ettiğinden, herkes dişini tırnağına takıp ‘ya alırım, ya baş veririm’ diye uğraşır dururdu.

Ağır kayıplara uğrayan kâfirler korkuya kapılıp, eninde sonunda kalenin ellerinden alınacağına şüpheleri kalmadığından, kalenin komutanı olan Sakloş adındaki akılsız köpek aman diledi. Kaleden dışarı çıkarak merhametli padişahın ayaklarına kapandı. Kâinatın sığınağı olan padişahtan merhamet dileğinde bulundu ‘af zaferin zekâtıdır’ sözü uyarınca kale halkına canları bağışlandı.

Paşa Hazretlerinin karargâhı kaleye yakın bir yerde bulunuyordu. Paşa Hazretleri bu önemli başarıyı huzura arz ettikten sonra kale yakınına konmak üzere yola çıktı. Kaleyi kuşatmakla görevli beylerbeyleri ve tüm asker tarafından karşılanıp devlet ve saadetle otağına konduktan sonra her birine onur kaftanları, ödenek artırımları ve daha nice bağışlar yapıldı. Özellikle şanlı Serdar ve Sadrazam Cenapları kat be kat hilatler, sorguç, kakmalı kılıç, keselerce para vb. armağanlarla padişahın nimetlerine boğuldu. Kalenin fethi, adı geçen ayın yirmi altıncı günü olmuştur.” [84]

İki taraf da elinden geleni yapmış, kazanan Osmanlı ordusu olmuştu, fakat buna gaybi sebepler bulmaktan hazzedenler mucizevî hikâyelere sarıldılar. Bir kaleden Türk askerinin kaçışının Avusturya’lılara göre sebebi. Bazı yerlerdeki tarafgir ifadelerini bilerek yine Hammer’i dinliyoruz:

“Yeniçeri ve azablar tarafından duvarların üzerine sekiz bayrak dikilmişken, siper ittihaz ettikleri ağaçlar arkasında son dakikalarını beklemekte olan ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar o kadar acı ve o kadar müessir surette bağrıştılar ki, hücum edenler dehşete düşüp, iki bayrağı düşmana bırakıp kaçtılar (Bizzat Yurişiç’in ifadesi). Bu netice gerek muhasırlara, gerek mahsurlara o kadar garip göründü ki, bir mucize ile tefsire lüzum hissettiler.

Hücum edenler gökte parıldayan kılıcıyla, kendilerini tehdit eden bir süvari görmüş olduklarını iddia ettikleri gibi, müdafiler de Sumbatı (Ange nehri üzerinde Stein) beldesinin büyük hamisi Aziz Marten tarafından yardım edildiğine kendilerini inandırdılar.

Osmanlı’ların çekilmesinden üç saat geçmiş idi ki, görüşmek üzere dört memur gedik üzerinde görünerek Yurişiç’in gösterdiği şecaatin, Padişah’ın takdirlerini çekmiş olduğunu bildirdiler. Bunun için kendisini görmekten ve meziyyetini takdir eder bir tavır göstermekten haz duyacağını beyan ederek, Vezir-i azamın verdiği sözün muhafazası altında olmak üzere, onun Türk ordugâhına gelmesini söylediler.

Yurişiç, son hücumda yara almış olduğundan, eğer tekrar hücuma başlansaydı bir saat daha dayanamayacaktı. Mevkiin muhasarasına başlandığı zaman 700 kahramandan ibaret olan maiyetinden şimdi ancak yarısı kalmıştı. Topçuların barutu yoktu; asker cesaretini kaybetmeğe başlamıştı. Bundan dolayı Yurişiç, teklifi kabul edip, fakat bir geçiş tezkeresi verilmesini ve iki rehinin kendisine teslim olunmasını şart olarak ileri sürdü.

Dört görüşmeciden biri göğsünden bir mümrûriyye (geçiş tezkeresi) çıkarıp

verdi; ikisi de rehin olarak kaldı.

Yurişiç, yeniçeri ağası vasıtasıyla Veziri-i azama götürüldü. İbrahim Paşa ayağa kalkıp elini uzattı; oturmasını teklif etti. Vezir-i azam, İstanbul'da duçar olduğu hastalıktan tamimiyle kurtulup kurtulmamış olduğunu ve yarasının ağır olup olmadığını sorduktan sonra «Batyani ve Piyer Deberaus gibi niçin teslim olmadığını ve hâlâ efendisinden imdat mı beklediğini sordu.

Yurişiç, son suali geçiştirerek, artık eski hastalığından muzdarip olmadığını, biri ateşli bir silâhtan, diğeri bir taş darbesinden almış olduğu iki yaranın tehlikeli şeyler olmadığını söyledi ve nihayet, düşmanının efendisine, mecburiyet görmedikçe itaat arz etmeğe şerefinin mâni olduğunu ifade etti.

İbrahim Paşa, Padişah'ın şehir ve kaleyi kendisine ihsan edeceği cihetle, huzur-ı şahanede diz çökmesi lâzım geleceğini beyan etti. Ancak Yurişiç, İstanbul'da sefareti esnasında İbrahim Paşa'dan bir şeye nail olmanın en güzel çaresinin, harisane duygularını okşamak olduğunu bildiğinden, kendisi huzur-ı şahaneye çıkamayacak kadar kuvvetsiz olmakla beraber, Vezir-i azamı tarafından verilen kararları zat-ı şahanenin daima tasdik etmekte olduğunu beyan etti. Bu cevap, İbrahim Paşa'nın hoşuna gittiğinden, Yurişiç'in çekimserliğini memnuniyetle kabul etti. İbrahim Paşa, bakıyye-i askerin girişini önlemek için gediklerin girişine on iki nefer konulması hakkındaki talebini de yerine getirdi. Yeniçeri ağası kaleyi görmek istedi, lâkin Yurişiç, şecaati derecesinde ihtiyat sahibi olduğundan, ağayı içeri almamak için, muhafız kuvvetlerinin intizamsız İspanyol ve Almanlar'dan mürekkep olduğunu ve kendisi zaten kale için değil, yalnız şehir için söz vermiş bulunduğunu söyledi. Bu cevap da İbrahim tarafından kabul olundu. Yurişiç, Vezir-i azam'a ve ordunun büyüklerine kıymetli gümüş vazolar vererek, kendisi de bir hilat aldı." [85]

**Avusturya Şehirlerine Akınlar**

"Padişah ile Vezir-i azam Herbarti mevkiinde ayrıldılar. Padişah yeniçeri ve sipahilerle birlikte sol tarafı tutarak Kaproneşka ve Veroç yoluyla Pozaga'ya gitti. İbrahim Paşa ordunun artçılarıyla sağa dönerek hiçbir hasarda bulunmaksızın birbirini müteakip Kroç, Godoveç, Hasma, Velika ile Zapolya'nın ecdadının kulesinden geçti. Logoviç'te, Vezir-i azam Andre Stavler isminde bir esiri İtalyan'ca bir mektupla Ferdinand'a gönderdi. İbrahim Paşa, ordunun asıl ricat sebeplerini övünme dolu ifadelerle Şarlken'in gaybubeti (meydanlarda görünmemesi) gibi gülünç bir bahane ile gizleyerek "Bir hükümdarın memleketleri onun zevcesi gibi" olduğunu beyan ile sözlerine son veriyordu ki,

Şarlken'in gerek zevcelerinin yanında gerek memleketinde bulmanın müşkül olduğunu belirten sözleri kaba ve hakikaten bir tahriktir. Kırk-elli bin nüfusu ihtiva eden Pozaga şehri ateşe verildi. Ösek'in alt tarafında bulunan Padrogaç ve Nasiç kaleleri itaatlerinin nişanesi olmak üzere anahtarlarını gönderdiler. Padişah bu kaleleri zeamet olarak İbrahim'e verdi." [86]

Serasker Sadrazam İbrahim Paşa'nın, Şarlken'in meydana çıkmayışından duyduğu öfkeyi mektup satırlarına dökmesi Hammer'i ziyadesiyle üzmüş. Savaşlarda işlenen hatalar hep böyle olsa, ama nerde! Galiplerin ne kadar zulmedici, kahredici olduğunu herkes bilir, hele de Türklere karşı savaşanların vahşetleri, dünyanın bütün tarafsızlarının nefretini çekmiştir. Pargalı İbrahim Paşa, Sultan Fatih'in, Sultan Selim'in daha önceleri, meydanda bulamadıkları düşmanlarına yaptıklarını taklit etmiş.

Hammer, iyi bir Osmanlı Tarihi yazmış, lakin bütün padişahları ve diğer doğulu devlet adamlarının, kışkırtıcılığı böyle yaptıklarını fark edememiş. Yahut şöyle olabilir; kendi devletinin horlanması kanına dokunduğu için aşırı tepki göstermektedir:

İspanyol matadorlarının güçlü boğaları azdırmak için nasıl tahrik edici hareketlerde bulundukları malum. Rakibi öfkelendirip, hatta izzeti nefsini yaralayıp savaş alanına çekmenin yollarından biri aşağılayıcı mektuplar olmaktaydı. Kadınlara ait eşyalar bile gönderilirdi şahlara ve başkalarına; İbrahim Paşa'nın yaptığı hiçbir şey değil.

Karşı taraftan olanların asıl sinirleneceği mektup Kanuni Sultan Süleyman tarafından kaleme alınmıştır. Hammer'in bu mektuba kızmayışını anlayamadığımızı ifade ederek, yeri gelmişken Sultan Süleyman'ın ateşleyici sözlerine de bakalım. Peçevi İbrahim Efendi'den:

"Kâfir tarihlerinde yazılmış olduğuna göre saadetli Padişah, daha önce gelmiş olan Nemçe elçisini, Kösenğ'in fethinden sonra İmparator'a geri yolladı ve bir mektup da yazıp şöyle ferman eyledi:

'Bu kadar zamandır erkeklik taslarsın, meydan eriyim dersin. Şimdiye dek kaç kezdir üzerine geliyorum ve mülkünde istediğimi yapıyorum. Ne senden, ne de kardeşinden nişan var. Size hükümdarlık ve erlik iddiası haramdır. Askerinden, hatta avretinden de utanmazsın. Belki avrette gayret var, fakat sende yoktur. Er isen meydana gelesin. Yüce Tanrı'nın isteği ne ise yerine gelse gerek. Saltanat için kozumuzu seninle Viyana sahrasında paylaşalım. Reaya fukarası da rahat etsin. Yoksa meydanı aslandan boş buldukça tilki gibi fırsat kollayıp avlanmayı

erlik sayma. Bu defa da meydana çıkmazsan avretler gibi iğ ve çıkrık alasın, başına taç örtmeyesin ve erlik adını ağzına almayasın.’

Elçi bu haber ile İmparatorun yanına geldi. Getirdiği mektup okundu. Bunun üzerine İmparator derhal yetiştirdiği askeri topladı. Bu ordu, seksen bin yaya ile kırk bin atlıdan oluşmakta idi. Fakat padişahın üzerine gelmeyerek başka bir yöne gitti. Çünkü ordusunda kıtlık, hastalık ve güçsüzlük vardı.” [87]

**İstanbul’a Dönüş**

Arzu edilen savaş vukuu bulmamış olmakla beraber, küçük çaplı çarpışmalarla ve akıncıların üstün gayetleriyle birçok muvaffakiyet elde edilmişti. Bütün başarılar Serasker Sadrazam İbrahim Paşa’nın kazanç hanesine yazılamaz, fakat üstlendiği görev netice itibariyle başkomutanlık idi ve iyi sonuçlanmış kabul edilmektedir.

Ordu 30.000 esirle dönüyordu; daha da artabilirdi esir sayısı, lâkin Posot’u geçtikten sonra, artık Padişah’ın memleketlerine girildiğinden, yeniden esir alınmasının yasaklandığını bildiren bir emir-name neşrolundu. Buna rağmen esir sayısını 40.000 olarak bildirenler de var.

Belgrad karşısında Sultân Süleyman’ın ordusu Vezir-i azam’ın ordusuyla birleşti (12 Ekim 1532). İbrahim Paşa, paşalarla, beylerle birlikte, efendisine bağlılıklarını arz etmeğe geldi. Birleşmiş iki fırka Tuna’yı geçerek Belgrad Kale’si altında ordugâh kurdular. Ertesi gün, Sultan Süleyman, askerine geçit resmi yaptırarak, daha ertesi gün kurulan divanda vezirlere, defterdarlara, nişancıya, Anadolu ve Rumeli beğlerbeğilerine hilatler giydirildi. Yine o gün son seferde kazanılmış olan zaferleri haber vermek üzere her tarafa, vilâyetlerin valilerine, Venedik Docu’na ulaklar çıkarıldı.

Ne Sultan Süleyman’ın tehdit ve aşağılaması kar etti, ne Serdar ve Sadrazam İbrahim Paşa’nın. İkisi de uzaktan kahramanlık tasladıkları halde, ayaklarına kadar gelen fırsatı kaçırdılar. Karanlıktan korkan çocukların gözlerini kapamaları gibi davranmayı yeğleyen Ferdinand ile Şarlken sade gözlerini değil kulaklarını da kapamış idiler. Türk ordularının, Avusturya ovalarında kişneyen atları kıllarını kımıldatmadı kahraman kardeşlerin.

Bu seferde, yirmi civarında kalenin fethi gerçekleştirilmiş dolayısıyla faydalı uğraşlar verilmiş demektir. Lâkin kendisini büyük Almanya İmparatoru ve İspanya Kralı sayan Şarlken ve Macaristan Krallığı iddiasından bir türlü vaz geçmeyen Ferdinand bulunamamıştır. Sultan Süleyman ile İbrahim Paşa

siyaseten kabul etmese de, aslında biri İmparator ve diğeri de Kraldır, ama güçleri kifayetsiz olduğundan kendileri de dirayetsizliğe mahkûm oluyorlar.

Ferdinand ile Şarlken iki garip kişilik. Uzaktan uzağa, düşmanı üzerine çekmek ister gibi tahrikçilik yaptıkları halde, topraklarında cirit atıp birçok kalelerini sahiplenen Osmanlı'nın karşısına çıkmıyorlar.

Amaç tam olarak gerçekleşmemiştir, Ferdi-nand ile Şarlken meydana çıkmadıkları için. Fakat sefer mevsimi geçip, kışın başlaması ile dönüş yolculuğu başladı. 21 Kasım'da Kanuni geldi ve İstanbul'da, Alman seferinin Avusturya tehlikesini bertaraf etmiş olmasından dolayı beş gün zafer şenlikleri yapıldı, herkes mutluydu vaziyetten. Serdar Sadrazam İbrahim Paşa yine gözdesiydi Padişah'ın; gayretine mükâfat olarak kendisine kıymetli eyer vurulmuş bir at ile bir miktar da akçe ihsan edildi. Onun daha önceleri aldığı ihsanların yanında bunun sözü mü olur, mukayese mi edilir dense de mükâfat mükâfattır, Paşa efendisinden aldığı hediyelerden memnun.

**Piri Paşa'nın Ölümü ve Bir İsnat!**

Piri Mehmet Paşa pek muhterem bir Devlet adamı olarak gönüllere taht kurmuştu. Yavuz Sultan Selim'in Vezir-i azam'ı idi ve ondan oğlu Sultan Süleyman'a yadigâr kalmıştı. Hain Ahmet Paşa ve yandaşları tarafından iftiraya uğrayan Piri Paşa, yüksek bir meblağ ile emekliye sevk edilmişti, fakat bu emekliliğin sebebi atılan iftira değil. Pargalı İbrahim'i Sadrazam yapmayı kararlaştırmış bulunan Sultan Süleyman, saygılı bir biçimde Piri Paşa'dan Mührü Hümayun'u alıp, Pargalı'ya vermişti.

Yaşlılık ve ihtiyarlık yıllarını Silivri'deki çiftliğinde geçiren Piri Mehmet Paşa, halen saygınlığını korumakta idi. Önemli günlerde saraya gelir, Sultan Süleyman'dan daimi itibar görür, bu hal de Pargalı İbrahim Paşa'nın kıskançlık duygularını kırbaçlardı. Neticeyi kelam, Piri Paşa sadarette olduğu gibi nüfuz kullanabilen bir eski sadrazam iken, 13 Kasım 1532 Çarşamba günü öldü. Hiçbir yorum ve ilave yapmadan, İsmail Danişmendi Bey'in yazdıklarını aktaracağız:

"Piri Mehmet Paşa'nın ölümü bazı rivayetlere göre müthiş bir facia şeklindedir; Osman zade Taib bu faciayı şöyle anlatır:

'Ferzend-i na-pesendi Edirne Kadısı Mehmet Efendi Vezir-i azam İbrahim Paşa'nın mevaid-i arkubiye ile firifte olup macununa zehir tabiye itmeğin…'

Bu izahata göre Piri Mehmet Paşa'yı sadaret makamında halefi olan Pargalı Frenk İbrahim zehirletmiş. Bu mülevves (pis) devşirmeye ondan da mülevves

olması lazım gelen Edirne Kadısı Mehmet Efendi alet olmuştur: Frenk İbrahim'in bir takım parlak vaatlerle kandırıp o müthiş cinayete alet ittihaz ettiği bu Edirne Kadısı Mehmet Efendi, Piri Paşa'nın oğludur. Bu suretle Frenk İbrahim her halde bu sıralarda sarsılmış olduğunu hissettiği mevkiini takviye için mübarek bir babanın melun oğlundan istifade etmiş demektir.

Tabii Kanuni'nin bu gizli cinayetten haberdar olmadığı muhakkaktır: Belki de sonradan haber almış ve Frenk İbrahim'in idamında bu iğrenç cinayetinin tesiri olmuştur.

Baba katili olan Edirne Kadısı Molla Mehmet Efendi'nin bu katmerli cinayetten istifade etmesine imkân bırakmayan akıbeti de pek feci olmuştur. Nişancı zade o hain evlada çok layık olan bu elim akıbeti şöyle anlatır:

'Vezir-i azam İbrahim Paşa hatırı için pederini mazul (emekli) iken zehirleyip badehu gayreti Hak erişip kadimden şurb-ı araka müptela olmağın (içkiye düşkünlük) bir kış gecesi ocak kenarında libası (elbisesi) tutuşup mestane uyanıp, hayretle arak testisin su sanıp üstüne dökmekle, yağ dökülmüş gibi alevlenip helak oldu." [88]

**Yıldızın Parlak Günleri**

## Yine Ferdinand’ın Elçisi

Şöyle-böyle savaş sona ermiş, Avusturya büyük bir tehlikeyi ucuz atlatmıştı. Artık sulh içinde yaşama zamanı. İstanbul’a 29 Mayıs 1532’de Ferdinand’ın ve Macaristan’ın son kralının geride bırakmış olduğu Mari’nin sefiri olan Kornelyus Dö Poliçius Şeper geldi. Şeper Gran’ın anahtarlarıyla beraber Padişah’a iki mektup takdimine memur idi. Mektuplardan biri Şarlken’den idi ki, biraderi Ferdinand’la Sultan Süleyman arasında arabuluculuğu ve Macaristan’ın kardeşine bırakılmasını teklifini içine alıyordu. Ferdinand’dan olan diğeri Koron’un iadesi için Şarlken nezdinde tavassut (arabuluculuk) edeceği vaadini ihtiva ediyor ve **Oğul’un baba tarafından teklif olunacak sulhu memnuniyetle kabul edeceğini** ifade ederek bitiyordu.

Bu sulh teşebbüsleri arasında Jerom Dö Zara, İbrahim’in arzusuna uygun olarak, mütarekenin imza olunduğunu haber vermek için Viyana valisine, Karniyola Meclis idaresine, Gran, Fozaga, Koron kumandanlarına ve Andrea Dorya’ya İstanbul’dan bir umumi mektup yazdı.

Nisan’ın nihayetine doğru Macaristan’da her işi görmekte olan Alvazio Gritti, Budin’den İstanbul’a geldi. İbrahim’in emrine istinaden Jerom ile bir mülakatında, Sultân Süleyman’ın Macaristan üzerindeki taleplerine dair defalarca müzakere mevzuu olmuş olan meseleyi açtı.

Evvelce Ferdinand’a gönderilmiş olan çavuş, sulhun katî şartlarını kararlaştırmağa memur edilen Vespazien Dö Zara ve Kornelyus Dö Pliçius ile birlikte 25 Mayıs’ta döndü.

Jerom Dö Zara ve oğlu Vespazien Gran’ın anahtarlarıyla Ferdinand’m muhteşem hediyelerini Vezir-i azam’a takdim ettiler. Avusturya hükümdarı Ferdinand’ın itaat alâmeti olmak üzere takdim ettiği bu anahtarları görünce, Vezir-i azam, iftiharla tebessüm ederek ‘Jerom’a, bunları muhafaza edebileceğini işaret etti. Kral’ın, kabulünü rica eylediği 2.000 dukalık bir elmas ve bunun iki misli kıymetinde bir yakut ve elmasın yarı kıymetinde ve armut şeklinde bir inci ile müzeyyen bir madalyonu da aynı derecede memnuniyetle aldı.

Değerlendirmelerinde tarafgir olduğunu gördüğümüz Hammer, kendi ülkesi ve milleti mevzuu bahis olduğu için affedilebilir.

“İbrahim, hemen mülakatta, akdolunacak ahitname şartlarının müzakerelerine başlamak istedi; lâkin Jerom arkadaşı beraber olmaksızın hiçbir şey

kararlaştıramayacağını bildirdiğinden, bu hususta birinci müzakerenin bir gün sonra icra edilmesine karar verildi. Müzakereler yedi gün sürdü. Ferdinand'ın elçilerinin İbrahim Paşa ve Gritti ile yedi mülakatına dair olan vesikalar, yalnız o zamanın siyasi münasebetlerinin evrak-ı müsbitesi olmalarından dolayı değil, İbrahim'in tabiat ve mevkiini tamâmiyle tavsif etmeleri bakımından da pek kıymetlidirler ve bu tarihte tasvir etmekte olduğumuz levhayı ikmal ederler. Bundan dolayı, konuşmalar hakkında tafsilât vermemize ve İbrahim Paşa'nın lisanından son defa olmak üzere işiteceğimiz sözleri nakletmemize, okuyucular müsaade ederler. " [89]

Biraz aşağıda geçecek olan, Sadrazam İbrahim Paşa'nın konuşmaları Hammer'in pek hoşuna gitmiş. Söz söyleme yeteneğini zaten biliyoruz, kelimelere istediği rengi ve kokuyu verip, kastettiği manaları rahatlıkla yükleyebilir İbrahim Paşa. Ana dili olmadığı halde, sonradan öğrendiği bir lisana, manaları iyi bir elbise gibi giydirip, istediği kadar yumuşatıp, sertleştirebilen bir sanatkârdır Pargalı.

Daha evvel gelen Avusturya'lı elçilere ne çileler çektirmiş, söz cambazlığındaki maharetine, Padişah tarafından kendisine bahşedilen gücü de katarak nasıl bir aktörlük yaptığı hatırımızdadır. Sultan Süleyman'la karşılıklı konuşmalarında kullandığı üslubu da bilmekteyiz. Şimdi barış görüşmelerinde nasıl bir sihir kullanacak, muhataplarını nasıl etkileyecek görelim:

**Sadrazam İbrahim Paşa**

**Ve Müzakerelerin Seyri**

Diplomatik münasebetlerde ne kadar başarılı olduğunun farkındadır Sadrazam İbrahim Paşa, buna binaen büyük haz alıyor elçilerle görüşmekten. Doğrusu şu ki, Paşa sözleriyle ve davranışlarıyla devleti, onun başındakini ve bu arada kendisini de en yücelere taşımayı biliyor. Sonra o yüksekten baktığında elçileri minnacık görüyor. Alman Seferinde, er meydanına çıkamayan Ferdinand, alttan almanın lüzumuna inanmış, daha önce gelmiş olan elçi Nikola Yurişiç'in kardeşi Jerom Dö Zara'yı, yanına on kişi katarak İstanbul'a göndermiş.

Avusturya'dan 27 Mayıs'ta gelen elçiler, kalabalık bir maiyet askeriyle tekrar Vezir-i azamın sarayına gittiler. İbrahim Paşa'nın başına bela olan, Budin'den taşınmış bulunan heykellerin yanından geçerek içeri alındılar:

"İbrahim Paşa, sırmalı bir kaftan giymişti ve bunun altında mavi renkte yine sırmalı bir libas görülmekteydi. Şeper ve Jerom'u yerinden kalkmaksızın kabul etti ve bir müddet ayak üzerinde bıraktı. Elçiler de bir anlık bir bakışla İbrahim Paşa'yı tetkik ettiler. İbrahim, orta boylu, esmer tenli, beyzî çehreli idi; alt çenesinde gayet keskin ve aralıklı beş-altı diş nazar-ı dikkati çekiyordu. Nihayet murahhaslar eteğini öperek **Efendileri olan Ferdinand'ın ve Kraliçe Mari'nin biraderini** selâmladılar.

Vezir-i azam derhâl muharebenin felâketli neticeleri ve Pâdişâh'ın kudreti hakkında uzun bir nutka başladı. Şöyle söylüyordu:"

'Aslında, yeniçerilerin yevmiyesi yarım akçeden ibaretti; sonra tedricen iki, üç, dört, beş akçeye terakki etmiştir. Lâkin sıra neferinin sekiz akçeden ziyâde aldığı yoktur. Deniz kuvvetlerinin harp zamanında masrafı pek çoktur; ancak hazine o kadar zengindir ki, bundan pek az müteessir olur. Dün, İtalya'ya karşı bir donanma teçhizi için 1.000 at yükü akçe, yani 2 milyon duka aldım. 50.000 Tatar cihanı talan etmeğe kâfidir. Binlerce kadın ve çocuğu esaretten kurtarmak için ormanlara gönderdim; ben ve başka birçokları böyle hareket ettik. Türklerin hiçbiri Hıristiyanların söylemekten haz duydukları gibi vahşî, zalim, insaniyetsiz değildirler.

Bu büyük devleti idare eden benim; her ne yaparsam, yapılmış olarak kalır, zîrâ bütün kudret benim elimdedir; memuriyetleri ben veririm, eyâletleri ben tevzi ederim; verdiğim verilmiş, reddettiğim reddedilmiştir. Büyük Padişah bir şey ihsan etmek istediği yahut ihsan ettiği zaman bile eğer ben onun kararını

tasdik etmeyecek olursam, gayr-i vaki’ gibi kalır; çünkü her şey; harb, sulh, servet kuvvet benim elimdedir. Bunları size söylemekten maksadım, meramınızı serbestçe söylemenize cesaret vermek içindir.’

Bunun üzerine Kornelyus, talimatı mucibince, Ferdinand’ın Padişah’ı babası ve İbrahim Paşa’yı kardeşi olarak selâmladığını söylemesi üzerine, Vezir-i azam şu cevâbı verdi:

‘Ferdinand, benim Padişahım kadar büyük bir Şehinşahın dostluğunu kazanmağa çalışmakla pekiyi yapar; çünkü bu dostluk olmasa, belki türlü felâketlere uğrardı.’

Ondan sonra Kornelyus söze başlayıp meramını şöyle ifade etti:

‘Kral Ferdinand, Macaristan’ın henüz kendi elinde bulunan kısmına temellük edebilmek üzere, sizin nasihatlarmıza müracaat etmek için

bizi göndermiştir.’

Vezir-i azam Kornelyus’un imasına cevap vermeksizin, ondan Ferdinand’ın mektubunu aldığı sırada, Şarlken’de de bir mektup olup olmadığını sordu. Kornelyus, Şarlken’in biraderi lehinde tavassutu bildiren mektubu vermesi üzerine, İbrahim ayağa kalkarak:

‘O, saygı değer büyük bir hükümdardır.’ dedi ve mektubu öpüp göğsü üzerine koyduktan sonra büyük bir hürmetle yanına koydu.

Kornelyus devam etti:

‘Kral Ferdinand, kardeşi İmparator’u Padişah’ın dostluk hislerinden haberdar etmiştir. İmparator Şarl, Padişah’ı kendi kardeşi addeder ve hususi bir muahede yapılmağa hacet olmaksızın aşağıdaki şartlarla Ferdinand’ın sulhuna dâhil olmak ister: Macaristan Ferdinand’a ve Arcel adası ilk sahiplerine iade olunduğu takdirde Koron geri verilecektir; Koron ahalisi mallarıyla çekilebileceklerdir. Papa, Venedik, Fransa Kralı ile diğer bütün Hıristiyan hükümetlerinin sulhun menfaatlerinden istifade etmelerine müsaade olunacaktır.’

İbrahim Paşa cevaben dedi ki:

‘Eğer Şarl, halisane sulh istiyorsa, metbûum reddetmez; evvelâ mektubunu okuyayım.’

Şarlken’in İmparatorluk mührüne bakarak şu sözleri söyledi:

‘Metbûumun (Pâdişâh’ın) iki mührü vardır ki, biri kendisinde durur, diğeri bende bulunur; zîrâ kendisiyle benim aramda bir fark olmasını istemez. Eğer kendisi için elbise yapılmasını emrederse, benim için de örneğini ısmarlar; benim inşaat için para sarfetmekliğime müsaade etmez; bu divan-hane onun tarafından yaptırılmıştır.

Koron’a gelince, orası bir kaledir ki onun bizde binlercesi vardır, onu sahiplenmek bizce mühim bir şey değildir. Koron’u sulh yoluyla almaktan ziyâde kuvvet yoluyla geri almayı arzu ederiz. Münasip gördüğümüz vakit onu yakabiliriz. Padişah’ım Macaristan’ı Kral Jan’a vermiştir, dünyâda hiçbir kuvvet onu onun elinden alamaz.

Arcel, Barbaros’un sancağıdır. Kraliçe Mari’ye arazisini ve cihazını iade ettirmeğe çalışacağım; eğer Budin’de daha bir saat kalsaydı bizim elimize

düşecek ve Padişah'ım tarafından hemşire gibi muamele görecekti. Büyük hükümdarların şerefi mağlupları affetmekledir!'

İbrahim Paşa elçilere ruhsat verirken, Macaristan meselesini müzakere etmek üzere kendilerini Alvazio Gritti'ye gönderdi. Bu mülakat altı saat sürmüştü. Kornelyus ve Jerom, Gritti ile iki defa mülakat etmişlerdir ki, Gritti bu işte hem taraflardan biri, hem de hakem olmak üzere ikiyüzlü bir vazife yapmıştır.

Gritti, Sultan Süleyman'ın Zapolya'ya verilen vaadinin yerine getirileceğini ve kendisine gelince, eğer isnat olunduğu gibi Macaristan tahtında arzusu olduğu sahih ise, köpek gibi ölmeyi tercih edeceğini söylüyordu. Ondan sonra Macarlar hakkında birçok küfürler ederek, bunları hain ve idare olunmaz bir millet olmakla vasıflandırdı. Şunu da ilâve etti: Koron'un iadesi için müzakere etmektense, tekrar feth etmek, Türklerin gururuna daha muvafık düşecektir; bundan dolayı 60 kadırga Koron limanını daha şimdiden muhasara etmekte ve 10 gemi İstanbul tersanesinde inşa edilmektedir. Tamamiyle teçhiz edilmiş 10 kadırga Gelibolu'da yelken açmak üzere emir beklemektedir. Diğer 10 kadırga da Siragüsalı (Sarkostalı) korsan Baloumo'ya karşı gönderilmiştir. Korkut oğlunun Rodos'ta 36 gemisi, birçok yük gemileri ve bombartaları vardır ki, Şarlken Arcel adasını zapta teşebbüs edecek olursa, Poyla sahiline asker dökmeye hazırdır.

Nihayet şunu da söyledi ki: Padişah, Barbaros'un sancağını İmparator Şarl'a iade etmek istemiş olsa, buna gücü yetmeyeceği gibi, muktedir olsa da iade etmek istemeyecektir. Sulhun akdedilmesinden sonra İspanyol'lar Koron'dan serbestçe çekilebileceklerdir. Zaten kendisi de Rumlar'dan Venedik tarafına dönmüş olanlar hakkında Padişah nezdinde tavassutta bulunacaktır.

Şarl'ın bahis konusu olan muahedenameye evvelce bu hususta reylerini sormaksızın diğer Hıristiyan devletlerini ithal etmiş olması şaşılacak şeydir. Şu görüştüğü günün sabahı Venedik elçi ve balyosundan aldığı bir ifade, Venedik Cumhuru uzun zamandan beri Osmanlı Devleti ile tam bir itilaf üzere bulunduğundan, Şarlken'in Venedik'le ilgili şartlarının tamamiyle faydasız şeylerden ibaret olduğu bilinmektedir.'

Kornelyus cevaben dedi ki:

'İmparator Rum'dan öte tarafa geçenlerin affını muahedenamede zikr etmeye mecbur olmuştur; zira dostlarını feda ederek sulh yapmak mertçe bir hareket değildir. Maahaza, bu yolda hareket etmek bizzat Gritti'nin herkesten iyi bildiği sebeplerin kaynaklarındandır ki, bu sebeplerin esası başka türlü olsa Rum'ları

istihkar ediyor (hor görüyor) görünmekten ibarettir.’

Ondan sonra, Hıristiyan hükumetleriyle ilgili fıkraya gelerek, Şarl’ın bütün Avrupa’nın asayişini istediğinden bu hususta Hıristiyanlık ve İmparatorluk vazifesine riayet etmiş olduğunu beyan etti.

İyd-i Hamsin’in pazartesi günü, elçiler İbrahim ile ikinci bir mülakatta bulundular ki birincisinden daha garip ve ihtirası, Sultan Süleyman’ın saltanatında büyük bir vazife gören şahsın hüviyetini daha ziyade göstermeye müsaittir. Gritti, Tercüman Yunus Bey, Nişancı ve Vakanüvis Celâl-zade bu mülakatta hazır bulundular. Müzakerenin asıl maddelerine girilmeden önce, karşılıklı sualler arasında İbrahim şunu sordu:

İspanya niçin Fransa kadar iyi ziraat olunmamıştır?’

Kornelyus cevap verdi ki, bunun sebebini, memleketin kuraklığına ve Endülüs Yahudi’leriyle Müslüman’larının çıkarılmasına ve sabandan ziyâde silâh kullanmak arzusunda bulunan İspanyol’ların gururuna atfetmek gerekir.

İbrahim, bunun üzerine dedi ki:

‘Bu gururu kanda aramalıdır; kibirle, civan-mertlikle dolu olan Rum’lar da böyledir.’

Nihayet, müzakereyi bir temsil ile açtı:

‘Hayvanların en korkuncu olan aslan zorla değil hile ile muhafızının verdiği yiyecekle, itiyat kuvvetiyle ele geçirilir; muhafız onu korkutmak için bir değnek seçmelidir; hiçbir yabancı ona yemek vermemelidir. Aslan hükümdar, muhafızlar onun müşavirleri ve vükelâsıdır; asa,

hakikat ve hakkaniyettir ki, hükümdarların kılavuzları yalnız bunlar olmalıdır. Ben efendimi, büyük şehenşâhı hakikat ve hakkaniyet asasıyla

idare ediyorum. Hükümdar Şarl da bir arslandır; şu halde icap eder ki, elçileri de onu böylece teshir etsinler.’

Ondan sonra kendisinin iktidarından bahis açarak dedi ki:

“Benim yaptığım yaptıktır; bir seyis’i paşa yapabilirim. Efendimin malûmatı olmadığı halde istediğim gibi memleketler, krallıklar verebilirim; onun verdiği şey benim tensibime yakın olmazsa iradesi tesirsiz kalır; bilakis ben emrettiğim halde o tensip (kabul) etmezse, benim emrim icra olunur onun değil. Sulh ve harb benim elimdedir. Devletin hazinesi benim emrim altındadır. Efendim benden ziyâde mükellef elbise içinde değildir, benim servetim daima el dokunulmamış olarak kalır, çünkü o benim bütün masraflarımı verir. Krallıkları, memleketleri, hazineler bana emanet olunmuştur; bunları istediğim gibi idare ve sarf ederim. Gençliğimden beri Pâdişâh ile birlikte yaşadım; onun doğduğu hafta doğmuşum, Tahta çıktığı vakit, Macar’larla iyi komşuluk münasebeti tesis etmek ve babasının vefatından dolayı taziyet ve cülusundan dolayı tebrik almak maksadıyla Macaristan’a bir elçi gönderdi; lâkin onlar mektup götüren adamı tutup hapsettiler. İkinci bir çavuş yine, o memuriyete tayin olunmuşken, ihtimal ki büyük bir adam zannedildiği için oda o

hâle uğradı.

Bütün bu muameleler büyük padişahı oldukça muğber ediyordu. Bir müddet sonra Fransa Kralı Pavia'da mağlub olarak, validesi efendime şu sözleri yazdı:

- Oğlum Fransa Kralı, İspanya Kralı Şarl tarafından hapsedilmiştir; zannederdim ki, Şarl onu salıvermek civanmertliğinde bulunsun; lâkin öyle yapması şöyle dursun, hakkında hiç lâyık olmayacak surette muamele etmiştir. Büyük şehin-şâh, oğlumu kurtarmak suretiyle uluvv-i şinâsınızı izhâr buyurmanızı istirham ederim.'

Padişah, Fransuva'nın uğradığı felâketten müteessir ve Şarlken'in muamelesinden münfail olarak, kadının avâze-i istirhamına en müessir surette hangi vasıtalarla yardımcı olabileceğini düşündü; o zaman kendi elçilerine Macaristan Kralı tarafından gösterilen kötü muamelenin intikamını almak istedi. Hususiyle ki, Kral Lui'nin zevcesi, Şarlken'in hemşiresi idi. Lui, Padişah'a mukabeleye çıktı; ikisi de ellerinde kılıç, Macaristan tahtı üzerindeki müddeiyâtlarmı müdafaa ettiler. Kılıç, meseleyi halletti; hükümet hakkını bize verdi. Macarları mağlup eden benim; çünkü Pâdişâh Mohaç muharebesinde bulunmadı; bize iltihak için ata binmek üzere iken kendisine muzafferiyet müjdesini gönderiyordum. Ondan sonra Budin'i zabt ettik ve bizim hakkımız mazhar-ı rüçhan oldu.'

İbrahim, Budin'in fethinde esirlerin ne kendisinin emriyle, ne de Padişah'ın emriyle değil, ancak kendi hatalarıyla katliama uğramalarından tafsilin bahsetti. Hobordanski'nin mübalâğalı tekliflerine tekrar sözü getirdikten sonra, Viyana muhasarasına geçerek, tebdil-i kıyafetle ve beyaz değil renkli bir sarık ile ekseriya bizzat keşfe çıktığını hatırlattı ve dedi ki:

'Bu sırada Şarl, İtalya'da Türker'i harb ile tehdit etmek ve Luter mezhebi erbabını cebren eski itikatlarına getirmekle meşgul idi. Almanya'ya geldi, hiçbir şeye muvaffak olamadı. Bir imparator için bir şeye başlayıp da bitirmemek ve söyleyip de hiçbir şey yapmamak lâyık değildir.

Bir Rahipler Meclisi ilân etti, fakat toplamadı. Budin'i muhasara etti, alamadı; kardeşi Ferdinand ile Kral Jan arasında tekrar sulhu sağlaması gerekirdi, buna da teşebbüs etmedi. Eğer bugün bir Ruhban Meclisi toplamak istemiş olsam, Luter'i bir tarafa, Papa'yı bir tarafa kor, kilisenin birliğini iade etmeğe kendilerini mecbur ederim.

Ben ve Padişah bu suretle Şarlken'in yapması lâzım gelen şeyi yapmış oluruz. Macaristan Kralı yatağında can vermiş olsaydı, ihtimal ki Ferdinand'ın bir dereceye kadar veraset hakkı olabilirdi; lâkin muharebe meydanında öldüğü için krallığı bize aittir, çünkü kılıçlarımızla feth olunmuştur. Biz Macaristan'ı istilâ ettik. Kardeşine (Jerom'a hitap ederek) şatosunu iade ettik; bütün valiler arz-ı tazimat ettiler. Münasip gördüğümüz kadar Macaristan'da kaldık ve bize mukavemet edecek kimseye tesadüf etmedik.

İbrahim Paşa, ancak bu mukaddimeden ve diğer bazı istitratlardan sonra, müzakerenin mevzuu olan hususa, yani Şarlken'in mektubuna sözü getirerek ve mektubu eline alarak dedi ki:

- Bu mektup, ihtiyatlı ve mutedil bir hükümdar mektubu değildir. Şarlken, kendi unvanlarıyla beraber, kendisine ait olmayan birçok unvanları mağrurane bir şekilde sayıyor. Kendisine **Kudüs Kralı** demeğe nasıl cüret ediyor? Bu memleketin sahibinin büyük Şehenşah olduğunu bilmiyor mu? Padişah'tan memleketlerini almak mı istiyor? Yoksa böyle yazmakla onu hafife aldığını mı göstermek istiyor?

Ben işittim ki, Hıristiyan hükümdarları dilenci kıyafetinde Kudüs ziyareti yaparlarmış; Şarlken Kudüs'ü dilenci kıyafetinde görmekle, kendini oraya kral mı olacak sanıyor? Bundan sonra Kudüs'e girmeyi bütün Hıristiyanlar için menedeceğim.'

Kornelyus, Şarl'ın mağrurane bir şekilde kendisine tahsis etmiş olduğu bu unvandan dolayı, mümkün olduğu kadar mazeret bulmağa çalışarak, böyle yazılmasının sadece yazılış usulünden olduğunu ve hiçbir mâna ifade etmediğini söyledi.

İbrahim, devam etti:

- Bundan başka, Şarlken Ferdinand ile benim efendimi aynı derecede tutuyor (eşit görüyor); kardeşini sevmekte hakkı vardır, lâkin bunun için büyük padişahı o kardeşine kıyas ederek kadrini tenzil etmesi lâzım gelmez. Benim efendimin arazi ve insan bakımından Ferdinand'dan daha kuvvetli ve daha zengin sancakbeyleri vardır.'

O zaman Jerom'a hitap ederek dedi ki:

'Senin kardeşin Nikola'nın akrabasından olan Kara Âmid sancakbeyi senin kralından daha çok arazi ve raiyyete maliktir. 50.000 süvari muharebelerde onun maiyetinde bulunur; sipahileri,

timârlıları Ferdinand'ın sipahi ve timârlılanndan çoktur: Padişahımın daha böyle çok sancakları vardır. İmparator Şarlken öyle bir mektup yazmaktan utanması lâzım gelirdi. Lâkin Fransa Kralı'nın Macaristan seferi esnasında bize gönderdiği ve sadece **Fransa Kralı** diye imza ettiği mektup, bundan ne kadar farklı ve hakikaten krala yakışır surettedir!

Bunun içindir ki haşmetli padişah da Fransa Kralı'na şeref vermek ve necâbette (asalette) ona rekabet etmek isteyerek unvanlarını hiç yazmadı ve çok sevdiği bir kardeşine yazar gibi yazdı; yine bunun içindir ki, Barbaros Fransa Kralı'na, büyük Padişah'a itaat eder gibi itaat etmek için emir aldı. Eğer Şarlken bizimle anlaşmayı arzu ederse, yalnız o vakit imparator olacaktır; zîrâ Fransa, İngiltere Kralları'na, Papa'ya, Protestanlara biz onu o sıfatla tanıttıracağız. Zanneder misin ki, Şarlken ile Papa'yı rapteden sevgi, Özellikle Papa Roma yağmasını ve esareti müddetinde uğradığı kötü muameleyi hatırlarsa, pek hakikidir? Ben onun resmî tacından gasp olunmuş bir elması 60.000 dukaya satın aldım. Bu elmas (parmağında bir yüzük göstererek), hapsedildiği zaman Fransa Kralı'nın elinde idi; sonradan bana geçmiştir. Fransa Kralı nasıl olur da Şarlken'i sever iddiasında bulunabilirsiniz?'

İbrahim, sözlerine son vermek üzere ilâve etti ki, İmparator'un münasebetsiz mektubunu, onun infialine yol açmaktan çekindiği için, Padişah'a takdim etmeyecektir. Eğer Şarlken bir sulh ahitnamesi akdini arzu ediyorsa, bir elçi göndermesi gerekirdi; onu beklemek için üç aylık bir mütâreke imza olunabilir. Ve nihayet Barbaros bu müddet zarfında denizlerde Hıristiyanlar aleyhine her türlü muhasamatı tatil eder.

Yine o günün akşamı İbrahim ve Süleyman, Gritti'nin hanesine giderek üç saat onunla konuştular. Böyle bir ziyaret Müslümanlar için az takbihe şayan görülmediğinden, Padişah'ı İbrahim ve Gritti tarafından büyülenmiş bir mecnun addettiler.

11 Haziran'da Gritti elçileri müzakereye davet etti. Kullandığı tabirlerden sulhu evvelâ Pâdişâh istemiş gibi gösteren Şarl'ın mektubunu ayıpladı. Bu ayıplamaktan başka, özellikle Ferdinand'ı Süleyman'a muadil tutan münasebetsiz mukayeseden dolayı nefretlerini bildirmeyi unutmadı. İlâve etti ki, Pâdişâh Macaristan'ı Zapolya'ya ve vârislerine ihsan etmiştir ve kendisi (Gritti) gelecek kış, Devlet'in tam bir mezuniyetini haiz olarak, bu krallığın yeni hudutlarının tayinine gidecektir. Ondan sonra Sultan Süleyman'ın kudreti hakkında gurur dolu methiyelerde bulunarak dedi ki:

‘Son Macaristan muharebesinde Sultan Süleyman’ın hususi maiyetinde 1.800 hassa askeri Vezir-i azamda 1.000 diğer paşalarda beşer yüz kişi bulunuyordu. Kulların Padişah’a itaati o derecededir ki, şu dakikada bir aşçıyı o her şeye muktedir olan İbrahim Paşa’nın idamına göndermiş olsa, bu emir derhâl, hiçbir müşkülat çıkmadan icra olunur. Dünyaya yalnız o sulh verebilir. Hıristiyanlık hiçbir vakit bu kadar parçalanmamıştır.’

Sözün neticesi şuna müncer oldu ki, Şarl, sulh müzakeresi için bir elçi göndermelidir ve onu beklemek üzere bir mütarekeye müsaade olunabilir.

Lâkin Kornelyus ve Jerom cevaben beyan ettiler ki, eğer Padişah sulhu reddediyorsa, Şarl muhasamatın (hasımlığın) tatil edilmesine muhtaç değildir.

İbrahim, elçilerle olan üçüncü görüşmesinde (22 Haziran 1533), seleflerinden bu kadar adamların nail olmadıkları bir şeye muvaffak olduklarından dolayı kendilerini tebrik etti: Sulh, adedi belirlenmiş seneler için değil, Ferdinand’ın muhafaza etmek istediği müddetçe devam etmek üzere akdedildi.

Bu muahedename mucibince Ferdinand, Macaristan’da henüz nerelere malik ise onlar elinde kalacaktı; Pâdişâh da Ferdinand ve Zapolya’nın aralarında akdedebilecekleri düzeltmeleri tasdik etmek hakkını muhafaza ediyordu. Vesikada şunlarda eklenmişti: Padişah’ın kulu Gritti Devlet tarafından krallığın yeni hududunun tayinine memur olacaktır. Şarl, kendisi de hususi bir sulh akdetmek için sefir gönderecektir. Murahhasının gelmesini beklemek üzere ona karşı muhasama (çarpışma) Şarl (Şarlken) tarafından başlanılmamış olmak kaydıyla tatil edilecekse de, karşı taraftan husumete başlanılırsa, ona ve bütün dünyaya karşı müdafaaya hazır bulunulmuştur.

Ertesi gün, elçilerin Padişah’ın huzuruna kabulüne tahsis olunmuştu. Evvelce Vezir-i azam tarafından yemeğe davet olunarak yemek esnasında İbrahim Paşa elçilerin zat-ı şahaneye hangi tabirlerle meramlarını arz edebileceklerini tayin etti. Verilen talimat şu yolda idi:

‘Oğlun Kral Ferdinand senin malik olduğun şeyleri kendi malı gibi ve kendisinin malik olduğu şeyleri senin malın gibi addeder, çünkü senin oğlundur. Macaristan’ı kendine alıkoymuş olduğunu bilmiyordu; zîrâ bilmiş olsa bu memleketi muhafaza etmek için hiçbir vakit muharebe etmezdi. Lâkin mademki sen, yani onun pederi, memleketlerinin hudutları dâhilinde bulundurmak istiyorsun, sana mübarek olmasını ve sıhhat-ı tâmmeni temenni eder. Çünkü senin -ki onun pederisin- bu krallığı ve daha diğerlerini tekrar elde etmesi için yardımcı olacağından da şüphe etmez.’ [90]

## Sihirli Cümleler

İşte Pargalı İbrahim Paşa bu; aklı kendine yetiyor da artıyor, onunla da düşmanlarına yardım ediyor! ‘Efendim’ dediği Kanuni Sultan Süleyman’ı daima yüceltmekte, bu yüceliği karşısına gelenlerin beynine de nakşetmektedir.

Krallığı tescil edilen Ferdinand’la bizim İbrahim Paşa kardeş olmuş, Sultan Süleyman ikisinin de babası makamında. Avusturyalı Ferdinand mecbur kalmış aşağılara tenezzül etmeye, çünkü inmeden çıkması mümkün değil. İbrahim Paşa’yı kardeşi, Kanuni’yi babası saymaya mecbur edilmiş, bunu onun elçileri bir imtiyaz gibi kullanacaklar. Bugün de pek farklı değil, fakat o devirler için tamamen onur-haysiyet meselesi ve güç göstergesiydi bu davranışlar, hitap edişler.

Elçilerle Pargalı arasında tercümanlık eden Yunus Bey bu konuşmaları dilden dile naklederken neler hissediyordu acaba? Sadrazam İbrahim Paşa’nın kendilerine bir lütufta bulunduğuna inanmış olan elçi Korneliuş, tercümana ricada bulunuyor minnet duygusuyla. Kardeşi İbrahim, Ferdinand’ın özel işlerine alaka göstermiş, Padişah’la görüşmelerinin kapısını açmıştır, bunun için müteşekkirdir elçiler.

## Elçiler Padişah Huzurunda

İbrahim artık elçilerin nazarında bir kraldır, padişahtır, Süleyman krallar üstü bir mevkide. İmparator’dan yüce. Avusturya elçilerine göre, o hayati meselelerinin halli sırasında, Pargalı İbrahim Paşa ile Sultan Süleyman’ın nasıl algılandıklarını kestirmek zor değil. Örfümüz izin vermediği için, Türk Padişahı, muhtaç olan yabancılar tarafından ne yerine konulduğunu kelimelere dökemeyeceğiz. Çavuş-başı marifetiyle huzur-ı padişahîye kabul edilen elçiler, Sultan Süleyman’ın elbisesinin eteğini öpmek şerefine nail oldular. Korneliuş, İbrahim Paşa’nın ezberlettiği cümleleri Padişah huzurunda tekrarladı. Tercüman Yunus Bey sözleri çevirmede marifetini gösterdi, herhalde fikrin kaynağı da belli olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman, neredeyse çocukluk arkadaşı sayılan İbrahim’in usul ve üslubunu fark etmez mi hiç?

Kornelyus, Padişah’a takdim edecek hediyesi olmamasından dolayı üzgün olduğunu belirtip özür diledi. Kraliçe Mari’nin cihazının iadesini ve Ferdinand’ın kardeşi olan İbrahim’in bab-ı hümayunda Kral’ın vekili sıfatında görünmesine müsaade edilmesini niyaz eyledi.

Jerom Dö Zara, Kral Ferdinand'ın babasına, yani Kanuni Sultan Süleyman'a itaatkâr bir evlat olacağını tekrarlayıp dururken, arada bir sözü kesiliyor. Padişah, sanki kendisini toparlasın da konuşsun diye dinlenme fırsatı veriyordu. Yunus Bey'in Türkçeye çevirmedeki mahareti de, elçilerin Sadrazam İbrahim Paşa'dan öğrendiklerini daha etkili hale getirmekteydi. Bir hayli dikkatle dinleyen Sultan Süleyman, elçilere şöyle cevap verdi:

'Size, evvelki elçilerin muvaffak olamadıkları sulhu ihsan ediyorum. Yedi, yirmi beş, yüz sene için veriyor değilim; eğer siz bozmazsanız iki asır için, üç asır için, ebedî olarak veriyorum. Padişah Ferdinand hakkında, bir oğlu hakkında olduğu gibi muamele edecektir; Padişah'ın memleketleri ve tebaası Ferdinand'ın emri altındadır, nasıl Ferdinand'ın memleketleri ve tebaası Padişah'ın emri alında ise aynen öyle. Padişah Kraliçe Mari'ye cihazını, diğer emval ve arazisini de iade ediyor.'

Sultan Süleyman'dan duydukları bu cömertlikle bezeli sözlerden sonra, Kornelyus Sultan Süleyman'ın elini, Jerom da elbisesinin eteğini öptü. İbrahim, efendisinin huzurunda ilâve etti ki:

'Kral Ferdinand ve Jan arasında akdolunan mukaveleler Sultan-ı Muazzam tarafından tasdik olunacaktır; kulum Gritti bu babda emir alacaktır. Büyük Padişah, oğlu Ferdinand'ın dostlarının dostu ve düşmanlarının düşmanı olacaktır.'

Şarlken mektubunda kardeşi, Ferdinand'ı Kanuni Sultan Süleyman'a muadil gösteriyor ve başka münasebetsiz cümleler kullanıyordu. Vezir-i azam, Şarlken'in mektubunun o suretle yazılmasının sebeplerinin izahını Kornelyus'tan tekrar talep etti. O da büsbütün gayr-i mütecâvi-zâne bir surette tefsire çalışarak dedi ki:

- 'Şarlken, hiçbir kimseyi tahkir niyetinde bulunmamıştır. Bununla beraber bu mektubun muhtevası hakkında kimsenin yanlış anlamaktan men olunması kaabil değildir; lâkin Şarl, kardeşiyle Devlet arasında akdolunan sulhu hiç şüphesiz ki tensip edecektir.'

Bu konunun ne kadar uzun tutulduğunun farkındayız. Fakat elçilerle olan bu konuşmalar ve takınılan tavır, Pargalı'nın bütün içini gösteren bir ayna gibidir, görülmesi çok faydalı oldu.

Huzuru Hümayun'da Sadrazam'ın sergilediği rahat, amirane hareketler ayrıca elçiler üzerinde iyi bir tesir bırakmıştı. Artık söylenecek söz kalmamıştı ki,

İbrahim bunu bir kere de sefirlerden sordu. Pek ender olarak bu kadar uzun görüşülebilirdi Padişah'la, tam üç saat sürmüştü karşılıklı konuşmalar, iltifat teatisinde bulunmalar. Tabii ki elçiler biraz da terletilmişti. Nihayet, Padişah'ın işaretiyle mülakata son verildi.

**Anlaşma Şartları**

Muhteşem senelerin içinde cereyan eden böyle müstesna karşılaşmalarda, Pargalı'lığından eser kalmamış bir Sadrazam İbrahim Paşa seyretmenin zevki bambaşka. Daha ziyade Hammer tarihinde kayıtlı bulunan bilgilerden istifadeyle naklettiğimiz bu bölüm için, İbrahim Paşa'dan pek hazzetmeyen İsmail Hami Bey'in sözlerine de kulak vereceğiz:

"Netice itibariyle imparatorla kralın mektuplarındaki taleplerin hepsi reddedilerek, Kral Ferdinand için Sancak beyleri bile kendisinden zikudret (üstün Kudretli) olan Sultan Süleyman'ın metbuiyetini kabul etmekten başka çıkar yol olmadığı en kati ve en sarih ifadelerle anlatılmıştır. Bu müzakerelerin cereyan ettiği celselere gelen Avusturya murahhasları, muhteşem sedirinde, kendilerini oturduğu yerden hiç kımıldamayarak huzuruna kabul eden Vezir-i azam'ın her zaman eteklerini öpüp ayakta durmuşlardır. Elçiler ancak oturmalarına müsaade buyuruluğu zaman oturabilmişlerdir.

İmparatorluk sıfatı kabul edilmeyen Charles Quint (Şarlken)'in vaziyeti ayrı tutulmak ve o da sulh akdetmek istediği takdirde doğrudan doğruya kendi namına ayrıca murahhaslar gönderip başının çaresine bakmak şartıyla Avusturya meselesi Almanya meselesinden tamamiyle ayrıldıktan sonra, Kral Ferdinand'ı temsil eden Avusturya murahhaslarına kabul ettirilen sulh esasları şöyle sıralanabilir:

> Kral Ferdinand Osmanlı İmparatoru'nu baba ve metbûu bilecek ve ancak arkadaş diye hitap ettiği Vezir-i azam'la müsavi sayılacaktır.
>
> İşte bu vaziyetin neticesi olarak Kral Ferdinand Osmanlı ülkesine kendi arazisi gibi riayet edecek ve Padişah da Avusturya'yı kendi ülkesi ve tebaasını da kendi tebaası bilecektir.
>
> Kral Ferdinand Macaristan üzerindeki veraset iddialarından vazgeçmiş ve yalnız Macaristan'ın şimali garbisiyle (kuzeybatısıyla) garbında fiilen hâkim olduğu şerit gibi arazi kendisine bırakılmıştır.
>
> İşte bundan dolayı Osmanlı himayesindeki Macar Kralı Szapolya (Zapolya) ile Kral Ferdinand arasında Osmanlı mümessillerinin (temsilcilerinin) nezareti altında hudut hattı çekilecek. Bu hudut Türkiye

tarafından ayrıca tasvip edildikten sonra muteber olabilecektir.

Eski Macar Kraliçesi ve Kral Ferdi-nand'ın kız kardeşi Maria'nın kocasından varis olduğu malikâne maişetine medar olarak merhameten kendisine ihsan edilecektir.

Bu sulh ahkâmı muvakkat değil daimidir.

Son Alman seferinin en mühim semeresi olan bu muahedenin akdi (anlaşmanın imzalanması), Türkiye'nin Avrupa siyasetindeki nüfuzu bakımından çok büyük bir muvaffakiyettir. Bu suretle Macaristan meselesi halledildikten başka Avusturya üzerinden gelen Alman tehlikesi de önlenmiş ve bilhassa Avrupa'nın garbında (batısında) Türk himayesine iltica etmiş olan Fransa'dan sonra Avusturya'nın da Türk hâkimiyetini kabul etmesi Şarlken'in Avrupa İmparatorluğu hülyasını altüst etmiştir. Kanuni'nin bu vaziyeti bile ancak İran seferi projesinden dolayı kabul ettiği rivayet edilir." [91]

**Elçiler Tekrar İbrahim Paşa İle**

Gritti seneler öncesinden İstanbul'da bulunan Venedik elçisi idi ve bidayetten Zapolya'nın adamı olmakla Osmanlı'ya yaklaşmıştı. Osmanlı Devleti valisi gibi istihdam edilen Gritti, Sultan Süleyman tarafından takdir görüp iltifata nail olan yabancılardan biri. Vezir-i azam İbrahim Paşa ile dostluğu pekiştirmiş olan bu uyanık ve akıllı adam, pek sık olmamakla beraber Sadrazam'ın makamına gelip gidiyordu.

Padişah'la, Vezir-i azam İbrahim Paşa'nın da hazır bulunduğu görüşmeden memnun ayrılan Kornelyus ve Jerom, ertesi gün İbrahim'in sarayına davet edilerek geldiklerinde, Gritti'yi de orada buldular. Dedi ki İbrahim Paşa:

- 'Dün bizimle birlikte ekmeğimizden, tuzumuzdan yediğinizden beri dostlarımızdansınız. Ferdinand için size iki mektup verilecektir: Biri Pâdişâh tarafından, öteki benim tarafımdan, yani efendimin, kudretinin yegâne tevdi edilmiş olduğu ve Devlet'in idaresinin uhdesine bırakıldığı şahıs tarafından; çünkü mutadım bu suretle imza etmektir. İmparator Şarl için de size iki mektup vereceğiz.'

Elçiler, aralarında yapılan anlaşmanın aslının kendilerine tebliğ ve hiç olmazsa bir suretinin verilmesini istediler. Bütün incelikleriyle Osmanlı Devleti'nin hassasiyetlerini bilen ve bunu mümkün olduğunca canlı tutmaya çalışan İbrahim Paşa, usûlün böyle olamadığını ve her milletin kendine mahsus âdetleri olup, bundan dolayı Os-manlılar'ın da kendi âdetleri bulunduğunu söyledi. Lâkin

Gritti, anlaşma metnini kendisinin okuyacağını ifade etmesi üzerine, İbrahim Paşa devam etti:

‘Gritti, musalehâya (sulh anlaşmasına) idhâl (işin içine dâhil) ve Ferdinand tarafından hüsn-i muameleye mazhariyetlerini arzu ettiğimiz devletleri size sayacaktır.

Kornelyus ile Gritti arasında, dün iadesi vaad olunan Kraliçe’nin cihazı hakkında şiddetli bir bahis açıldı; İbrahim, Jerom’a, İsklavon lisânıyle verilen sözün dindarca muhafaza olunacağını söyledi. Bunun üzerine elçiler Vezir-i azam’dan ruhsat aldılar (14 Temmuz 1533). İbrahim Paşa da kardeşi Ferdinand’a muhabbetini arz etmelerini beyan etti. Bununla beraber, Yunus Beğ, Ferdinand ve Şarlken için olan mektupları ancak üç hafta sonra verdi; bunları aldıktan üç gün sonra hareket ettiler.’

İyi bir Avusturya vatandaşı sayılan Hammer’in, gelinen noktada, ülkesi ve milleti adına duyduğu üzüntüyü de kendi kitabından naklederek konuya kapatacağız:

“İşte bu suretle Süleyman, Macaristan’ı gasp etmesini baba ile oğul arasında mevcut olması lâzım gelen mal müşterekliği bahanesi altında setretti. Ferdinand ve İbrahim arasında zum olunan (batıl ve şüpheli) kardeşlik de Ferdinand’ın bir devletin veziriyle aynı derecede addolunması zilletini değişik bir surette göstermekten başka bir şeye yaramadı. İşte Avusturya, Osmanlılarla ilk anlaşmasını, bu türlü bir menfaat ve şeref fedakârlığıyla satın almıştır.”

**İran Seferi (21 Ekim 1533)**

Padişah Sultan Süleyman, Macaristan ve Avusturya meseleleriyle uğraşıp, oralarla ilgili işleri yoluna koymaya çalışırken, esasen kafası başka şeylerle meşguldü. Doğumuzdan kaynaklanan huzursuzluk vardı epey zamandır; lâkin Batı hale-yola konmadan, başka yöne bakılamıyordu. Nihayet, günlerce süren Şarlken ve Ferdinand gaileleri bertaraf edilip, sulh anlaşması yapıldıktan sonra gözler İran üzerine çevrilebildi. Burayı önemli kılan sebeplere bakalım öncelikle, sonra da az önceki olağanüstü kıvrak zekâsını ve manevra kabiliyetini alkışladığımız Sadrazam İbrahim Paşa’nın hayrını ve şerrini takip ederiz. Birkaç isim konumuz itibariyle sık anılacağı için, bunların biraz tanıtılmaları gerek:

Zülfikar Han; Muslu/Musullu aşiretinden Safevî İran’ın Bağdad Valisi. İran Şah’ı, Şah İsmail’in oğlu Birinci Tahmasb’a ihanet eden Zülfikar Han, Bağdad’da Kanuni Sultan Süleyman adına hutbe okutuyor, şehrin anahtarlarını

İstanbul’a gönderip, askerî yardım istiyor. Bu olayın duyulması üzerine harekete geçen Tahmasb, Zülfikar Han’ın yakınlarından birini elde edip, ona efendisinin başını kestiriyor; dolayısıyla, Bağdad’ın Osmanlı’ya aitliğinin hükmü ortadan kalkıyor. Bu hâdiseler yaşanırken, Kanuni Viyana yolundaydı. Bunları sefer halinde iken öğrendi. (1529)

Bir diğer önemli şahıs da Ulama Paşa; bu Paşa Teke (Antalya) sipahilerinden iken, İkinci Bâyezid devrinde meydana gelen Şahkulu isyanına iştirakinden sonra İran’a iltica edenlerden. Zaman içinde Azerbaycan Valiliğine atanıyor, fakat huzursuzdur içi. Yaptığını nefsine şirin gösteremediği için, Şah Tahmasb’la geçinemiyor, 1531‘de tekrar dönüyor Antalya’ya.

Konuyu genişletmemek için Ulama Paşa ve Şeref Han meselelerini fazla dikkate almayacağız. Amacımız, kısaca İran seferinin niçin kaçınılmaz olduğunu ve bu seferde İbrahim Paşa’nın ibretlik hallerini gözler önüne sermek:

Ulama Paşa günahlarına tövbe etmiş, aslına rücu etmiş ve Kanuni’nin adamıdır artık. Bir de Bitlis Kürt Emiri Dördüncü Şeref Han var; bu da Sultan Süleyman’ın yani Osmanlı Devletinin hizmetinde ve tabiiyetinde iken İran’a iltica ederek Şah’ın hizmetine girmişti. Meselenin garipliği, daha ziyade bundan sonra tecelli eden olaylarda görülecek.

**Kime, Nasıl Güvenilir?**

Günş muhasarasından (28 Ağustos 1532) birkaç gün evvel, Ulama, padişahın elini öpmek üzere huzura kabul edilerek, senelik 2 milyon akçe tahsisat (400.000 duka) ile Hısn-ı Keyfâ (Hasankeyf) ve bütün Bitlis arazisi Beylerbeyi’liğine tayin edilmişti. Karaman, Amasya, Dülkadir, Suriye, Diyarbekir beğlerbeğilerine de Ulama’nın kendisine verilen memleketleri, özellikle Bitlis’i tasarruf edebilmesi için, ona yardımcı olmaları emredilmişti. Ulama filvaki Bitlis’in muhasarasına başlamışsa da, Şeref Beğ bir İran fırkası ile yetişerek geri çekilmeğe mecbur bıraktı. Bu mağlûbiyetin haberi Sultan Süleyman’a, Meyser içinden Günş üzerine giderken ulaştırıldı.

Tahmasb tarafından Bağdad valiliğine tayin olunan Zülfekaar Han ki, **halîfetü’l-hulefâ** unvanıyla maruftur, o da Ulama gibi hareket etmişti: Bağdad’ın anahtarlarını Sultan Süleyman’a göndermiş ve kendisine evvelden vaad olunan imdadın gelmesine kadar bu şehirde durabileceğini zannetmişti. Lâkin Zülfekaar Han kısa bir müddet sonra Şah Tahmasb’ın adamları tarafından katl olundu, bunun üzerine Bağdad İran hükümeti tarafından tekrar sahiplenildi.

Kısa zaman içinde akıl almaz değişiklikler meydana gelmiş, Bitlis, Osmanlı hükümetine karşı isyan etmiş ve Bağdad Osmanlı hükümetinin himayesine girmiştir. Durum böyle sürprizlerle süslenince, sefer, Sultan Süleyman'ın devlet şerefi için bir mecburiyet hâline gelmişti.

**Serasker İbrahim Paşa**

Özetle, yukarıda anlatıldığı gibi gelişen olaylar sonucu hayli kayba uğranılmıştı. Kimi sağından kimi solundan çekiştirince devletin öncelik seçimi önemlidir ve bu işi Kanuni iyi yapıyor. Bağdad ve Bitlis meselesinin halli için, ancak sıra geldi ve ordu hazırlandı, 21 Ekim 1533'te yola düşüldü, yine Pargalı Sadrazam İbrahim Paşa Serasker.[92]

Bu arada zamanın uygun olmadığı dikkati çekiyor, Ekim ayı bitmek üzere ve Kasım ayı kış demek, kış ise dinlenme mevsimidir. Normal şartlar altında alınmış bir sefer kararı olmadığı için bunu hoş görmek lazım. Eğer Serasker Paşa'nın işi rast gelir de kara ve soğuk günlere kalmadan zafere erişirse ne ala, ama umulan güzellikler naz ederse herkesin işi zor!

Aciliyet Bitlis'in. Serasker Paşa ilk olarak oranın esenliğini sağlayacaktı ki o daha Konya'da iken müjdeli haber ulaştı:

"Paşa'nın yöredeki askerin başına geçerek yaptığı savaşta Şeref'in başı kesildi ve askeri de tam bir bozguna uğratıldı. Kesik başı Ulama Paşa tarafından, Konya yakınlarındaki Çınarlı'da konaklamakta olan Sadrazam'a gönderildi. Kürtler, bundan sonra bir daha fesatlıklara karışmayacaklarına yemin ve tövbe ettiler. Bitlis'in yönetimi bunun üzerine Şeref Han'ın oğlu Şemseddin'e verildi ve kendisine buna ilişkin Padişah Buyruğu gönderildi. Ulama Paşa'nın da, seçkin ve değerli bir görev ile gönlü hoş edildi." [93]

Vezir-i azam kışlık ordugâhını Halep'te kurdu; mevsimin müsaadesiz olmasından dolayı durduğu sırada, İran'lıların elinde bulunan birçok kalelerin kumandanlarıyla müzakereye girişerek, bahar başlarında Osmanlı ordusu İran'ı istilâ etmek için hareket ettiği vakit bu müzakereler onların teslimini kolaylaştırdı.

Adilcevaz, Erciş, Ahlat şu suretle İbrahim'in eline düştü. Bu üç mevki, Avrupa coğrafyacıları tarafından Şark sahilindeki Van şehrine nisbetle Van Gölü ve Asyalılarca Erciş Gölü diye adlandırılan gölün kuzey tarafındadır.

Serdar Sadrazam İbrahim Paşa'nın plânı, Diyarbekir ve Musul yoluyla Bağdad'a gitmekti; lâkin kethüda, yani muavin sıfatıyla Vezir-i azamın yanında

bulunan İskender Çelebi bu plânın icrasına mâni oldu.

İskender mâliye idaresinde maharetiyle Sultan Süleyman'ın emniyetini kazanmış ve büyük serveti kendisine nüfuz vermişti. Büyük memurlar içinde zenginlik ve debdebe bakımından vezirlere, hatta bizzat Vezir-i azama rekabet edebilen yalnız İskender Çelebi idi.

**İskender Çelebi ve Pargalı İbrahim Paşa**

İskender Çelebi çok hoş bir adamdır; bugünün Maliye Bakanı demek olan Baş-defterdar mevkiinde, yaşı ileri, tecrübe ve bilgi kaynağı, devlet adamı olarak yüksek itibar sahibi. Padişah ona ziyadesiyle inanıp, güvenmektedir. Attığı havalarda gerçeklik payı yüksek ise de, bazı noksanları da görülmekteydi İbrahim Paşa'nın. Sefer'e çıkılırken, Padişah onu İbrahim Paşa'ya müşavir ve kethüda yapıp beraber göndermiş ve sıkıca tembihlemişti:

"İskender Çelebi tecrübeli ve becerikli bir adamdır, onun düşüncelerine karşı çıkma!" [94]

İşler bir süre tavsiyeye uygun yürüdü;

Serasker Sadrazam İbrahim Paşa, İskender Çelebi'ye **baba** muamelesi gösterip tavsiyelerinden istifade etti. Sonra gelişen olaylarla beraber şartlar ve hareketler değişti.

Pargalı İbrahim Paşa'nın ne olduğundan ziyâde, ne olduğunu sandığı yahut ne olmak istediği, yabancı diplomatlarla konuştuklarından anlaşılıyordu. Sadrazam değil, âdeta ikinci padişah. Aklen herkesten üstün, kendisi böyle olduğuna inanmakta. Bu sefer boyunca İskender Çelebi'nin tavsiyelerine göre hareket ediliyor, lâkin kendi reyiyle hareket edememenin ıstırabıyla kıvranıyor. Bütün mesele Padişah'ın incitilmemesi, yoksa İbrahim Paşa'nın ona katlanma, onun sözlerine önem verme niyeti kalmamıştı.

Bir kurt gibi beynini kemiren kıskançlık illeti bulaşmıştı İbrahim Paşa'ya, içinde fitleyici ifritler cirit atıyor. Günden güne ipler geriliyor, Paşa'nın kafasında şekillenen bir imha planı uygulanacağı anı bekliyor, fakat İskender Çelebi'nin hiçbir şeyden haberi yok. Bu arada, nefretin değilse de sevgisizliğin tek taraflı olmadığı belliydi.

İbrahim Paşa ile İskender Çelebi'nin birbirine karşı duyguları, tavırları, davranışları seferin başlamasından yedi ay sonra (Mayıs 1534) netlik kazandı. Çeşitli izahlar getirilir aralarında baş gösteren gerginliğe dair, kiminde suçlanan

İskender Çelebi'dir, kiminde İbrahim Paşa. Eğer biraz tanıyabildi isek İbrahim Paşa'yı ki bunca zamandır, görülebilen her hareketini ve her anını takip etmekteyiz, bir hayli tanımış olmalıyız:

Sadrazam ve dahi seferin Başkomutanı olan, yabancı devlet elçileriyle görüşmelerinde ikinci padişah gibi hareket eden İbrahim Paşa, İskender Çelebi'nin gölgesinde serinleyemez!

Krallardan daha büyük olduğuna inanması, bir Türk Sadrazamı olduğundan dolayı, devletimiz adına gururumuzu okşuyordu. Gelişmiş zekâsına, geniş kültürlülüğüne rağmen bir hatası var İbrahim Paşa'nın, etrafa yayılan koyu gölgeyi kendisinin sanıyor. Bir de, Kanuni Sultan Süleyman'ın vaz geçilmezi olduğu inancına adam akıllı kapılmıştır. Başka birinde görülen üstünlüğü hazmedemeyişine, bunları göz önüne almak şartıyla, onun kendi zaviyesinden bakılınca haklı. Üstelik İskender Çelebi gösterişte, tantana'da zenginlikte daha ileride ki, bunun kabulü İbrahim Paşa için hiç kolay değil.

Her olayın herkes tarafından farklı değerlendirilişi oluyor; Hammer'in bilgi ve yorumlarına çok değer verdik şimdiye kadar; bu mesele için de bakacağız neler söylediğine:

"Ordunun gidişinde İbrahim Paşa'nın kethüdası olan İskender Çelebi, kendi maiyeti halkı olan müsellâh (silahlı) ve atları güzel 1.200 kişiye bir resmi geçit yaptırdı. Osmanlıların idare usûlü gereğince, devletin her memuriyeti, her timâr ve zeamet sahibi sefer için, kendi önemlilik derecesiyle mütenasip bir miktar asker çıkarırdı; o zaman defterdarlar sefer açıldıkça orduya kendi masraflarıyla teçhiz olunmuş 30 adam gönderirlerdi. İskender Çelebi, Vezir-i azam alışılageldiği şekilde bu adamları istemesi üzerine, ne ret, ne de tamamiyle kabul etmeyerek, ordugâha 110 kişi getirdi ki, memuriyeti icabı getirmekle mükellef olduğu asker de bunların arasındaydı.

İbrahim, defterdarın bu pintiliğinden hâsıl olan hoşnutsuzluğunu göstermeyerek, o vakitten beri İskender Çelebi hakkında kin duymaya başladı. Defterdar, Vezir-i azamın kendi hakkında ne fikir beslediğini pekâlâ bildiğinden, onun düşüşünü bekliyordu. İbrahim Paşa da ziyadesiyle bu arzuda bulunduğundan, ikisi de gizlice kendi mahvlarına hizmet etmiş oluyorlardı." [95]

**Az Değişik Yorum**

Serasker Sadrazam'ın sırmalı üsküflerle süslü 400 kölesi olduğu halde, İskender Çelebi'nin 600'ü mükemmel görünüşlü, 600'ü normal atlı olmak üzere

1.200 kölesi var. İbrahim Paşa'da İskender Çelebi hasetliğinin başlangıç noktasını Mehmet Hemdemi Çelebi'den dinleyelim:

"İbrahim Paşa ile İskender Çelebi arasında her hususta babalık ve oğulluk ilişkisi gayet sağlam idi. Âlem penah hazretleri dahi bu hususta her vesile razı ve şükreder idi. Özellikle Vezir-i azamı ne tarafa serdar tayin olunsa, cömert Padişah kendisine tembih buyururlar ve her hususta İskender Çelebi ile müşavere eylemesini, onun sevk eylediği doğru yola gitmesini sıkı bir şekilde ısmarlar idi.

Ne zaman ki Vezir-i azam ve Serdarı Ekrem İbrahim Paşa'nın Şark seferine çıkması ferman olundu, **defterdar İskender Çelebi'nin yarar ve namdar, silahşorluk ilminde mahir adamları vardır** diye bazı müfsitler Paşa'ya ilkaatta bulundular. İbrahim Paşa da; defter üzere, yüz on nefer silahları ve pür zoru ziver dilir ve namdar seçkin adamlarını **babam** bana bağışlasın' diye İskender Çelebi'ye haber gönderdi. Bu teklif ise tam Sefer-i Hümayuna çıkılacağı sırada vaki oldu. Kendisine mahsus olan adamların ekserisini istediğinde, İskender Çelebi, bir miktar elem çekti. Ancak çaresiz kalıp, defterde yazılı adamlardan otuz nefer dışarıdan seksen adet yarar, gerçekten yiğit kişileri ilave eyleyip, hemen defterde yazılı olduğu yüz on adet nefer silahlı adam irsal eyledi.

Vezir-i azam İbrahim Paşa, defterde yazılı olan hesap üzere, gelen âdemleri bir bir gözden geçirdi. Yoklama sonunda, otuzunun kendi istediği ve gerisinin ise başka olduğunu bilince, 'bu ne cüzi şeydir; babam bize göndermede tereddüt etmiştir' diyerek hayli huzursuzluk suretini gösterdi. İskender Çelebi'ye olan bütün muhabbetlerini tebdil eylemeye bu yara sebep oldu. Hemen İstanbul'dan göçülmek esnasında açılan bu yarayı genişletmeye başladı. Evvelki izaz ve ikramının onda birini etmez oldu." [96]

**Düzenbazların Oyunu**

Kanuni Sultan Süleyman'ın öfkesine hedef olmak yahut onun gözünden düşmek, İbrahim Paşa için kuyuya düşmekten kötü. Padişahın çok önemsediği insanları Pargalı'nın kıskanıyor olması, karakteri ve Hakanına bağlılığı icabı normal karşılanabilir. Sefere çıkılırken tembihlenen her ne ise uygulanacak, İskender Çelebi'nin tavsiyesiyle hareket edilecek ve kısmen de ediliyordu. Fakat bu yol İskender Çelebi'nin bataklığa saplanmasına gidiyor İbrahim Paşa'nın kazmasız küreksiz açtığı çığırdan. Tavsiyesi üzere adım atılır da isabet edilirse, Serdar olması hasebiyle sırtı okşanan Pargalı İbrahim Paşa olur. Olaylar istenmeyecek bir şekle bürünürse, sorumluluk tavsiye sahibinin; netice itibariyle

görünen vaziyet bu:

Tarihi olayların çoğunda rivayetler muhtelif olur ve yazanlar birçok bakımdan kendilerine doğru geleni yahut işlerine geleni alırlar. Önceleri nasıl baba-oğul gibi olmuşlarsa, İran seferinde tam aksi, rakip oluverdiler. İbrahim Paşa'nın, seferden az zaman önce Ferdinand'la kardeş oldukları hatırlanırsa, şöyle bir sual sorulabilir; İskender Çelebi ile İbrahim Paşa arasındaki manevi yakınlık da siyasi miydi acaba? Halep Defterdarı Nakkaş Ali, Sadrazam İbrahim Paşa ile İskender Çelebi arasında açılan anlaşmazlık çukurunu derinleştirme çabasında:

"Suriye defterdarı Nakkaş Ali, İskender Çelebi'yi düşürmekle onun mansıbına vâris olmak ümidinde bulunarak, vezir ve defterdar arasındaki husumeti şiddetlendirmeğe çalıştı. Her ihtimale nazaran Nakkaş Ali ile İbrahim arasında kararlaştırılan bir tertip gereğince, ordunun hareket edeceği sırada hazine develeri yola çıkmak üzere iken, her taraftan **Hırsız var** sesleri işitildi.

Aslında, alçakça bir tuzak demeliydik bu konunun başlığında. Bir insana, hem de birkaç ay öncesine kadar baba yerine konan insana yapılan kalleşlik utanç vericidir. Pargalı İbrahim'in bütün hayırlı hareketlerinin üstüne çökecek bir kir kütlesidir İskender Çelebi'ye kurdukları tuzak! Bir eski tarihçimizin anlatışıyla, olayın meydana geliş biçimi ve neticesi:

"Serdar Hazretleri düşmanlığında ısrarlı oldu. Bir gece göç mahallinde, hademelerine; **hazine tamamen yüklendiği sırada, hırsız geldi diye feryat edesiniz, hazine etrafında bulunan defterdar kullarını tutasınız,'** tembihini ederek bu gibi siparişlerde bulundu. Hemen o gece, bu uygunsuz iş yerini buldu. Otuza yakın adamı, efendileri İskender Çelebi'yi bindirmekle meşgul iken, hepsi kaydı bend olundu. Ertesi günü işkence ile hazine yağmasına gelenler biz idik dediler. Daha sonra biçareleri padişahın ordusunda siyaset (yani idam) ettiler. Bütün ordu halkı, mutlak garaz olduğunu ve kanın haksız yere döküldüğünü bildiler ve İbrahim Paşa'ya umumen sövüp sayarak, lanetler kıldılar." [97]

Hiç yakışmayan bir Pargalı İbrahim adaleti böyle cereyan etmiştir. Gariban otuz nefer, bir iftira ile karşı karşıya bırakılıp, işkence altında istenildiği şekilde ifadeleri alınıp, sonra da ibreti âlem için katl edilmişler.

Bir Allah kulu çıkıp da, İskender Çelebi haksız İbrahim Paşa haklı demediğine göre, bu meselede serdarlığı kötü emeline alet eden bir şahıstır Pargalı İbrahim. Hammer, her nedense İbrahim Paşa'nın hatalarını fazla görmek istemez, ama o bile bu hususta tavrını koymuş:

“Fakat bu bir iftiradan ibaretti; askerin fikri selimi bu işte ser-askerin entrikasından başka bir şey görmedi.” [98]

İskender Çelebi’nin, İbrahim Paşa gibi bir adamla hasım durumuna düşmesi büyük talihsizlik. Çatallı yollardan birine gelinmiş tercih Serasker tarafından yapılmış, İskender Çelebi buna itirazda bulunmuştur. O ana kadar her şeyin yolunda gittiği bir sefer yaşanıyordu İbrahim Paşa için. O çatallı dediğimiz yol burası; İlkbahar gelmiş, Serdar kararını vermiş, ordunun kışladığı Halep’ten Bağdad’a gitme niyetinde. Peçevi’nin anlatışına göre:

“Yolunu şaşırmış olan Şah’ın, o sıralarda avlanma bahanesiyle Tebriz’den uzaklaşarak Horasan yönüne gittiğini duyan Paşa, Diyarbekir ve Musul’a, oradan da Bağdad’a gitmek kararında idi. Ama asker Kethüdası adı ile tanınan ünlü ve namuslu Defterdar İskender Çelebi Tebriz taraflarına gitmeyi daha uygun buldu. Serasker de bunda fazlaca direnmeyip defterdarın isteğini uygulamak kararını verdi. Bu konuda Nişancı Celal zade ile rahmetli Ali Efendi şöyle yazmışlardır:

“O zamanlar Şam ve Diyarbakır defterdarlıkları birbirinden ayrılmamış olup Halep defterdarlarına Arap ve Acem defterdarları denirdi. Zamanın Halep Defterdarı olan Nakkaş Ali Bey, hileciliği ile dillere düşmüş, düzenbaz ve ikiyüzlü bir adam idi. İskender Çelebi’ye karşı olduğundan, gerçek yahut uydurma bir sürü konularla Paşa’nın kulağını doldurarak onu defterdardan iyice soğutmuştu. Defterdarla ahbap olma imkânı bulunmadığını bilmekle birlikte Ali Bey, Ulama gibi sureti haktan görünerek, bazı kötü düşüncelilerin desteği ile bu sonucu elde etti. Amacı da, zahmet ve emekleri boşa çıkarmak ve Padişah Hazretleri tarafından onun azarlanmasını sağlamaktı.” [99]

Değişik biçimlerde anlatılıyor olsa da, meselenin özü aynı. Makamını elde etmek için her türlü ahlaksız oyunu mübah sayan birileri ve gölgesinden rahatsız olan biri, Defterdar İskender Çelebi’nin defterini dürmeye çalışmaktadır:

**Bu Gerilmeye İp Dayanmaz**

Halep Defterdarı, İskender Çelebi’yi İbrahim Paşa’ya kötüler; açıkçası, hırsızlık gibi çirkin bir iftira atar. Güya malını-mülkünü devletten çaldıklarıyla edinmiş. Bu önemli bir koz olur İbrahim Paşa’nın eline. Yol hayli azalmış, Serasker İbrahim Paşa bazı hususları orduya ilân ettiriyordu:

“Tellal bağırırken, ‘**Serasker Sultan’ın emri budur’** diyordu. Serasker Kethüdası olan İskender Çelebi bu suretle bağıran tellalı getirterek:

‘Serasker Sultan deme, Serdar Hazret-leri’nin emri budur, diye nida et’ diye tellalı men etti. Bu da İbrahim Paşa’ya yetiştirilerek, güvenikliğinin artmasına sebep oldu.”[100]

Epeyce eleştirilen bir hadisedir İbrahim Paşa’nın, kendisini **Serasker Sultan** diye ilan ettirmesi. Fakat bu iki kelime aynen, Sultan Süleyman ordusuyla geldiği zamanlar da devam etmiş ve onun itirazı duyulmamış. Fairfax Dovnew kitabının mütercimi Enis Behiç Koryürek, sayfanın altına bir not düşmüş ve İbrahim Paşa’ya isnat edilen suçu geçersiz kılmaya çalışmıştır.

“**Serasker-i Sultan** yani **Sultan’ın Seraskeri** manasına Farisi kaidelerince izafet terkibi iken, İbrahim Paşa’nın aleyhtarları bu terkibi Serasker Sultan şeklinde Türkçe okuyarak manasını tahrif suretiyle dedikodu yapmışlardır.” [101]

Akla yatkın, lakin padişahı vekili durumundaki bir Serasker Sadrazam, böyle bir töhmet altına nasıl alınır? Sonradan uydurulmuş bir hikâye değil bu, o günlerin şahitleri tarafından zamanımıza kadar taşınmış bir hakikat. Eğer tellal kelimeyi bozuk haliyle telaffuz etti ise İbrahim Paşa mazur gösterilebilir, bunun için de sonradan açıklama yapması gerekirdi.

Aynı ifade tarzının Sultan Süleyman’ın yanında dahi tekrarlandığı ve onun itirazda bulunmadığı doğru ise ne diyeceğiz? Padişah, Pargalı İbrahim’e ne verirse versin, hakkını ödeyemezmiş gibi bir halet-i ruhiye içinde görülüyor; bunun için de **yakışır** demiş olabilir:

Muallâkta kalan meselelerde, iki yahut daha fazla görüş çıkıyor ortaya ve bunlar birbirini geçersiz kılma yarışına giriyorlar. Şimdi niyet okuyucu deyimiyle tarif edilen tipler, neticeye bakarak İskender Çelebi’yi mahkûm etmek isterken, karşısına çıkan da onu müdafaaya çalışıyor, ama ikisi de delilsiz.

Hammer’e bakılırsa, İskender Çelebi kendisine kurulan tuzağı gördükten sonra Serdar Sadrazam İbrahim Paşa’yı Padişah’ın gözünden düşürmek, hatta tamamen mahvetmek için elinden gelen her şeyi yapacaktı. Yanlış yön gösterip, buna Serdarı ikna edebilirse amacına ulaşacak, İbrahim Paşa’nın kaybetmesiyle kendisi kazanmış olacak. Bunu şöyle anlatıyor:

“Tebriz’in alınmasının Bağdad’ın da düşmesine sebep olacağını ilâve etti. Ümit ediyordu ki, bu mıntıkada ordunun emniyetini yahut şerefini muhataraya koyarak, rakibinin padişah nazarından düşmesini gerektirecek durumlar olabilsin. Tebriz Fatih’i unvanıyla yâd olunmak hayaline kapılan Vezir-i azamın gurur ve ihtirası, kendisini defterdarın kurduğu tuzağa düşürdü. Hakikaten

İbrahim, Bağdad'ı bir tarafa bırakıp Tebriz üzerine yönelerek, Birecik yakınında Fırat'ı geçti ve 14 Mayıs 1534 tarihinde Diyârbekir'e vasıl oldu; askerinin hepsini toplamak için orada altı hafta kaldı." [102]

"İskender Çelebi'nin böyle bir teklifi ihanet maksadıyla yapmış olmak ihtimali kati surette tevsik ve isbat etmek kabil değildir. Çünkü Şah'ın o sırada hakikaten payitahttan ayrılmış olduğu, bunun bir fırsat teşkil ettiği ve Tebriz'in de işte o fırsattan istifade edilerek kolayca işgal muhakkaktır. Böyle olduğu gibi, ondan sonra uğranılan zayiat da her şeyden evvel Vezir-i azam'ın tedbirsizliğinden mütevellittir. Sultan Süleyman İran'a girdiği zaman İbrahim Paşa'nın mesuliyeti Çelebi'ye yükleyecek sözler söylediği de muhtelif menbaların ittifakıyla sabittir.

Her halde böyle bir vaziyette İskender Çelebi'yi kati surette itham etmek doğru olmayacağı gibi, Çelebi'nin telkinine kapılarak aldanmış olmak da İbrahim Paşa'nın Başkumandanlık mesuliyetini izale edecek bir sebep değildir." [103]

İskender Çelebi ile Serdar İbrahim Paşa geçmişte birbirine duydukları sevgiye de saygıyı da silivermişler. Hangisinin daha az hatalı yahut hiç hatası olmadığını net olarak ortaya koymak zor. Böyle olmakla beraber, hırsı ile şahsiyeti yarış halinde olan Pargalı'nın suçlu olduğu zannı ağır basıyor. İran Şahı'nın Başkent Tebriz'de uzaklarda olduğu doğru olduğuna ve Tebriz'in fethi gerçekleştiğine göre Çelebi'nin İbrahim Paşa'yı kandırdığı söz konusu olamaz. Daha sonra meydana gelen aksilikler sebebiyle uğranılan zayiatın ceremesini Defterdar İskender Çelebi'nin sırtına yüklemenin manası yok. Bunlar daha sonra görülecek, biz şimdi İbrahim Paşa'nın bir iyi haline bakalım:

Tebriz'in fethi kolay olmuş, ordu şehre girmiş, bu durumlarda işgale uğrayan belde ahalisi perişan edilir. İşte İbrahim Paşa'nın bu kötü sahnelerin yaşanmasına meydan vermediği övünçle anlatılır; hem de Hammer tarafından:

"İbrahim Paşa birbirini müteakip Harem, Bidkar, Rozni, Hol, Tenoz, Avnik, Bayezid, Vaytan, İhtiman kalelerinin de itaatini kabul etti. İbrahim Paşa kış ordugâhını Sadabad'a kurarak şehrin güneyindeki Gazan Türbesi yanında bir kale inşa ettirip, ahaliyi itaat altında tutmak için, içine bin okçu koydu. Katl ve yağma gibi, istila felaketinin şiddetini önlemek isteyerek, Tebriz'e bir kadı tayin etti ve asayişin muhafazası için birçok adam bıraktı. İbrahim Paşa'nın bu tedbirleri her türlü karışıklığı önlemeye yetmiştir. Bilhassa bu muharebe münasebetiyle fukaha tarafından verilen fetva Rafızîlerin idam ve mallarının yağma edilmesini emretmiş olduğu için, Paşa'nın hatırayı namına bir şereftir.

Bu seferin muvaffakiyetini haleldar edecek şey, ancak, ordunun Kızılcadağ

boğazında uğradığı mağlûbiyettir. Ulama ile İskender Çelebi İbrahim Paşa'dan 10.000 kişiyle oraya gitmek için müsaade almış oldukları halde, bu askerin hemen hepsi telef oldu. O kısmî mağlûbiyet de Şirvan Şâhı'nın ve Gîlan (Geylân) Hâkimi Muzaffer Han'ın itaatiyle dengelenmiş demektir. Bunların temsilcileri İbrahim Paşa'ya kıymetli hediyeler takdim ettiler. Vezir-i azam, Azerbaycan hükümetini Ulama'ya, Irak hükümetini Bayındır-oğlu Murat Beğ'e verdikten sonra, seferin neticelerine ve bu husus için bütün Osmanlı memleketlerine şimdiden zafer-nâmeler gönderilmesinin münasip olacağına dair, Tebriz'den Sultan Süleyman'a mufassal bir arıza gönderdi" [104]

İran Seferi'nin anlatılabilecek olayları çok fazladır, fakat üzerinde durmuyoruz. İbrahim Paşa'nın yaşayıp, sonunda başına gelen felakete bir sebep olarak karşımıza çıkacak olan hadiseye kilitlenmiş durumdayız. İskender Çelebi'nin genişlemesine mevzu içine girmesi de İbrahim Paşa'nın kaderiyle ilgilidir.

**Kanuni'nin Gelişi**

Kanuni, Batı yakasından bir rahatsızlık gelmesin diye tedbir alıyordu, bu cümleden olarak evvela Alvazio Gritti'yi üç bin kişiyle Macaristan'a gönderdi. Serdar Sadrazam İbrahim Paşa, 23 Haziran 1534 tarihinde Diyârbekir'den Tebriz'e hareket etti, aynı gün Sultân Süleyman da Üsküdar'dan İran hududuna doğru yola çıktı. İstanbul'un muhafazası bir sancakbeyine, Anadolu'nun muhafazası, çok yakın zamanda Saruhan Sancakbeyliği'ne başlayan Şehzade Mustafa'da.

Çok şehre uğrayıp, çok saygı duyulan rahmetlilerin kabirlerini, türbelerini ziyaret eden Padişah'ın Sadrazam ordusuyla buluşması biraz geç oldu. Vezir-i azamı iltifat yağmuruna tutmayı alışkanlık haline getirmiş bulunan Sultan Süleyman, 20 Eylül'de gönderdiği hediyelerle bu vazifesini yolculuk durumunda dahi yerine getirdi.

Tebriz'e elini kolunu sallayarak giren Serdar İbrahim Paşa ile Padişah'ın orduları 29 Eylül'de birleştiler, bir divan toplayan Padişah yine birçok kişiyi sevindirdi: Serasker İbrahim Paşa, Defterdar İskender Çelebi, Celal zade Mustafa Çelebi Nişancı Seydi Bey Padişah'tan aldıkları hilatler ile taltif edilmiş oldular. Hassa askerleri, yeniçeriler ve sipahilere de adam başı 1.000 er akçe armağan edildi.

**Bağdad Yolu Geniştir**

Sanki zafer meyvesi olgunlaştırılmış, dalından düşmek üzere olan bir cins meyve gibiydi, sadece birinin elini uzatıp koparması lazım. Tebriz bu şekilde alınmıştı. Bağdad için dahi aynı şey söylenecek, lakin mevsimin zulmü var!

Ekim ortalarında Bağdad üzerine harekete geçildi. Savaşların en çok şikâyet edilen zararlı süsüdür normal zamanların rahmeti, yani yağmur. Aşırı yağan yağmurlar yolları çamur deryasına çevirmiş, toplar saplandığı yerlerden çıkarılamıyor, hayvanlar telef oluyor.

Bütün ordu meşakkat çekiyor, maddi manevi büyük kayıplar meydana geliyor, düşman eline geçmemesi için top arabaları yakılıyor, çünkü yürütme imkânı kalmamıştır. Nişancı Seyyid Bey de yolda can verenlerden biridir ve vasiyeti gereği İmamı Azam kabrine defin edilecekti, ama buna imkân bulunamadığından cenazesi Şahı kulesine bırakılıyor.

Tamamını saymadığımız zayiatlarla ilerleniyor, fakat neticede koparılmayı bekleyen bir meyve haline geldiğini söylediğimiz Bağdad kendiliğinden fethediliyor. Sadrazam Serasker, uğranılan kayıpların bütün suçunu, ordu nakliyatından sorumlu olan İskender Çelebi'nin üzerine yıkarak, ondan intikam almayı beceriyor.

Günahını almak istemeyiz, lakin İbrahim Paşa sanki bir günaha girmek için tabiatın azgın yüzünden yararlanmak istiyordu.

Belki on beş senedir belki daha fazla zamandır arkadaş Süleyman ile İbrahim ve on iki senedir Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamıdır İbrahim Paşa. Bu güne kadar birincinin azarını duymadık görmedik, ikincinin de itaatsizliği asla duyulmamıştır; Pargalı İbrahim de sonsuz saygı Kanuni de sonsuz güven var.

Sonsuz güvenini muhafaza eden Padişah, bu seferde gördüklerinden rahatsız olduğunu belli ediyor. Kelimelere hâkimiyeti bilinen İbrahim Paşa, huzura çıkıp konuşuyor ve yaşanan olumsuzluklardaki bütün mesuliyetin, ordu nakliyatından sorumlu İskender Çelebi'de olduğuna Padişah'ı ikna ediyor. Asker telef edilmiş, malzeme ziyan edilmiş tedbirsizlikten, moralsiz bozulmuş Sultan Süleyman'ın ve birden infiale kapılmıştır, bu ani öfkenin sonunda Baş-defterdar İskender Çelebi azl edilmiştir. Azl edilmek neyse, zenginliği dillere destan olan Çelebi'nin, üzerindeki büyük malikâneleri de Padişah Hassı olmak üzere zapt edilerek, hiç de münasip olmayan bir ikinci ceza verilmiştir:

Bağdad'ı Şah adına koruyan Antalya'lı Mehmet Bey'den bir itaatnâme geliyor aynı günlerde. Aynı şahıs, aynı zamanda bütün askerleri de yanına alıp kaçıyor.

Şehir zaptı böyle kendiliğinden gerçekleşince, yağmayı önlemek isteyen İbrahim Paşa kapıları kapatıp, anahtarları Padişah'a gönderir. Sevinç ziyâdedir Padişah'ta, müjdeciler zengin hediyelerle memnun edilirler, başka pek çok kimse de ihsanlara gark edilir Bağdad fethinin sevinciyle (7 Aralık 1534). Kayıpta olan sadece Baş-defterdar İskender Çelebi'dir, hiçbir günahı olmadığı zannedilen bu tarihi şahsiyet, bir tarafta boynu bükük beklemektedir.

Aslında, Serdar ile Defterdar'ın arasına kara kedi girmeseydi ve şu talihsiz yol kayıpları yaşanmasaydı ne ala bir zafer idi kazanılan! Bağdad bir destan şehridir, değeri maddi olarak ölçülemeyeceği gibi manevi olarak da çok büyüktür. Ve bu tarihi namı dünyayı saran şehre, o zamana kadar hiçbir Osmanlı Hükümdarı ayak basmamıştı. Kanuni Sultan Süleyman, asırlarca Hilafet merkezliği yapmış bulunan Bağdad'a geldi.

"Daha kışın ortalarından, 1534 yılının Aralık ayında Hemedan'ı aldıktan sonra, açlıktan ve soğuktan yorulmuş birliklerine teslim olan Bağdad önlerine gelmişti. Bu eski başkent, bir damla kan akıtılmadan alındı ve birkaç gün sonra Aralık ayının 30'unda 'selamet ve zaferin evinde' artık Sultan Süleyman yeni halife olarak kutsal tahtta oturuyordu." [105]

Bağdat fethi sıradan bir kale veya şehir alınması değil adeta bir memleketin alınmasıydı, yabancı tarihçiler bu konuya yerlilerden daha fazla önem vermişler. Zaferin gerçek çehresi, İbrahim Paşa ile İskender Çelebi'nin gölgesinde kaldığı için, tarafımızdan net biçimde seçilemedi. Lamartin, Tarihi'nin İran seferini anlatan bölümünde yol faciasını işledikten sonra şöyle devam ediyordu:

"Bu başarısızlıkları İskender Çelebi'ye bağlayan İbrahim Paşa, onu defterdarlıktan azl ettirdi. Sonunda Bağdad kapılarını Türk Sultanı'na açtı. Bu seferin hedefi Babil'i fetheden Makedonyalı İskender ile kendini karşılaştırmak isteyen Kanuni Sultan Süleyman'ın bir zafer ve şan seferi olmasıydı. Düşüncesine göre Batı'da Belgrad ne ise Doğu'da Bağdad öyle olmalıydı. Halifelerin unutulmaz kutsallığı şehrin kudretini, ihtişamını ve mevkiini Osmanlıların gözünde bir kat daha arttırıyordu. Efsaneler ise şehri büsbütün sihirli yapıyordu; Bağdad Peygamberin ruhani tahtına oturan halifelerin Kutsal Şehri idi." [106]

Kanuni ile Bağdad yan yana fazla anılmaz, çünkü elimizde fazla kalmamıştır; İbrahim Paşa için de bir zafer anıtı değil Bağdad'ın fethi. Sanki İskender Çelebi'nin naşı kaplamış da fetih hadisesi onun altında görünmez olmuş: Gerçi Tebriz de sonradan uğraştıracak, gidecek gelecek, ama olsun; yine de İran Seferi

bereketli geçmekteydi. Şu Pargalı İbrahim'in fesadı olmasa ve İskender Çelebi'ye dokunulmasaydı!

**İskender Çelebi'nin İdamı**

**(13 Mart 1535)**

Zaferler, onu hak edenler tarafından gönül huzuruyla kutlanır, çok geri sıralarda bulunup da cüzi pay sahibi olanlar dahi bir hisse alır sevinçten ve dağıtılan bahşişten. Kanuni Sultan Süleyman, genel olarak başarılı geçen seferin en büyük mükâfatını Serasker Sadrazam İbrahim Paşa'ya verdi. Mevkilerine göre bütün paşalar, beyler ve bilumum asker memnun edildi cömert Sultan tarafından, yani ölenler öldü kalan herkes mutlu.

İbrahim Paşa, Bağdad'ın fethi sevincini paylaşmak için Padişah'ı karşılamaya gitti. Sultan Süleyman, yine eskisi gibi cömert, Vezir-i azama 20.000 altın hediye etti ve tahsisatını Mısır varidatından almak üzere bir misli artırdı. Müteakiben vukua gelen divanlarda beylerbeyleri, beyler, ağalar Padişah'ın elini öpmek şerefine nail oldular.

O zamana kadar Reisül-küttab hizmetini ifa eden müverrih Celâl-zade Mustafa Çelebi nişancılık mansıbına terfi ettirildi. Sultân Süleyman, Celâl-zade Mustafa Efendi'ye hassı-hümayundan 180.000 akçelik yahut 3.600 altınlık malikâne verdi. Kısacası Padişah, memnun etmedik kimseyi bırakmadı, İskender Çelebi hariç.

Serasker Pargalı İbrahim Paşa, 24 Ekim 1534'te İskender Çelebi'yi azl ettirmekle geniş bir nefes almıştı. Bu birinci merhalenin verdiği iç huzurunu doyasıya yaşadı; fakat hâlâ cismi, zenginliğiyle beraber göz önündeydi ve İbrahim Paşa'ya çok rahatsızlık veriyordu. Padişah, Bağdad'da güzel günler geçirdi; İmam-ı azam Ebu Hanife'nin kayıp mezarını gün yüzüne çıkartıp, ihya etti. Muzafferdir, mutludur, etrafındakileri lütuflara, ihsanlara boğmuştur. Sadrazam'a güven devam etmekte, iltifatlar her zaman olduğu gibi kesintisiz.

Ukde, insanın beyninde bir kurt gibi kımıldamaya başlarsa, onu oradan atmanın çaresini bulmak lazım. Ukde ile yaşanmaz; onu beyne sokan sebep ortadan kaldırılmalı ki rahata erilsin yahut bunun bir evhamdan ibaret olduğuna inanılsın. İbrahim Paşa, şimdiye kadar yapılmamış olanı yapmış, Bağdad'ın anahtarlarını Sultan'ın avucuna koymuştur. Zaferin ne şekilde gerçekleştiği mühim değil, kazanılmış olması kâfi.

Bulutlarda dolaşması gereken İbrahim Paşa'nın başı, İskender Çelebi düşüncesiyle o kadar ağırlaşmış ki hiç yukarılara kalkamıyor. Aldığı dünyalık, Sultan'dan gördüğü iltifat fazla işe yaramamış, Pargalı, herkesin şen şakrak

olduğu günlerde o kadar memnun değil hayatından. Sonsuz sevinçlerini gölgeleyen İskender Çelebi'nin vücudu varlığını muhafaza ettikçe de rahatlaması mümkün olmayacak.

Kin, insanlığın düşmanı, insan zaaflarının en korkunçlarından biri ve Pargalı İbrahim böyle bir maluliyete duçar! Padişah'ın onu ne derece mutemet bir adam olarak gördüğünü bildiği halde, uydurma sebeplerle azlini sağlamıştı. Bu kadar kısa zaman içinde, daha kuvvetli bir sebep icat edilmeli ki, Sultan Süleyman İskender Çelebi'nin katli fermanını imzalasın.

Asker ve canlı cansız savaş araç gereç kaybının olması, gerekenden fazlalığı nasıl sinirlendirmişti Padişah'ı. O zaman şöyle hitap etmişti Serdara:

"İbrahim, bunun gibi kalabalık asker ve dağlar gibi bir ordu ile kış mevsimine kadar düşman vilayetinde kalmanın, büyük bir hata olduğunu bilmedin mi?"

Serdar İbrahim Paşa da şu cevabı vermişti:

"Meğer biz adam mı idik ki, emir ve nehiy ile hall ü akd İskender Çelebi kullarına vazife olarak verilmiştir. Atabe-i Ulya'dan ayrıldığımızdan beri, zaman görmüş, başından iş geçmiş diye bu kulunuzu, onlara sipariş buyurmuştur. Şüphesiz onların tedbiri böyle iktiza eyledi." [107]

Bu kitabın yazımına başlarken demiştik ki:

**Cins bir tay gibi çıkıp sahneye, devamlı şampiyonluğa koşan, engelleri gözü kapalı aşan, lâkin nefesleneceği yeri dahi bilmeyen bir Küheylandır Pargalı İbrahim.**

Yaşı kırk civarında, tecrübesi ziyade fakat hırsı her şeyinin üstündedir maalesef! Padişah, büyülenmişçesine inanıyor ondan duyduğu her şeye. İskender Çelebi'nin katlini hangi iftira ile ve nasıl bir tavırla talep ettiği pek bilinmez. Lakin onun ikna etmesine, Bağdad'ın kendiliğinden teslim olması kadar hazır bulunuyormuş Kanuni. Bir mülakat esnasında olup bitti her şey ve nihayet, Pargalı İbrahim Paşa bu emelinin de gerçekleştiğini gördü.

Zannedilir ki, Padişah Kanuni sonradan acısı yüreğine taş gibi oturacak kararını verirken hiç zorlanmadı, çünkü kendisine idamı makul gösterecek sebepler sunulmuştu. Defterdarlıktan azl edilmiş bulunan İskender Çelebi 13 Mart 1535'te, Bağdad zaferine ve Pargalı İbrahim Paşa şerefine kurban edildi. Ne biçim bir suçla itham edilmiş ise yaşlı ve saltanatlı Çelebi, Bağdad'ın, At pazarı denen meydan yerinde, ahalinin gözleri önünde ibreti âlem için asılmıştır.

Şehzadelerin katlinde görülen bir usul var, çok acı fakat bu hep yapılır. Yetişkin bir şehzade taht iddiasında bulunsun veya bulunmasın devlet için en büyük tehlike sayılır. Her hangi bir biçimde şehzade bertaraf edilirken, onun erkek çocukları da kurban edilir. İskender Çelebi hanedan üyesi değil, çevresinin hiç bir şeyde iddiası olamaz, bu gayet açık. Fakat nedense, Padişahın ve Sadrazam'ın hırsı dinmemiş İskender Çelebi'nin giderilmesiyle. Hüseyin Çelebi İskender Çelebi'nin kayın-biraderi oluyor, anlatıldığına göre o da dahi günahsız bir âdemdir ve enişte sinden 15 gün sonra onun da kellesi gitmiştir:

**İskender Çelebi'nin İnsan Mirası**

Sadrazam İbrahim Paşa'nın birçok hareketini methederek anlatıyor, İskender Çelebi'yi biraz hainliğe yakın suçlamada bulunuyordu Hammer. Sonra özür dilemişti müteveffadan. Şimdi bakalım neler demektedir: Defterdar'ın maiyetinde o kadar adam bulundurulması yalnız bir nümayiş arzusundan ibaret değildi; muhtelif devlet hizmetlerini liyakatle idareye kabiliyetli bir gençler fidanlığı teşkil etmek istiyordu. Binaenaleyh fikir ve şecaatleriyle temayüz edenleri seçer ve mülkî idarenin muhtelif şubelerine yahut orduya sokardı. İskender Çelebi'nin yedi kölesi vezarete ve sadrazamlığa yükselmişlerdir.

Âli, Rüstem Paşa'nın damadı Ahmet Paşa'nın lisanından naklen bunların isimlerini zikreder:

"Sokullu Mehmet Paşa, Pertev paşa, Piyâle Paşa, Ahmet Paşa, Zal Mahmut Paşa, Lala Mustafa Paşa, Hüseyin Paşa; Beylerbeyilerden Güllabi Paşa Behrâm Paşa Rus Hasan Paşa." [108]

İskender Çelebi'nin yetiştirmeleri padişahın da malûmuydu. Onun içindir ki, adı geçen delikanlıların toplanıp huzuruna getirilmelerini ferman buyurdu. Bu "ferman mucibince izzetli Padişah'ın huzuruna getirildiler." [109] Saraya alınan bu köle gençlerin kimler oldukları görüldü. İçlerinde yükselip takdire şayan işlerde bulunanlar ve anılmaya bile değmeyenler var, böyle olmakla beraber ortalamada iyi demektir.

**Rüyadan İlham**

**“Garip Bir Hikâye“**

Rüyalar kimine göre hiçbir şey, kimine göre çok şey, ama genel olarak insanlar tarafından pek önemsendiği de bir gerçek. İnananlar kadar inanmayanlar da görülen rüyayı merak eder. Büyük adamların rüyası ise küçük adamların gerçeğinden bile kıymetli. Kanuni Sultan Süleyman tarafından görüldüğü var sayılan bir rüyadan bahsedeceğiz. Bizim başvurduğumuz eserde, bu konu ile ilgili başlık, “Garip Bir Hikâye” olarak seçilmiş, sonra da, “rivayet olunur ki” diye devam ediyor. Hikâye şöyle:

Genel kanaate göre, Serdar İbrahim Paşa’nın kandırdığı Padişah, bir anlık bir gafletle, Çelebi’nin idamı kararını vermişti. İdam hükmünün icra edildiği gece; merhum İskender Çelebi pür nur içinde Padişah’ın rüyasına girer ve sitemkâr sözlerle hitap eder Padişah’a:

“Bre zalim! Biçareyi, bir müfsidin sözüne uyup astın. Hayli zamandan beri geçmiş hizmetlerimi niçin asıverdin”

Bu şekilde konuşan İskender Çelebi abanmış üzerine ve elindeki sarıkla Padişah’ı boğmaya çalışmış. Kanuni uyanınca, açmış ellerini beddua etmiş Sadrazam için.

“İlâhi İbrahim! Sen bana o günahsızı astırdın ise, Allah’tan dilerim ki sen dahi yılına varmayıp, katle sezâvâr (layık) olasın.”

**Alma Mazlumun Ahını**

Kanuni’nin gördüğü iddia edilen rüya, görülmüş değil uydurulmuştur; tarihi gelişmelerden çıkan sonuç bu. En iyimser tahminlere göre, halkın vicdanı böyle bir rüyayı Sultan Süleyman’a yakıştırmıştır. Rüyanın piyasaya çıkışı da İbrahim Paşa’nın akıbeti görüldükten sonraya denk gelmiş olmalı:

Milletin bir tek ferdi dahi Padişah için kötü dilekte bulunmaz, içleri de harap olan insanlar İbrahim Paşa’nın gözünün yaşına bakmaz.

İskender Çelebi’nin sevenleri, insani tarafını takdir edenleri çoktu; onun ani bir kararla, muhakemesiz idamı derin üzüntülere sebep olmuş, ona duyulan sevgi İbrahim Paşa’ya nefret olarak yansımış. Daha sonra meydana gelen olaylardan, idam işinin Padişah’ın dahi içine sinmediği anlaşılmıştır. Adap ve alışkanlık gereği, idama karar verene bir şey diyemeyen kimseler, gönüllerinde İbrahim Paşa’yı mahkûm etmişler, rüyanın ve başka birçok rivayetin meydana çıkışı da

buna bağlanmaktadır.

### Seferden İstanbul’a Dönüş

Henüz sefer ikmal edilmemişti. Teslim alınan şehirlerde lüzumlu görülen işler yapılıyor, İran Şah’ı Birinci Tahmasb’ın Tebriz’deki sarayına yerleşen Padişah, arada bir Bağdad’a gidip geliyor. İbrahim Paşa Padişah’la beraber, diğer paşalar Sadabad ordugâhında ordu başındalar.[110]

Şah Tahmasb’ın elçileri gelip sulh şartlarını görüşmek istiyorlar, İbrahim Paşa kabul etmiyor. Görünüş itibariyle, Padişah’la Paşa arasında hiçbir aykırılık yok, yakınlıkları eskisi gibi. Ancak, tahmin olunan o ki öfke kılıcına el atılmış, lâkin çekilmesi İstanbul’a ertelenmiş gibi.

Sadrazam İbrahim Paşa, orduya Serdar yapılmış, İstanbul’dan 21 Ekim 1533’te ayrılmıştı. Sultan Süleyman’ın İstanbul’dan çıkış tarihi 11 Haziran 1534’te; ikisinin de dönüş tarihi 8 Ocak 1536.

### Bozulma mı, Aslına Dönüş mü?

Artık İbrahim Paşa ile son durağa yaklaşılmıştır ve kendisi fazla görünmüyor. Sona gelinirken, Paşa’yı içinde görebildiğimiz sadece bir mesele var; o da Fransa’ya Kapitülasyon verilmesi (18 Şubat 1536). Zaten fazla zaman kalmadı ışığın sönmesine. Malûm neticeden geriye bir şey bırakılmış olmasın diye gerekli bütün sözleri burada sıralamak istiyoruz:

Celal-zade Mustafa Çelebi, Sultan Selim’in iltifatlarına nail olup, ondan Kanuni’ye kalan değerli devlet adamlarından biriydi. İbrahim Paşa’nın yetişmesine, bilgisi, tecrübesi ve emeği geçmiştir. Mısır’da, Bağdad’ta hep yanında bulunmuş, meşhur Osmanlı Nişancı’larından olan Celal-zade Mustafa Çelebi, İbrahim Paşa’yı en iyi tanıyanlardan sayılmakta. Yazdığı kitapta onu daha iyi görmemize yardımcı olmuş. İşte bu muhterem olarak tanıdığımız Celal-zade Mustafa Çelebi’nin anlattığı Pargalı İbrahim Paşa:

İbrahim Paşa, ikbalinin ilk yıllarında, her veçhile Şer-i Şerife boyun eğen ve her işinde akıllı kimseler ile meşvereti mutad olmuştu. Bundan başka, Din-i Mübin’e rağbet ve itibarı da son derece ileri idi. Bir kimse bir Mushaf-ı Şerif getirse, çeşitli iltifatlar ile ayağa kalkıp, öpüp başı üzerine koyarak, elbette sinesi mesabesinde tutup, bir parmak aşağı konulmasına rıza göstermezdi. Ancak, serdarlık ile Bağdad seferine teveccühünde, halkın rezilleri ile o derece ahlâkını değiştirdi ki, nice günahsızın vücudunu heba kılmak gözünde değildi. Bazı menzillerde hediye için Mushaf-ı Şerif veyahut Hüsn-i Hat ile bir güzel kitap

getirseler, uzaktan gördüğü gibi, kendisini gazab istilâ eder, tam bir redd ile geri iter ve:

“Nice bir kitap getirirsiniz, bende güzel kitapların nihayeti yoktur”

Diye sövüp sayması defaatle vaki olmuştur. Yollarda nicelerini sebepsiz yere azlederek, hesaba gelmez mallarını, hazelenin (alçak kimselerin) kalplerini celp için harc kılardı. Defterlerindeki ihracatını Padişah Hazretlerinin manzûr-ı şerifi olduğunda (Padişah gördüğünde), seksen bin altın israf ettiği gerçek olarak anlaşılmıştır. Hatta birinde (İbrahim Paşa’dan sonra) sadrazam olan Ayas (Mehmet) Paşa’ya buyurmuşlar ki, İbrahim’in bunca bin altını rezillere ve şahıslara inamı, kasd-ı saltanata cüret ve ikdâmına kati delil olduğu bize yakinen hâsıl olmuştur ve tahkiken sübut bulmuştur…” [111]

Ciddi bir devlet adamının, Pargalı İbrahim Paşa hakkında yazdıklarına-söylediklerine hatta düşündüklerine itibar etmek lazım. Normal bir mantıkla, normal bir insan için, böyle bir yakıştırmayı muhtemel olarak kabul etmek dahi abestir.

İnanılmayan nice olaylara şahitlik etmiştir insanlık tarihi, bir de böyle saçma fikirlerle İbrahim Paşa kaydedilmişse zamanın hafızasına, dünya mı batar? İlk baştan, İbrahim Paşa’nın zekâsı hareketlerine çeki-düzen verir, kendisini bedavadan harcatmaz, bu derece abesle iştigaline sebep de yok diyesimiz geliyor, ama Celal-zade’ye, sen yalan söylüyorsun diyesimiz gelmiyor!

**Sultan Süleyman İnanmış Olabilir mi?**

Her sözün iki yüzü olduğunu farz edip, şimdilik işi oluruna bırakalım ve İbrahim Paşa’nın saltanatla ilgili söylediği varsayılan konuşmasını unutalım. Padişah’ın, İbrahim Paşa için böyle şüphede olması, onun gerçekten saltanata göz diktiğini zannetmesi de fazla abartılı sayılabilir. Ama bunu sitemle söylemiş olması bile vaziyetin vahametine bir işaret değil mi?

Aslında Sultan Süleyman Pargalı İbrahim’i kara listeye almıştır da, bu hale getiren sebepleri bir araya toplayıp, hesabını ona göre kesecek. Kimse Padişah’a hesap soramaz ise de, o kendi içini rahatlatacak, vicdanına hesap verecek durumda olmak istiyor. Birçok hususta Paşa’nın ölçüyü kaçırdığının farkındadır Padişah. Eskiden, onun yetki kullanmada aşırıya kaçması hoşuna gidiyordu belki, fakat son zamanlarda gururuna dokunmaya başladı.

Muhtemeldir ki, Kanuni, Pargalı’da görülen olumsuzluklardan dolayı kendini de eleştiriyordur, ona bu yolu kendisi açtığı için. İnsana, kaldıramayacağı ağırlığı

yüklemenin sakıncası başlangıçta belli olmasa da, zaman içinde böyle ortaya çıkmakta ve çaresi acı olmaktadır.

Alt tarafı bir köle idi. Onu alıp, devletin en yüksek makamına, hem de sıra ve zaman gözetmeden çıkaracak, birçok aşırılığına göz yumacaksın, sonunda frensiz araç misali bir yere toslayacak. Almanya İmparatoru Şarlken'e "Sevgili dostum" diyecek kadar büyümüştü. Şarlken "amca-oğlum" diyordu kendisine. Ferdinand, "muhterem biraderim-sayın kardeşim," derken, "Doğu Türk (Türkistan) Hakanı Abdullah Han "Sultan İbrahim" hitabında bulunuyordu." [112]

Kanuni Sultan Süleyman samimiyetle sevmiş, kardeşi yerine koymuştu Pargalı İbrahim'i. Padişah'ın omuzlarında yükselen İbrahim, kendisini pek yukarılarda gördü, sandı ki bu boy kendisinin. İşte ondan sonra hatalar zinciri birbirine ulandı ve kendisini taşıyan omuz, Pargalı'nın altından çekilmeye başladı.

Diplomaside başarılı olan zekâsını, diğer hususlarda kullanmasını engelleyen kıskançlığı, kindarlığı olmasaydı, belki ateşe düşmezdi. Hürrem Sultan'ın Padişah için ifade ettiği mânayı umursamayacak kadar kendine güveniyor, onun, Kanuni'den sonra tahta oturacak Şehzadeyi hazırlamasına karşı çıkıyor.

İbrahim Paşa, Hürrem Sultan kendi doğurduğu oğullarından birini kurtarma çabasında iken, buna rıza göstermemekle kuvvetli bir hasım kazandı. Kısa zamanda o kadar hızlı değişimler meydana geldi ki adeta bir merkezden yönetilen gelişmelerde, her şey İbrahim Paşa'nın aleyhine döndü.

Pargalı İbrahim Paşa, başlangıçta, "Rüşt ve sadakat üzere hizmet etti. Padişahın hatırını fazlasıyla celbeyledi. Padişah'ın tırnaklarını kestiği zaman ayaklarını yıkadığı suyu içerdi." "Hanende ve sazendelerle vaktini hoşça geçirirdi." [113]

Kaderin hazırladığı kutlu bir tesadüfün açtığı kapıdan bir ışık gibi girmişti saadet bahçesine. Giderek artan bir hayranlıkla sevildi efendisi tarafından ve kendine gösterilen sınırsız sevgi ve güvenin böylesine azalacağı aklının ucundan geçmezdi. Hayatta akla hayale gelmedik şeyler oluyor, bir kölenin sadrazam olması, sonra da sultanlığa heveslenmesi gibi!

Tali bir sebep olabilir, ikinci bir eşi olduğunun zikredilmesini lüzumlu saymaktayız. İbrahim Paşa Sultan Selim'in kızı Hatice Sultan'la evliydi, Muhsine isimli bir kadını daha var imiş ve bundan, ömrü uzun olmayan, Mehmet adını taşıyan bir oğlu olmuş. Kendileri birçok kadınla evlenebilen padişahlar, kızlarının ve kız-kardeşlerinin kumalı olmasını sevimli bulmazlar! Bir ihtimal,

Hatice Sultan kumasından dolayı huzursuzdu, Sultan Süleyman da bunu hazmedemiyordu.

Avusturya elçileriyle görüştüğü zaman nasıl bir poza büründüğü hatırlanırsa, şımarıklığının hududu biraz anlaşılır. İbrahim Paşa, 1533'ün sonuna doğru demişti ki elçilere:

'Bu büyük devleti idare eden benim; her ne yaparsam, yapılmış olarak kalır, zîrâ bütün kudret benim elimdedir; memuriyetleri ben veririm, eyâletleri ben tevzi ederim; verdiğim verilmiş, reddettiğim reddedilmiştir. Büyük Padişah bir şey ihsan etmek istediği yahut ihsan ettiği zaman bile eğer ben onun kararını tasdik etmeyecek olursam, gayr-i vaki' gibi kalır; çünkü her şey; harb, sulh, servet kuvvet benim elimdedir.'

Ne kadar yanılmıştı bu zeki ve bilgili adam; Padişahın verdiği salahiyetin ödünç olduğunu, yerinde kullanılmazsa elinden alınacağını nasıl unutmuştu?

**Hüküm Verilmiştir!**

Verilmiş bir hüküm var, açıklaması yok, biz de buna makul sebepler aramaktayız. Özetleyecek olursak: Pargalı Damat İbrahim Paşa, bir hayli cihetten hududu aşmıştı. Aslı vardır-yoktur, fısıltı halinde yayılan sözler Padişah'ın kulağına kadar geliyor. Saltanat aleyhine faaliyetleri oluyormuş. Kendisine verilenler yetmemiş gibi, "Sultan" sanı kullanmaya kalkışıyor. Padişah'ın önemsediği şahsiyetlerin hayatlarıyla oynuyor. Aslında bu tür hareketleri, Padişah'ın sınırına tecavüzdür ve bunun affı da olmamalıdır:

Islahatçılığı iyi idi Mısır'da, sonra Ana-dolu'da baş gösteren isyanların bastırılmasında başarılı oldu, fakat hiçbir savaşta Başkumandanlık başarısı takdir edilecek seviyede değil. Din yani İslamiyet hususunda nasıl bozulduğu çeşitli vesilelerle duyulup görülmekteydi. Yazılıp söylenenlere inanmak kolay olmayacak, ama herkes de İbrahim Paşa'ya iftira atıyor olamaz ki:

"Onun ölümünden 16-17 sene sonra İstanbul'a gelen seyyah Hans Dernschwamm, halk arasında Arnavut asıllı olarak bilinen İbrahim Paşa'nın 'gâvur' kaldığı, Hıristiyanlığını gizlediği, resim ve heykellere saygı duyduğu yolundaki rivayetlerin hâlâ söylendiğini ifade etmektedir…" [114]

**İbrahim Paşa'nın**

## Padişahı Öfkelendirmesi

Nice sevgi çiçekleri solmuş gönül saksılarında, nice hüsranlar taht kurmuş en ümitli beklentilerin göğsünde. Sultan Süleyman da değişmiş Pargalı İbrahim'e karşı. Peçevi'nin tesbitine göre:

"İbrahim Paşa'nın birçok davranışlarından Padişah hazretlerinin gönlü incinmişti. Ama görünürde ilgisinden hiçbir şey esirgemiş değildi. Padişahı kızdıran davranışlarından biri, sefer sırasında askerin kışa yakalanmasına meydan vermiş olması idi." İskender Çelebi hadisesini de anlatıyor Peçevi, başka şeyler söylüyor ve biz onları geçiyoruz:

"Yine, Ulama ve daha başka kimi Şia dönmeleri tarafından 'Şah'ın sultan sanını taşıyan bu kadar hâkimleri var iken, saadetli Padişah'ın devletinde ondan kat kat fazla olmak gerekir. Özellikle halifeler zamanında da sultanlık sanı sadrazam makamında olan büyüklere verildiği halde size de Sultan denmesi niçin esirgensin?' gibi pohpohlayıcı sözlerin kulağına konulması ile beraber, büsbütün aşırı hareketlerde bulunmaya başlamıştı. (…) Bunun gibi daha birçok davranışları saadetli Padişah'ın nefretine sebep olmakla birlikte, görünürde itibar ve iltifatlarını hiçbir surette esirgememişti." [115]

Aşağı yukarı sıralanan sebepler ve benzerleri ile İbrahim Paşa'nın itibardan düştüğü sanılır. Hepsinin doğru olduğuna inanmak şart değil, bir kısmı sadece zan da olabilir lakin bu da önemli. İbrahim Paşa'nın **Gâvur kalıp, Hıristiyanlığını gizlediği** meselesi, inanılması en zor olan isnatlardan biridir. Konuşmalarında, davranışlarında Türklüğü ve Müslümanlığı mükemmel bir surette savunuyor ve yüceltiyordu.

Bir insanın bütün hayatının rolden ibaret olduğunu iddia etmek insaf, akıl ve mantık ile de bağdaşmaz. Bir de, İbrahim Paşa'nın Gâvur veya Hıristiyan kalıp da bunu Kanuni'nin fark etmemesinin izahı nasıl yapılır?

## İbrahim Paşa'nın İdamı

**14/15 Mart 1536**

İlk karşılaşmalarının gününü, ayını, yılını bilmiyoruz, fakat 1520 öncesi olduğu kesin. Son buluşma ve ebedi ayrılığın tarihi 14 Mart 1536 gecesi, Ramazan ayının 22'si. Sultan Süleyman'la İbrahim Paşa beraber iftar yemeğini yemişler, oradan buradan sohbet ediyorlar. Olağanüstü hiçbir tarafı olmayan anlar yaşanmaktadır. Damat İbrahim Paşa hane halkından sayılıyor, devamlı gelip, bazı geceleri sarayda geçiriyordu. Ne yedikleri, ne konuştukları bilinmiyor ve zaten bunun hiçbir hükmü yok, önemli olan Pargalı İbrahim için o gecenin sabahı olmayacağı!

Çoktan beri beynini kemiren dedikodular, sanki gerçeklerin ifadesiymiş gibi idrak edilmeye başlamıştı Sultan Süleyman tarafından. İçlerinde yalan olanlar vardır, abartılmışlar vardır, ama bir de bizzat kendisinin de bildiği mutlak doğrular var. Bunların hepsi yukarı sayfalarda geçti, tekrarı gerekmez.

Kanuni Sultan Süleyman'ın, az sonra icra ettireceği hadise, ani bir refleksin mahsulü değil, hesaplanmış, planlanmış bir iş olması lazım. İbrahim Paşa, belki de her zamanki gibi yeni lütuflar görmeyi umuyordu kayın biraderi Padişah'tan, çünkü akıbetiyle ilgili programdan haberi yok.

Osmanlı tarihinde bir hayli vezir katli olayı var, hiç birisi Pargalı İbrahim'inkine benzemez. Bazı vezirler başka devlet büyükleriyle beraber bir yemek davetine çağırılır, bugün Kanuni ile İbrahim'in hali gibi haller yaşarlar. Yemek yenir, konuşulacaklar konuşulur, Padişah'ın dağılma işaretiyle beraber herkes ayağa kalkar, kapıcılar adam başı birer adet olmak üzere kaftanları getirir. Misafirlerin onurlandırılmasıdır bu, lakin içlerinde bir siyah kaftan var ise, bir de idam var demektir. Yani kaftan giydirilen kişinin idam hükmü kesinleşmiştir, yalvarıp yakarması nafile.

İbrahim Paşa, dünya tarihini ve bilhassa Osmanlı tarihini bilir. Sultan Süleyman'ı en iyi tanıyanlardan biri ve her şey bir önceki günlerde olduğu gibi, sohbet konusunda ve başka hiçbir şeyde fevkaladelik yok.

Vakit akıp gitmiş, uyku, bütün vücudu istila etmiş, gözlere hâkimiyet kaybolmuş ve nihayet yatmak için destur sadır olur Padişah'tan. Paşa, yatmak için yakın bir odaya geçer, tatlı ve derin uykusuna dalar.

Pargalı uyuyadursun, Sultan Süleyman'ın herhangi bir gecesi için bir paragraf açalım; görelim İbrahim'in yatmasına, uyumasına benziyor mu?

“Kanuni, gündüzleri her ikisi de mücevherlerle süslenmiş, biri gümüş işlemeli, diğeri altın işlemeli brokar kaplı iki sedir üzerinde, buna uygun dört yastığa dayanarak dinlenirdi. Geceleri yattığı yer ise ikisi pamukla, en alttaki kuş tüyü ile doldurulmuş, kırmızı kadife kaplı üç döşekte yatardı. Yazın kırmızı taftadan bir çarşaf; kışın siyah kurt postu ile örtünürdü.”[116]

Sultan Süleyman’ın, yine böyle bir yatağa uzandığını varsayalım. Padişahın yattığı odaya yakındı İbrahim Paşa’nın odası. Bu odada öksürülse öbür odadan duyulur, ama Sultan Süleyman, Pargalı İbrahim’in, Cellât Kara Ali’nin kemendin boynuna dolanırken uyanıp nasıl mücadele ettiğini ve boğulma anında çıkardığı hırıltıyı duyamayacak. (14/15 Mart 1536)

İbrahim Paşa devri böylece ve bir gece yarısı kapanır Kara Ali’nin kemendiyle. O şanlı Serasker **Sultan**’ın (!) mezarı bile meçhûl kalır. Muhtelif rivayetler yayılır yattığı yerle ilgili, söylenti olarak kalır her kim ne dese, işin hakikati esaslı biçimde öğrenilemez. İdam edilişine sebep neydi? Bu dahi sırdır; ancak yorumlar yapılır şundan bundan dolayı idama çarptırıldı, diye. Sebebi merak edenler arasında Kazaskerler de var. 1537, Eylül ayında Korfu seferinden dönülüyordu. Anadolu Kazaskeri Muhyiddin Efendi ile Rumeli Kazaskeri Kadri Efendi, idamın niçin yapıldığını sorarlar, Padişah Kanuni’ye ve akabinde azl edilirler.[117]

İbrahim Paşa’nın sağlığında pek çok malı ve mülkü olduğu ve bunların çoğuna ölümünden sonra el konulduğu bilinmektedir. “Bugün Sultanahmet Meydanı’ndaki adını taşıyan muhteşem sarayı yanında, hanımı tarafından kendi namına yaptırılan Kumkapı Camii ve yakınındaki tekke ile Galata’da Perşembe pazarı içinde Haliç kıyısında bulunan Eski Yağ kapanı Mescidi’nden başka Mekke, Selanik, Hezargrad (Razgrad) ve Kavala’da cami. Mektep, medrese, hamam, çeşme ve yine bazı kasabalarda mescit ve zaviyeleri bulunmakta olup bunlara çeşitli vakıflar tahsis etmiştir. Kanuni’nin kız kardeşi Hatice Sultan ile evliliğinden Mehmed Şah adlı bir oğlu olduğu, babasının İslâmiyet’i kabul ederek Yunus adını aldığı, ayrıca iki erkek kardeşinin çeşitli memuriyetlerde bulunduğu belirtilmektedir.” [118]

**Maktul İbrahim Paşa** denmesi tabii ki öldürüldüğü içindir. Hayır eserlerinin hayli fazla olduğu görülüştür; hani kendisinin Avusturya elçilerine söylediği bir söz vardı ya: “Benim servetim daima el dokunulmadan kalır“ diyordu, öyle olmuş ve onlar ölümüyle beraber devlet hazinesine kaydolunmuştur. İbrahim Paşa adına yaptırılmış bulunan, yukarıda sıraladığımız eserler, Muhsine Hatun adlı eşi tarafından yaptırılmış. [119]

Uzun bir yolculuk oldu ve her safhası birbirinden heyecanlı maceralarla doluydu. Bir Pargalı balıkçı oğlunun, bir Padişah oğlu Padişah elinde nasıl yüceldiğini hayretler içinde seyrettik. Yıldızlara değecek kadar yükselen bir faninin, nasıl sessiz sedasız ufuktan kayıverdiğini de gördük. Böyle muazzam bir şaşaa ile geçen hayatın, bir cellât eliyle sona erdirilmesi hazindir!

Son sözümüz; Osmanlı da şahıslar değil, devlet ve tebaanın bütünü önemlidir. Şehzadeleri dahi devlet yoluna kurban eden padişahlar için bir Pargalı'nın feda edilmesi hiçbir şey değil:

## İSTİFADE EDİLEN ESERLER

Padişahların Kadınları ve Kızları, M. Çağatay Uluçay, Türk Tarih Kurumu Yay.

Kadınlar Saltanatı, A. Refik Altınay.

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İsmail Hami Danişmend, Türkiye Yay.

Osmanlı Hanedanı'nın Yapısı., A.D. Alderson, İz Yay.

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Kanuni Sultan Süleyman. Fair fax Downey Kültür Bakanlığı Yay.

Türkiye Tarihi: A. de Lamartin, Tercüman 1001 Temel Eser.

Yeni Rehber Ansiklopedi.

Osmanlı Sarayında Üç Haseki Sultan, Yılmaz Öztuna, Ötüken Neş.

Sadrazamlar, Nâzım Tektaş, Çatı Yay.

Osmanlı Tarihi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Türk Tarih Kurumu Yay.

Büyük Osmanlı Tarihi, Hammer, Terc. Atâ Bey, Sad. Erol Kılınç, Üçdal Neş.

Sicilll-i Osmani, Mehmet Süreyya, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yay.

Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Mehmet Zeki Pakalın, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

Osmanlı Tarihi, Ziya Nur Aksun, Ötüken Neş.

Haremden Mektuplar, M. Çağatay Uluçay. Türk Tarih Kurumu Yay.

Harem, M. Çağatay Uluçay, Türk Tarih Kurumu Yay.

Saray Teşkilatı, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Türk Tarih Kurumu Yay.

Büyük Osmanlı Tarihi: Yılmaz Öztuna, Ötüken Neş.

İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

Kanuni İle 46 Yıl,

**Nazım Tektaş'ın Yayınlanmış Tarih Kitapları**

Çadırdan Saraya - Osmanlı, 1.cilt: 600 sf

Saraydan Sürgüne - Osmanlı, 2. cilt: 600 sf

Gün Görmeyen Şehzadeler, 202 sf

Sadrazamlar - Osmanlı'da İkinci Adam Saltanatı, 760 sf

Haremden Taşanlar -Padişahların Bütün Kadınları, 530 sf

Cengiz Han - Cehennemden Gelen Adam, 312 sf

Vahdeddin'in Son Günler, 288 sf

Tanrının Askerleri, 1. Hunlar –Tabgaçlar -Siyenpiler 470 sf

Tanrının Askerleri, 2.

Göktürkler - Uygurlar- Kırgızlar-Türgişler 506 sf

Tanrının Askerleri, 3.

Karluklar – Sabarlar – Avarlar - Hazarlar-Bulgarlar –

Peçenekler -Kıpçaklar 416 sf

Tanrının Askerleri, 4.

Tolunoğulları – İkşidiler - Gazneliler-Harizmşahlar –

Altınordu - Timur İmparatorluğu 440 sf

**Cep Boy Kitaplar**

Hürrem Sultan, 272 sf.

Kanuni, 416 sf.

Nurbanu Sultan, 256 sf.

İki Yüzlü Vezirler, 448 sf.

**Notlar**

[1] İslâm Ans. 5/2.c. İbrahim Paşa Md. (M. Tayyib Gökbilgin)

[2] Yorga Tarihi, 2. c. 293. s.

[3] İslâm Ans. 11.c. Süleyman 1. Md. M. T. Gökbilgin

[4] Görüp İşittiklerim, A. F. Türkgeldi

[5]Kanuni Sultan Süleyman, Fairfax Downey, 72. s.

[6]Peçevi Tarihi,1.c 62.s.

[7] Yorga, Osmanlı İmp. Tarihi,2.c 293.s.

[8]Padişahların Kadınları ve Kızları

[9] Kronoloji,2.c 103.s.

[10] Solak-zade,2. 130-131.s.

[11]Peçevi, 1. c. 64. s.

[12]Hammer, 3. c. 30. s.

[13]Solak zade, 2. c. 131. s.

[14] Peçevi,1.c. 65.s.

[15] Solak zade Tarihi, 2. c. 133. s.

[16] Hammer, 3. c. 32. s.

[17] Kronoloji,2.c.106.s.

[18] Hammer,3.c 33.s.

[19] Uzunçarşılı, 2. c. 320. s.

[20] Kronoloji, 2. c.107. c. s.

[21] Kronoloji,2.c 107.s.

[22] Lamartin, 3. c. 744. s.

[23] Uzunçarşılı, 2. c. 321. s.

[24] Hammer,3.c. 34.s.

[25] İslâm Ans. 5 / 2. İbrahim Paşa Md.

[26] Hammer,3.c. 42-43.s

[27] Uzunçarşılı, 2. c. 223. s.

[28] Yorga, 2. c. 334. s.

[29] Solak-zade,2.c.140.s.

[30] Hammer, 3. c. 45-46. s.

[31] Solak zade, 2. c.140. s.

[32] Peçevi,1.c. 70.s.

[33] Aynı Eser, 73. s.

[34] Kanuni Sultan Süleyman, F. Downey, 91. s.

[35] Kronoloji, 2. c. 116. s.

[36] Hammer, 3. c. 51. c.s.

[37] Yorga, 2. c. 338-339. s.

[38] Solak zade, 2. c. 147. s.

[39] Peçevi, 1. c. 77. s.

[40] Hammer, 3. c. 54. s.

[41] İslâm Ans. 5 / 2. İbrahim Paşa Md.

[42] Osmanlı İmp. Tarihi,2.c. 293.s.

[43] Yorga Tarihi, 2. c. 292-293. s.

[44] Peçevi, 1. c. 90. s.

[45] Kronoloji, 2. c.124.s

[46] Peçevi, 1. c. s. 93.

[47] İslâm Ans. 5 / 2. İbrahim Paşa Md.

[48] Uzunçarşılı, 2. c. 346. s.

[49] Peçevi,1.c 94.s.

[50] Lamartin, 3. c. 756. s

[51] Peçevi,1.c.95.s.

[52] İslâm Ans. 6.c. Kâbız Md.

[53] Solak-zade, 2.c. 158. .s.

[54] Peçevi,1.c.96.s.

[55] Hammer, 3. c. 61-62. s.

[56] Aynı yer

[57] Aynı Eser

[58] Lamartin, 3. c. 760. s.

[59] Aynı Eser, 67. s.

[60] Kronoloji, 2.c.129.s.

[61] Peçevi,1.c.98-99-s.

[62] Peçevi,1.c. 99. s.

[63] Büyük Osmanlı Tarihi, 2.c.171.s (Y. Öztuna)

[64] Kronoloji, 2. c. 131. s.

[65] Hammer, 3. c. 69. s.

[66] Aynı Yer

[67] Solak-zade,2.c.165.s.

[68] Hammer, 3. c. 71-72. s.

[69] Kronoloji, 2. c.137-139. s.s.

[70] Peçevi, 1. c. 104-105. s.

[71] İslâm Ans. 5/2.c

[72] Fairfax Downey, 148. s.

[73] Peçevi, 1. c. 115. s.

[74] Solak-zade,2.c.171-172.s.

[75] Uzunçarşılı, 2. c. 330. s.

[76] Hammer, 3. 86. s.

[77] Kronoloji, 2. c. 142. s.

[78] Hammer,3.c 86.s.

[79] Hammer, 3. c.87.s.

[80] İslâm Ans.5/2.c

[81] Hammer, 3. c.

[82] Aynı Yer

[83] Hammer, 3. c. 95. s.

[84] Peçevi, 1. c. 142. s.

[85] 3. c. 96-97. s.

[86] Hammer,3.c 101.s.

[87] 1. c. 126. s.

[88] Kronoloji, 2. c. 154. s.

[89] Hammer, 3. c.

[90] Hammer, 3. c. 102-117. s.

[91] Kronoloji, 2. c. 157-158. s.

[92] Uzunçarşılı, 2.c. 394.s

[93] Peçevi, 1. c. 129. s.

[94] Peçevi,1.c.139.s.

[95] 3. c. 123. s.

[96] Solak-zade,2.c.185.s.

[97] Solak zade, 2. 186. s.

[98] Hammer, 3. c. 123. s.

[99] Peçevi, 1. c. 131. s.

[100] Osmanlı Tarihi,2.c.353.s.

[101] Kanuni Sultan Süleyman, 170. c. s.

[102] 3. c. 124. s.

[103] Kronoloji, 2. c. 164. s.

[104] Hammer, 3. c. 125. s.

[105] Nicolae Jorga, 2. c. 306. s.

[106] Lamartin, 3. c. 780. s.

[107] Solak zade, 2. c. 186. s.

[108] Hammer,3..c.133.ve 298.s.

[109] Solak-zade,2.c.187.s.

[110] Kronoloji, 2.c.176.s.

[111] Solak-zade,2.c.189-190.s.

[112] Büyük Osmanlı Tarihi,3.c.13.s. ( Y. Öztuna)

[113] Sicil-i Osmanî,3.c.777-778.s.

[114] D. V. İ. Ans.21.c.İbrahim Paşa Md.(Feridun Emecen)

[115] Peçevi, 1. c. 130. s.

[116] Nicolae Jorga, 2. c. 373. s.

[117] Osmanlı Tarihi,2.c 359.s

[118] Diyanet Vakfı İsl. Ans. 21. c. Feridun Emecen

[119] İslâm Ans. 5/2.c.